

EKONOMIHÖGSKOLAN
Lunds universitet

Magisteruppsats
FEK 591
VT 2007

Förväntningsgapet

– Hur väl lever revisionen upp till de institutionella
kreditgivarnas förväntningar?

Författare:
Tobias Falk
Maria Gustafsson
Lena Mårtensson

Handledare:
Anne Loft
Niklas Sandell

Sammanfattning

- Uppsatsens titel:** Förväntningsgapet – Hur väl lever revisionen upp till institutionella kreditgivares förväntningar?
- Seminariedatum:** 4 juni, 2007
- Ämne/kurs:** FEK 591 Magisteruppsats, 10 poäng
- Författare:** Tobias Falk, Maria Gustafsson, Lena Mårtensson
- Handledare:** Anne Loft, Niklas Sandell
- Nyckelord:** Förväntningsgap, förväntningar, kreditgivare, revision, revisorer
- Syfte:** Syftet med undersökning är att spegla de förväntningar som kreditgivarna har på revisionen samt jämföra dessa med revisorernas egna föreställningar om sin roll, för att på så vis kunna identifiera ett eventuellt förväntningsgap. Vi ämnar också skapa en uppfattning om hur väl kreditgivarnas förväntningar stämmer överens med gällande lagstiftning och praxis på området. Genom en jämförelse mellan de olika parternas perspektiv på revisionen och en analys av den insamlade informationen med hjälp av relevanta teorier, avser vi beskriva hur förväntningsgapet tar sig uttryck och vilka åtgärder som måste anammas för att minska dess omfattning.
- Metod:** Vi har gjort en kvalitativ undersökning. Undersökningen genomförs främst genom intervjuer av semistrukturerad karaktär med revisorer och kreditgivare.
- Teoretiska perspektiv:** I vår undersökning använder vi teorier som finns kring förväntningar, tidigare forskning om förväntningsgapet, gällande lagar och standards.
- Empiri:** Vårt empiriska underlag består av nio intervjuer.
- Slutsatser:** Vi har i vår undersökning kommit fram till att det finns ett visst förväntningsgap mellan institutionella kreditgivare förväntningar på vad en revisor ska göra, och vad revisionen i själva verket innebär. Till exempel finns en förväntan hos kreditgivare att revisorn är ansvarig i större utsträckning än vad denne i själva verket är. De tror även att revisorn är mer aktiv i sökandet efter oegentligheter än som i realiteten sker i samband med revisionen. Att förväntningsgapet är relativt litet tror vi beror på att bankerna i egenskap av att vara aktiva på kapitalmarknaden besitter god kunskap i ämnet.

Abstract

- Title:** The Expectation gap - How well does the audit live up to the institutional creditors expectations?
- Seminar date:** June 4th, 2007
- Course:** FEK 591, Master thesis in Business Administration, 10 Swedish Credits
- Authors:** Tobias Falk, Maria Gustafsson, Lena Mårtensson
- Advisors:** Anne Loft, Niklas Sandell
- Key words:** Expectation gap, expectations, creditors, audit, auditors
- Purpose:** The purpose of our study is to reflect the institutional creditors' audit expectations and compare them with the auditors' own perceptions in regards to the part they play, and from there identify an expectation gap. We also aim to create an understanding of how well the creditors' expectations relate to the existing regulation and custom. Through a comparison between the different perspectives on the audit and through an analysis of the information using relevant theories, we intend to describe the character of the expectation gap and which steps need to be taken to reduce its size.
- Methodology:** We have done a qualitative study. The research has been conducted mainly through semi-structured interviews with auditors and creditors.
- Theoretical perspectives:** In our research we use theories in regards to expectations, earlier research in the field of audit expectation gap, current laws and principles.
- Empirical foundation:** Our empirical foundation consists of nine semi-structured interviews.
- Conclusions:** In our research we have concluded that an expectation gap exists between institutional creditors' audit expectations, and what an audit actually involves. As an example the creditors expect the auditor to be more responsible then what they really are. They also believe the auditor to more actively search for irregularities then what is in reality done in connection with an audit.
- The fact that the expectation gap is relatively small we believe is due to the institutional creditors' high knowledge as active participants on the capital market.

Förord

Ett varmt tack till våra handledare Anne Loft och Niklas Sandell för deras idéer och vägledning. Deras olika infallsvinklar har varit till stor hjälp i vår arbetsprocess.

Vi vill rikta ett stort tack till alla våra respondenter, som så självklart tog sig tid att träffa oss och med stor generositet delat med sig av sina åsikter. Utan deras medverkan hade vi inte kunnat genomföra undersökningen.

Lund den 25 maj 2007

Tobias Falk

Maria Gustafsson

Lena Mårtensson

Förkortningslista

ABL	Aktiebolagslagen
BFL	Bokföringslagen
EG	Europeiska Gemenskapen
EU	Europeiska Unionen
FAR	Föreningen Auktoriserade Revisorer
IAS	International Accounting Standards
ISA	International Standards of Accounting
IFAC	the International Federation of Accountants
IFRS	International Financial Reporting Standards
RL	Revisorslagen
RN	Revisorsnämnden
RNL	Revisionslagen
RS	Revisionsstandard i Sverige
SRS	Svenska Revisorsamfundet
VD	Verkställande direktör

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	7
1.1 BAKGRUND.....	7
1.2 PROBLEMATISERING.....	8
1.3 POSITIONERING.....	8
1.4 FORSKNINGSFRÅGA.....	9
1.5 SYFTE.....	9
1.6 DEFINITION.....	10
1.6.1 Förväntningsgapet.....	10
1.6.2 Kreditgivare.....	10
1.6.3 Revisorer.....	11
1.7 UPPSATSENS FORTSATTA DISPOSITION.....	12
2. METOD.....	13
2.1 TILLVÄGAGÅNGSSÄTT.....	13
2.1.1 Undersökningsmetod.....	14
2.2 DATAINSAMLING.....	14
2.2.1 Primär och sekundärdata.....	14
2.2.2 Litteratur.....	15
2.3 INTERVJUER.....	15
2.3.1 Urval av respondenter.....	16
2.3.2 Genomförande av intervjuer.....	16
2.4 GENOMFÖRANDE AV ANALYS.....	17
2.5 KÄLLKRITIK.....	18
2.6 UNDERSÖKNINGENS VÄRDE.....	19
2.6.1 Reliabilitet.....	19
2.6.2 Validitet.....	20
2.7 KAPITELSAMMANFATTNING.....	20
3. GÄLLANDE REGELVERK.....	22
3.1 REVISORSROLLEN OCH EKONOMISK BROTTSLIGHET – HISTORIK.....	22
3.2 SYFTET MED REVISION.....	24
3.3 LAGAR OCH REGLER.....	24
3.3.1 Förvaltningsrevision.....	25
3.4 KRAV PÅ REVISORN.....	26
3.4.1 Oberoendet.....	26
3.4.2 Analysmodellen.....	26
3.4.3 Tystnadsplikten och upplysningsskyldighet.....	27
3.5 REVISORNS UPPGIFT.....	29
3.5.1 Bedömning av väsentlighet och risk.....	30
3.6 KAPITELSAMMANFATTNING.....	32
4. TEORETISKT RAMVERK.....	33
4.1 INTRESSENTMODELLEN.....	33
4.2 FÖRTROENDE.....	35
4.3 FÖRVÄNTNINGAR.....	36
4.4 FÖRVÄNTNINGSGAPET.....	38
4.4.1 Definition.....	38
4.4.2 På vilka områden uppstår förväntninggapet?.....	40
4.4.3 Hur uppstår ett gap?.....	42
4.4.4 Empiriska studier om förväntningar på revisionen.....	44
4.4.4.1 Upptäcka och förhindra oegentligheter.....	44
4.4.4.2 Framtidsbaserad information.....	46
4.4.5 Åtgärder för att minska förväntninggapet.....	47
4.4.5.1 Utbildning.....	48
4.4.5.2 Utökad rapportering.....	49
4.4.5.3 En aktiv revisorsprofession.....	50

4.5 KAPITELSAMMANFATTNING	51
5. INTERVJUGENOMGÅNG	53
5.1 KREDITGIVARNAS ANVÄNDNING AV REVISIONEN	54
5.2 REVISIONENS INNEBÖRD.....	54
5.2.1 Revisorer	54
5.2.1.1 Revisorns ansvar	55
5.2.2 Kreditgivare	56
5.2.2.1 Revisorns ansvar	57
5.3 FÖRVÄNTNINGAR	57
5.3.1 Revisorer	57
5.3.2 Kreditgivare	57
5.4 REVISIONEN SOM EN GARANTI PÅ ÅRSREDOVISNINGENS INNEHÅLL	58
5.4.1 Revisorer	58
5.4.2 Kreditgivare	59
5.5 OEGENTLIGHETER OCH ÖVERTRÄDELSER AV LAGSTIFTNING	61
5.5.1 Revisorer	61
5.5.2 Kreditgivare	62
5.6 FORTLEVNAD.....	63
5.6.1 Revisorer	63
5.6.2 Kreditgivare	64
5.7 EKONOMISKA PROBLEM OCH KONKURSER	65
5.7.1 Revisorer	65
5.7.2 Kreditgivare	65
5.8 REVISIONSBERÄTTELSENS INNEHÅLL	66
5.8.1 Revisorer	66
5.8.2 Kreditgivare	68
5.9 FÖRVÄNTNINGSGAP OCH ÅTGÄRDER	69
5.10 KAPITELSAMMANFATTNING	70
6. ANALYS.....	72
6.1 FÖRTROENDE.....	72
6.2 FÖRVÄNTNINGAR	73
6.3 ÅTGÄRDER	77
6.4 KAPITELSAMMANFATTNING	78
7. SLUTDISKUSSION	79
7.1 FORSKNINGSFRÅGAN BESVARAS	79
7.1.1 Slutsats	80
7.2 STUDIENS TEORETISKA BIDRAG	81
7.3 REFLEKTIONER	82
7.4 FÖRSLAG PÅ FORTSATT FORSKNING.....	83
KÄLLFÖRTECKNING.....	84
PUBLICERADE KÄLLOR	84
REGELVERK.....	87
ELEKTRONISKA KÄLLOR.....	87
MUNTliga KÄLLOR.....	88
BILAGA 1	89
BILAGA 2	93
BILAGA 3	95

1. Inledning

1.1 Bakgrund

I Sverige har vi sedan 1999 upplysningskyldighet för revisorer då de under sin granskning av ett bolag stöter på misstankar om ekonomiska oegentligheter (Larsson, 2005). Detta område regleras i Aktiebolagslagen (ABL). Enligt de internationella revisionsstandarderna ISA framgår att revisorn ska genomföra revisionen med en *professionellt skeptisk inställning*. Samtidigt klargörs här att det inte är revisorns ansvar att förhindra oegentligheter. Revisionen ska dock ha en avskräckande effekt. Frågan är huruvida omvärlden är medveten om vad som är revisorns uppgift och ansvar. Wallerstedt et al. (2006) menar att det ofta riktas kritik emot revisorerna rörande att de är dåliga att utåt kommunicera vad de faktiskt uträttar.

Revisorns nytta har ifrågasatts efter diverse skandaler i företag som till exempel Enron och Parmalat. En vanligt förekommande fråga i dessa fall har varit ”var fanns revisorn?”. Den frågan kan givetvis vara befogad, men den kan också vara reaktionen av bristande förståelse för vad en revisor gör när han/hon granskar ett bolag. Att revisorn hamnar i rampljuset vid företagsskandaler är ganska naturligt med tanke på den granskande roll som revisorn har. I samband med företagsskandaler ökar trycket på att revisorerna ska ta större ansvar när det gäller att förhindra ekonomiska oegentligheter (Larsson, 2005). Skandalerna aktualiserar således frågan om vad revisorn gör, och hur revisorerna ska kunna öka medvetenheten hos allmänheten om vad en revision innebär. Skillnaden mellan förväntningarna på vad en revisor ska göra, och vad revisorn faktiskt gör, brukar kallas för *förväntningsgapet*.

En undersökning genomförd 1979 av FAR kom till slutsatsen att en majoritet av svenska företagsrepresentanter levde i tron att det låg inom revisorns ansvar att förhindra skattebrott, mutbrott och andra ekonomiska brott. FAR hänvisade då till *förväntningsgapet* och menade att detta var en felaktig syn som skulle kunna förhindras genom bättre information. (Larsson, 2005)

1.2 Problematisering

I Sverige som småföretagarland är det en viktig fråga utifrån ett tillväxtperspektiv hur små och medelstora företag finansieras. För institutionella kreditgivare är redovisningsinformation som till exempel ett företags årsredovisning väsentlig vid bedömning huruvida en kredit ska beviljas. I många fall ses årsredovisningen som inte tillräckligt ny information och kreditgivare söker då en uppdatering genom att kontakta ett företags revisor. (Svensson, 2004)

Utan krediter skulle vi inte ha en fungerande kapitalmarknad och med tanke på den vikt kreditgivare lägger på redovisningsinformationen ett företag presenterar, är det givetvis av stor betydelse att denna information är korrekt. Revisorns granskning får en viktig roll i detta sammanhang.

1.3 Positionering

Forskningen kring förväntningsgapet har under de senaste tre decennierna varit mycket omfattande och ett stort antal undersökningar har utförts i olika länder världen över. Studierna har inriktat sig på förväntningsgapet ur flertalet synvinklar och har vänt sig till olika intressentgrupper. Genom en återblick på all den litteratur som skrivits på området har Koh et al. (1998) gjort ett arbete som reflekterar stor del av den forskning som tidigare gjorts på området.

I Sverige har dock forskningen på området varit mer sparsam. Fant (1994) utförde en studie vars syfte var att kartlägga attityderna till externrevisionen hos svenska och finländska revisorer, företagsledare och aktieägare. Därvid kunde han identifiera förväntningsgapen som existerade mellan parterna i frågor rörande revisorns roll. (Fant, 1994:10) En mer aktuell studie redogjordes för av Öhman et al. (2006). Genom att intervjua revisorer påvisades ett förväntningsgap mellan vad revisorerna utträttar och vad de själva uppfattar vara viktigt för investerare och andra intressenter.

Flertalet vetenskapliga artiklar antyder att den reviderade redovisningen är en avgörande faktor för kreditgivare vid beviljande av lån (Thorell et al., 2005). Dock saknas det forskning i Sverige kring de förväntningar som finns på revisionen ur kreditgivarnas perspektiv. Det är detta tomrum som denna undersökning ämnar fylla.

1.4 Forskningsfråga

Skillnader mellan vad revisionens intressenter förväntar sig av en revision och vad revisorsprofessionen anser att revisorn ska göra innebär ett betydande problem för revisorerna (Europakommissionens Grönbok, 1996). Förväntningsgapet bidrar till ett ifrågasättande av värdet på revisionen och dess effektivitet. Nyligen inträffade företagsskandaler, som exempelvis Enron, Worldcom samt Trustor hemma i Sverige, har skapat en misstro mot det arbete och den rapportering som revisorn gör idag. (Öhman et al., 2006) Ju större gapet blir, desto mindre trovärdig uppfattas revisorn. Konsekvenserna därav är att det förtroende och den respekt som intressenterna hyser för revisorn minskar. (Europakommissionens Grönbok, 1996) Hur framgångsrik revisorsprofessionen är beror därför på hur de uppfattas av revisionens intressenter (Sweeney, 1997). En väl fungerande marknadsekonomi bygger på att allmänheten har förtroende för revisorns granskning. Att identifiera förväntningsgapet mellan kreditgivare och revisorer är därmed av central betydelse. (Europakommissionens Grönbok, 1996)

Forskningsfrågan som ligger till grund för uppsatsen kan brytas ner i följande två frågor:

- Vad karaktäriserar kreditgivarnas förväntningar på revisionen?
- Hur gestaltar sig förväntningsgapet?

1.5 Syfte

Syftet med undersökning är att spegla de förväntningar som kreditgivarna har på revisionen samt jämföra dessa med revisorernas egna föreställningar om sin roll, för att på så vis kunna identifiera ett eventuellt förväntningsgap. Vi ämnar också skapa en uppfattning om hur väl kreditgivarnas förväntningar stämmer överens med gällande lagstiftning och praxis på området. Genom en jämförelse mellan de olika parternas perspektiv på revisionen och en analys av den insamlade informationen med hjälp av relevanta teorier, avser vi beskriva hur förväntningsgapet tar sig uttryck och vilka åtgärder som måste anammas för att minska dess omfattning.

1.6 Definition

1.6.1 Förväntningsgapet

Det finns ingen föreskriven definition på vad som ska avses med begreppet förväntningsgap. Otaliga studier har gjorts på området och antalet definitioner på vad som åsyftas med förväntningsgap är nästan lika många. En uttömmande beskrivning av de mest använda definitionerna görs i uppsatsens teoretiska ramverk.

Revisorernas roll, revisionens funktion och revisorns oberoende har efter flera uppmärksammade konkurser det senaste decenniet blivit föremål för en vittgående debatt runt om i världen. På EU-nivå visade det sig svårt att svara på frågor om detta, då harmoniseringen på revision- och redovisningsområdet i Europa inte var fullkomlig. Europakommissionen bestämde sig därför att 1996 anta en Grönbok, vars syfte var att öka de berörda intressenternas medvetenhet vad gäller revisorns roll, ställning och ansvar. I detta dokument förs följande gemensamma definition av förväntningsgapet fram, vilken är avsedd att användas inom det europeiska samarbetsområdet. "Allmänheten" syftar här på alla de intressenter som på ett eller annat sätt använder sig av revisionen. (Europakommissionens Grönbok, 1996)

"... avsevärda skillnader mellan vad allmänheten förväntar sig av en revision och vad man inom revisionsbranschen anser att en revisor ska göra."
(Europakommissionens Grönbok, 1996:9)

1.6.2 Kreditgivare

I uppsatsen används termen kreditgivare för att beskriva den intressentgrupp vars perspektiv på revisionen undersöks. Begreppet kreditgivare är i sig tämligen omfattande och rymmer kreditgivning utifrån flera olika perspektiv. Kreditgivare kan avse institutioner som sysslar med utlåningsverksamhet, vilken regleras i lagar och förordningar. Men det kan även syfta på större företag, som ger krediter vid försäljning av varor och tjänster. Kreditgivare kan delas in i två grupper utifrån ett tidsperspektiv på utlåningen. Den grupp som ger långsiktiga krediter benämns institutionella kreditgivare och den grupp som ger kortfristiga krediter, ofta så kallade handelskrediter benämns icke-institutionella kreditgivare. (Svensson, 2003:4)

Vid användning av begreppet kreditgivare tar denna uppsats sin utgångspunkt från de institutionella kreditgivarnas perspektiv, det vill säga etablerade banker som främst sysslar med långsiktig kreditgivning.

1.6.3 Revisorer

Begreppet revisor används i flera olika sammanhang och för att inte skapa missuppfattningar är det viktigt att förstå vem som åsyftas med benämningen. Bland annat talas det om internrevisorer, externrevisorer, miljörevisorer, lekmanrevisorer samt revisorer som arbetar inom kommunal och statlig verksamhet. (FAR:s Revisionsbok, 2004:13, 97)

I denna uppsats används begreppet revisor som en benämning för den externa revisorn, vilken arbetar som oberoende revisor på en revisionsbyrå. Respondenterna från revisionsbyråerna är alla auktoriserade revisorer, det vill säga de har avlagt högre revisorsexamen.

1.7 Uppsatsens fortsatta disposition

Kapitel 2
Metod

Kapitel 2 – I detta kapitel presenteras vilka metoder som har använts för att genomföra undersökningen samt hur genomförandet har gjorts. Vidare diskuteras hur vi arbetat med att öka undersökningens värde.

Kapitel 3
Gällande regelverk

Kapitel 3 – Kapitlet behandlar det gällande regelverket inom revision. Kapitlet ger en förståelse för vad som är lagstadgad revision.

Kapitel 4
Litteratur

Kapitel 4 – I kapitlet presenteras den teoretiska referensramen, som är relevant för forskningsfrågan. Här presenteras bland annat relevanta teorier och tidigare forskning på området.

Kapitel 5
Intervju-
svar

Kapitel 5 – Detta kapitel presenterar den empiri som vi insamlat från kvalitativa intervjuer. Detta kommer sedan att ligga till grund för att åskådliggöra om det finns något förväntningsgap.

Kapitel 6
Analys

Kapitel 6 – I kapitlet görs en tolkning och analys av respondenternas svar utifrån teoretiska modeller på området.

Kapitel 7
Slut-
diskussion

Kapitel 7 – Här presenteras svaret på forskningsfrågan, studiens teoretiska bidrag, samt reflektioner över studien och fortsatt forskning.

2. Metod

I detta kapitel ges läsaren en inblick i vilka val som gjorts och vilken metod som använts. Vidare presenteras hur litteratursökning och intervjuer genomförts, samt hur analysen har gjorts. Avslutningsvis diskuteras vilka åtgärder som vidtagits för att öka studiens värde.

2.1 Tillvägagångssätt

I vår uppsats är vi ute efter att undersöka hur förväntningsgapet ser ut i Sverige och varför det ser ut som det gör. Vi vill granska vad orsakerna är för att på så sätt kunna komma fram till vilka åtgärder som krävs för att minska förväntningsgapet mellan intressenternas uppfattningar och förväntningar om vad revisorns roll innebär.

För att kunna åskådliggöra detta gap började vi med en bakgrund i gällande regelverk av vad som revisorn förväntas göra och inte göra. Det ger oss en insikt i vilka förväntningar som revisorn måste leva upp till enligt lag. Därefter behövs en djupare förståelse för vad förväntningsgap är och hur det uppstår, vilket fås genom en genomgång av litteratur kopplat till det aktuella problemet. Genomgången av regelverk och litteratur ligger sedan till grund för utformandet av insamlingen av empirin.

Valet har blivit att göra undersökningen ur två perspektiv; revisorernas och kreditgivarnas. Intressentgruppens förväntningar ställs mot revisorernas föreställningar i en analys för att identifiera ett förväntningsgap. Denna analys kommer sedan att kunna ge oss svar på vår forskningsfråga. Orsakerna till förväntningsgapet kan inte lika lätt åskådliggöras genom att ställa grupperna mot varandra utan här får man se till vilken information som intressenterna har om vad som innefattas i en revisors arbete, och hur de tycker att det efterlevs.

2.1.1 Undersökningsmetod

Det finns två sätt att beskriva hur en undersökning genomförs, kvalitativt eller kvantitativt (Denscombe, 2000:203). Skillnaden mellan dessa är att den kvantitativa undersökningen mynnar ut i siffror eller numeriska observationer, medan den kvalitativa kännetecknas av att verbala resonemang används (Backman, 1998:31).

Den kvalitativa metoden är bäst lämpad för frågeställningar där intresset ligger i att undersöka hur de två parterna upplever eller förhåller sig till olika fenomen (Lundahl et al., 1999:101). Utifrån den frågeställning och det syfte som uppsatsen har passar den kvalitativa metoden bättre då den ger möjlighet att tolka de verbala resonemang som respondenterna för. Med de verbala resonemangen hoppas vi kunna se hur förväntningsgapet ser ut och orsakerna till det. Det ska ge en insikt i hur olika intressenter uppfattar revisorns arbete men också hur revisorn själv anser att han uppfyller de krav som finns på honom. En annan fördel som ses med den kvalitativa metoden är att den erbjuder en större flexibilitet och tillåter att vi kan tränga djupare in i respondentens svar, och således få större insikt i ämnet.

Det problem som kan ses med denna metod är att endast ett fåtal personer ska representera en hel grupp, ett generaliseringsproblem kan uppstå. Svagheten med kvalitativa metoder är att de inte kan gälla för en hel population, statistiskt sett, då de intervjuade personerna inte kan representera hela populationen (Bryman et al., 2005:320). Generalisering som gäller för hela populationen är nästan omöjlig att göra, enligt ovanstående resonemang och medvetenheten om detta finns. Det finns således en försiktighet i hur långt generaliseringen sker.

2.2 Datainsamling

Den datainsamling vi genomfört har främst gjorts genom att vi sökt efter skriftliga källor i LOVISA, som är databasen för Lunds universitets bibliotek. Vi har även i stor utsträckning i vårt sökande efter vetenskapliga artiklar med relevans för oss, använt oss utav artikeldatabasen ELIN.

2.2.1 Primär och sekundärdata

Sekundärdata är sådana data som redan har samlats in av någon annan. Det kan tyckas onödigt att samla in data som redan finns tillgänglig sedan tidigare. Därför finns det stora fördelar med sekundärdata om man jämför med primärdata. En

förutsättning är givetvis att den redan insamlade data håller hög kvalitet. En nackdel med sekundärdata är att vi inte är lika bekanta med de data vi använder oss av, som vi hade varit om de var primärdata. (Bryman et al., 2003:230-231)

I vår uppsats är den information vi får av respondenterna genom intervjuer väldigt viktig. De data vi samlar in då får vi direkt från respondenten, och är därmed primärdata.

2.2.2 Litteratur

När det gäller litteratur är våra främsta källor vetenskapliga artiklar, samt böcker. Övrig litteratur vi använt oss av har vi insamlat från dagstidningar och fackpress. För att hitta relevant litteratur har vi sökt i LOVISA och ELIN. Som sökord har vi använt till exempel *förväntningar*, *revision*, *revisor*. Utöver sökandet i dessa databaser har vi fått inspiration och förslag genom att läsa andra studier och undersökningar.

Genomgången av litteraturen har givit oss en bättre insikt i det ämne vi undersöker. Det är i litteraturen som ämnets modeller och teorier förvaras (Reinecker, 2002:134). Därför är det i litteraturen vi har sökt de modeller och teorier som vi anser är relevanta för ämnet.

I biblioteket vid Ekonomihögskolan i Lund har vi även haft möjlighet att söka efter artiklar i tidningen *Balans*, som ges ut av FAR SRS. Här har vi främst intresserat oss för artiklar och debattinlägg som aktualiserar ämnet och för att få tillgång till de senaste diskussionerna kring förväntningsgapet.

2.3 Intervjuer

Vi har valt att använda oss av intervjuformen semistrukturerade intervjuer. Att vi använder oss av semistrukturerade intervjuer innebär att vi har specifika teman som vi vill att intervjun ska behandla, samtidigt som vi vill lämna ett visst mått av frihet för respondenten i sina svar. Vid semistrukturerade intervjuer används en förutbestämd intervjuguide med frågor. Frågorna är dock relativt öppna och måste inte komma i en viss följd. Detta ger oss flexibilitet och möjlighet att ställa följdfrågor och följa intressant spår som respondenten kommer in på. (Bryman et al., 2003:362-363) Frågorna som har använts i intervjuguiderna har varit inspirerade av en tidigare undersökning av liknande slag, genomförd av Fant (1994).

Alternativet till semistrukturerade intervjuer hade varit att genomföra helt ostrukturerade intervjuer. Vi har dock valt bort detta alternativ eftersom vi anser att det skulle ge oss för lite kontroll över vilka frågor som besvarades. Det skulle även bli svårt att dra slutsatser samt att se mönster i svaren från olika respondenter (Bryman et al., 2003:362-363). Eftersom vår undersökning är av kvalitativ karaktär har vi inte övervägt att använda helt strukturerade intervjuer.

2.3.1 Urval av respondenter

När vi har gjort vårt urval av respondenter har vi valt att följa den modell som Paolo Quattrone (2006) förespråkar. Det innebär att vi valt att intervjua de personer som främst berörs av det fenomen vi undersöker. Quattrone menar att för att få ett så korrekt vittnesmål som möjligt bör vi söka information hos de personer som är närmast berörda. Vår bedömning är att revisorer på grund av sin upplysningsplikt är närmast berörda. Detsamma gäller bankerna då de drabbas när det förekommer ekonomiska oegentligheter i ett bolag.

Vårt urval består av fyra revisorer, samt fem banker. För att komma i kontakt med revisorer har vi kontaktat olika revisionsbyråer i Malmö/Lundregionen. För att garantera en viss erfarenhet har vi efterfrågat auktoriserade revisorer med ett antal års yrkeserfarenhet. Alla medverkande revisorer kommer från någon av de större revisionsbyråerna i Sverige.

Anledningen till att vi har valt att intervjua banker beror på att de är stora intressenter som förlitar sig till den information de får genom den reviderade informationen från bolaget. Ett alternativ vi övervägt är att genomföra en kvantitativ undersökning, i form av en enkät. Vi valde dock bort detta alternativ då vi befarar att svarsfrekvensen skulle kunna bli för låg för att dra några slutsatser. Dessutom är det tveksamt om en sådan undersökning skulle falla inom tidsramen för vårt projekt.

2.3.2 Genomförande av intervjuer

Intervjupersonerna har i förväg fått tillgång till frågorna via e-post. Vår förhoppning med detta tillvägagångssätt är att respondenterna ska vara väl förberedda och hunnit fundera över frågorna. På så sätt hoppas vi få ut mer av intervjuerna. En nackdel är givetvis om intervjupersonerna uppfattar frågorna som känsliga, och därför väljer ett svar som snarare är politiskt korrekt än

sanningsenligt. Vi anser dock att fördelen med väl förberedda intervjupersoner överväger risken att de formulerar sina svar på ovan nämnda sätt. Förutom frågorna så har vi per e-post konfirmerat det som vi vid den initiala kontakten överenskommit per telefon. Vi har försett respondenterna med en kort presentation av vår undersökning, samt kontaktuppgifter. Vår förhoppning är att vi på så sätt undviker missförstånd och ökar intresset från respondenternas sida.

Vi har valt att genomföra intervjuerna på respondenternas arbetsplats, och då om möjligt på deras kontor. Detta för att intervjupersonen ska känna sig bekväm. Respondenterna har även fått välja en tidpunkt för intervjun som passar dem. I största möjliga mån har vi försökt undvika att intervjun ska uppfattas som något belastande för den intervjuade.

För att mer aktivt kunna delta under intervjun har vi valt att vara två personer närvarande vid alla intervjuer. En person har varit ansvarig för att ställa frågor, och den andra har fört anteckningar samt varit beredd på att ställa följdfrågor då det varit passande. Anteckningarna är som en backup, då vi även använder oss av inspelning under intervjuerna. Givetvis görs detta med respondentens samtycke. Den som sköter anteckningarna ska inte bara anteckna det som sägs, utan även om respondenten reagerar på ett visst sätt som vi kan tolka. Fysiska reaktioner från respondenten märks givetvis inte i den genomförda inspelningen. Utskrift av intervjuer sker snarast efter att intervjun genomförts.

2.4 Genomförande av analys

Den information som intervjuerna lett fram till har utgjort grundstenarna vid uppbyggandet av empiri- och analyskapiteln. Analysen tog sin början redan i samband med intervjuprocessen, då vi direkt efter varje intervjutillfälle skrev ut intervjuerna i sin helhet. Dessutom har vi efter varje sådant tillfälle tillsammans diskuterat tankar kring det som sagts och för att upptäcka och titta på intressanta delar av den information som intervjun frambringat. Efterhand som genomförandet av intervjuerna fortskridit har vi gjort jämförelser mellan respondenternas åsikter, för att på så vis upptäcka eventuella likheter och skillnader. Tydliga spår i respondenternas åsikter har kunnat avslöjas och gemensamma nämnare identifieras.

Tanken bakom utformandet av empirikapitlet har varit att tydliggöra respondenternas åsikter inom olika områden och underlätta läsarens möjlighet till att göra jämförelser mellan kreditgivarna och revisorerna. Med inspiration från Strauss (1987:25-26) har vi efter en bedömning av informationen enligt ovan, grupperat denna efter samhörighet i olika kategorier eller områden. Kategorierna

utgörs av kreditgivarnas användning av revisionen, revisionens innebörd, förväntningar, revisionen som en garanti på årsredovisningens innehåll, oegentligheter och överträdelser av lagstiftning, fortlevnad, ekonomiska problem och konkurser, revisionsberättelsens innehåll samt förväntningsgapet och åtgärder. Inom dessa kategorier redogörs först för revisorernas åsikter och därefter för kreditgivarnas åsikter. Genom att ställa respondentgruppernas åsikter mot varandra åskådliggörs meningsskiljaktigheter samt överensstämmelser mellan grupperna på ett påtagligt sätt. Texten kopplas dessutom till gällande lagstiftning för att på så vis förtydliga rimligheten och riktigheten i respondenternas uttalanden.

Genom att använda modeller från vårt teoretiska ramverk som instrument, har vi därefter tolkat och analyserat empirin. Först har vi analyserat kreditgivarnas förtroende för revisorerna utifrån Fukuyamas (1995) teorier på området. Därefter har vi använt oss av Ojasalos (2001) samt Porters (1993) modeller för att identifiera hur förväntningsgapet gestaltar sig, samt vilka åtgärder revisorerna bör anamma för att kunna hantera kreditgivarnas förväntningar.

2.5 Källkritik

Litteratur rörande förväntningsgapet har inte varit svårt att hitta. Problemet med litteraturen har varit att den har varit av varierande ålder och kommit från olika delar av världen. Det problemet som tid ger upphov till är att revision ständigt förändras. En del av de artiklar som vi använder, till exempel Porter, används i forskningsartiklar med ett yngre datum. Användandet av en sådan artikel ska göras med försiktighet och medvetenhet om dess ålder, men då andra forskare tar utgångspunkt i dessa anser vi att dess värde och tillförlit är av den grad att den kan användas. Det andra problemet som berör forskningsartiklar inom området är att de författats i andra länder som inte har samma förutsättningar som i Sverige. Olika kulturer, traditioner, historiska händelser och regelverk präglar deras sätt att genomföra undersökningen samt de slutsatser som de kommer fram till. Jämförelse av olika länders undersökningar blir då svår att genomföra, eftersom förutsättningarna skiftar mellan de olika länderna.

Ytterligare ett problem är hur trovärdig källan som används är, då inte enbart tid och nation, utan författarens trovärdighet. För att ge så stor tillförlitlighet till litteraturgenomgången används källor som författas av forskare inom området och som har en hög kompetens inom det. Det finns dock alltid en risk att deras subjektivitet finns avspeglad i källan.

Vidare bör vi även vara källkritiska mot våra primärkällor om de har den kunskap och erfarenhet som krävs för att svara på våra frågor. Vid detta har vi därför satt krav på våra respondenter. Revisorerna ska vara auktoriserade och kreditgivarna arbeta med företagskunder. Båda grupperna ska ha varit verksamma i minst fem år, detta för att säkerställa att de är insatt i yrket och kan uttala sig i frågan. Med ett sådant krav vill vi garantera deras kompetens.

2.6 Undersökningens värde

En undersökningens värde bestäms av dess reliabilitet och validitet. Nedan presenteras hur vi gjort för att uppnå en hög reliabilitet och validitet i undersökningen.

2.6.1 Reliabilitet

Undersökningar kan utformas på olika sätt, men det är viktigt att undersökningarna är pålitliga, det vill säga att oberoende undersökningar ger samma resultat (Halvorsen, 1992:42). En sådan undersökning påverkas således inte av vem som utför den eller andra omständigheter, dock är ett försök att öka reliabiliteten att genom olika standardiseringsförfarande göra undersökningarna identiska (Lundahl et al., 1999:152). Undersökningens tillförlitlighet, då intervjuer genomförs, är väldigt beroende av hur intervjuaren och observatören agerar och dess förmåga. God reliabilitet förutsätter att dessa är tränade i situationen (Patel et al., 1991:87).

För att uppnå hög reliabilitet har samma person varit intervjuare. Samma intervjuare har valts då medvetenhet om intervjuareffekten finns och genom att använda samma intervjuare kan denna minskas, då frågorna ställs på ett liknande sätt till de olika respondenterna. Det kan ses som ett led att standardisera undersökningen. Intervjuaren har sedan tidigare erfarenhet av rollen och har därigenom fått insikt i hur man ska agera för att minska den intervjuareffekt som kan uppstå här.

Förutom den som utför intervjuerna har en observatör deltagit. Denna har haft till uppgift att anteckna respondentens agerande och svar. Det för att säkerställa att ingen information förgås. Även denna har sedan tidigare erfarenhet av rollen som observatör. För att ytterligare säkerställa att informationen som framkommer är fullständig, korrekt och utan tolkningsfel spelas intervjuerna in.

Som tidigare nämnts kan även andra omständigheter än intervjuaren påverka respondentens svar, och för att ytterligare säkerställa en hög reliabilitet har intervjuerna valts att placeras i en miljö som respondenten känner sig bekväm i.

2.6.2 Validitet

Validitet handlar om att undersöka det som avses att undersökas (Patel et al., 1991:85). Validitetsproblem uppstår som en följd av att de som utför undersökningarna befinner sig på två plan. Dels på ett teoriplan där arbete med formulering av problemställning och tolka resultat ingår, samtidigt som han ska samla in och behandla data på empiriplanet. Utmaningen ligger i att hitta relevant data för den rådande problemställningen, alltså att sammankoppla de två planen. (Halvorsen, 1992:41) Vidare finns problem vid utformandet av instrumentet, då de konstrueras för detta specifika syfte kan säkerhet i att rätt saker undersöks, inte tas som en självklarhet (Patel et al., 1991:85).

För att undvika problem med validitet har mycket arbete lagts ner på konstruktionen och bearbetningen av intervjufrågorna för att göra dem tydliga. Dels för respondenten, men också för att försäkra att rätt saker mäts genom de ställda frågorna. De begrepp som används i frågorna har förklarats för respondenten, för att säkerställa att intervjuaren och respondenten talar om samma sak, det med förhoppningen att mindre missuppfattningar ska ske, vilket leder till en minskad validitet. Vilken information som delgivits respondenterna finns beskrivit under genomförande av intervjuer.

2.7 Kapitelsammanfattning

Vårt syfte med uppsatsen är att undersöka orsakerna till förväntningsgapet och hur det ser ut. Detta syfte har varit vägledande för oss i våra val. Det första valet som vi stod inför var hur vi skulle angripa ämnet. Vad vi ämnar göra i undersökningen är en analys av förväntningsgapet mellan revisorer och banker. Början kom att bli en litteraturgenomgång för att få en bakgrund till lagstiftning och annan relevant information, vilken senare kommer att ligga till grund för de frågor som ställs till respondenterna.

Då vi är intresserade av att undersöka hur förväntningsgapet ser ut kom metodvalet att bli en kvalitativ undersökning. Med den kvalitativa metoden följer att öppna svar måste kunna lämnas och det bästa sättet att genomföra en sådan undersökning är att genomföra intervjuer med de olika respondentgrupperna. Vi

kan i dessa avläsa respondenternas svar och fördjupa oss i ämnen som uppkommer vid intervjuerna. Det ger oss möjlighet att få en mer djupgående analys av förväntningsgapet.

Urvalet till intervjuerna har gjorts enligt Quattrones princip som menar att de som är berörda är de som kan ge bäst svar. De företag som kontaktats har varit de största i Malmö/Lund regionen Den lokala anknytningen har valts då vi tycker att det är viktigt med en personlig intervju för att kunna avläsa personens reaktioner. Intervjuerna genomförs på respektive respondents kontor och närvarande vid intervjun är två personer, en som intervjuar och en som för anteckningar. För att ytterligare säkerställa att ingen information förloras spelas intervjuerna in, då med samtycke från respondenten. Efter intervjun skrivs den ut i sin helhet och diskuterats för att upptäcka intressanta uppfattningar. Efter att några intervjuer genomförts börjar vår analys, då vi jämför intervjuerna för att upptäcka olikheter och likheter. Svaren kategoriseras sedan, och avslutningsvis ställs de olika respondentgruppernas svar mot varandra, för att åskådliggöra förväntningsgapet mellan de olika grupperna. Efter detta följer en analys utifrån de modeller som framkommer i det teoretiska ramverket.

Det litteraturmaterial som vi har använt oss av har kommit från olika delar av världen och varit av varierande ålder. Vi har funnit att detta har varit ett problem i undersökningen då revision förändras över tiden och är olika i olika delar av världen. Vi har varit medvetna om problemet och iakttagit försiktighet vid användning. Det bör dock tilläggas att vetenskapliga artiklar använder ofta dessa tidiga artiklar, varför vi funnit de relevanta även för denna undersökning.

I alla undersökningar är det viktigt att ett så högt värde som möjligt uppnås. För att göra det har vi lagt ner mycket tid på att konstruera frågor till respondenter för att se till att de mäter det som vi avser att mäta med de frågorna. Vi har också varit medvetna om den intervjuareffekt som kan förekomma och av den anledningen endast haft en som intervjuar alla respondenter. För att få en likvärdig miljö för våra respondenter har intervjun placerats i en för dem känd miljö, deras kontor.

3. Gällande regelverk

Revisorns roll och anseende har förändrats över åren. Ofta har detta skett i samband med olika företagsskandaler. Dessa skandaler har drivit på utvecklingen av revisionen och nya tider har fått mötas med nya lagar och nya revisionsstandarder. I detta kapitel kommer vi börja med att ge läsaren en kortfattad historisk bild av hur utvecklingen sett ut när det gäller bekämpningen av ekonomiska oegentligheter i Sverige. Efter denna genomgång kommer vi övergå till att förklara hur dagens regelverk ser ut, samt några av revisorns arbetsuppgifter. Vi vill med detta kapitel ge läsaren bättre förståelse för vad som är revisorns ansvarsområde.

3.1 Revisorsrollen och ekonomisk brottslighet – historik

I kölvattnet av stora företagsskandaler har det visat sig att debatten kring revisorns ansvar ofta får ny fart. Argument framförs då för att ett ökat ansvar hos revisorn att upptäcka och reagera när det förekommer ekonomiska oegentligheter, skulle minska risken för att dessa oegentligheter uppstår. I Sverige är det dock så att den lag som antogs 1999 och som innebär att revisorer omfattas av anmälningsplikt, inte beror på reaktioner på grund av företagsskandaler. Det handlar snarare om en långvarig politisk vision om ökat inflytande för staten över ekonomin, och för att förhindra den ekonomiska brottsligheten. Dock sett till all lagstiftning kring revision i Sverige så har Kreugerkraschen 1932 den enskilda händelse som haft störst påverkan. Denna, den största företagsskandal i Sveriges historia, medförde en ökad inställning om att investerare, samhället och staten behöver skyddas från liknande skandaler i framtiden. (Larsson, 2005)

Röster om krav på statsanställda revisorer har hörts i Sverige sedan tidigt 1900-tal. Dessa krav har aldrig hörtsammats då det pågätt ny lagstiftning på området, men 1944 infördes ett krav om att alla börsnoterade bolag måste använda sig av en auktoriserad eller godkänd revisor. Gränserna för vilka företag som skulle omfattas av detta krav kom att utvidgas 1975, samtidigt övergick Sverige från ett detaljerat regelverk kring revision, till att tillämpa *god redovisningssed*. Även vid 1975 års förändringar pågick debatten kring statsanställda revisorer. (Larsson, 2005)

Från mitten av 70-talet och in på 80-talet sågs den ekonomiska brottsligheten som ett stort problem i Sverige. Bland annat anklagades professionen av Rikspolisstyrelsen för att ha en rådgivande roll i företagen kring ekonomisk brottslighet. Revisorerna ansåg dock att de tvärtom hade en förhindrande effekt på de ekonomiska oegentligheterna. (Larsson, 2005)

I en undersökning genomförd av FAR 1979 framkom att företagsrepresentanter trodde att revisorerna hade ett ansvar att upptäcka och rapportera ekonomisk brottslighet. FAR ansåg dock att detta berodde på förväntningsgapet, och på att informationen om vad en revisor gör helt enkelt varit bristfällig. De menade att det var orealistiskt att förvänta sig att revisorer skulle ta ansvar för att upptäcka skattebrott, mutbrott och så vidare. De ifrågasatte att revisorernas klienter skulle vara villiga att betala det pris för revisionen om ansvaret för att upptäcka brott skulle ligga hos revisorn. (Larsson, 2005)

Från 1985 har revisorer haft en skyldighet att lämna information när det rör sig om skatterelaterade brott. Dock undantas revisorernas tystnadsplikt endast gentemot undersökningsansvarig person, och inte gentemot skattemyndigheten. Detta lugnade debatten kring ekonomisk brottslighet något, men debatten fick ny fart i slutet av 80-talet med Boforsaffären och Fermentas konkurs. Krav på statsutnämnda revisorer förkastades av bland annat Stockholms Fondbörs, som menade att ett sådant förfarande var främmande för en stat med marknadsekonomi. (Larsson, 2005)

Från mitten av 90-talet handlade debatten snarare om revisorn skulle ha *möjlighet*, eller *skyldighet* att anmäla brott. FAR och SRS försökte i slutet att vinna en delseger genom att acceptera konceptet att revisorn skulle ha *möjlighet* att anmäla ekonomisk brottslighet. Deras argument var under debatten bland annat att klienternas förtroende för revisorerna skulle minska, och således leda till en sämre revision om revisorn fick tillgång till mindre information. Sedan januari 1999 har dock revisorer en *skyldighet* att anmäla vissa typer av ekonomiska brott de upptäcker under granskningen av ett bolag. (Larsson, 2005)

3.2 Syftet med revision

Målsättningen som en revision ska uppnå framgår av RS 200. Enligt denna standard är själva målet med revisionen att en revisionsberättelse ska lämnas utav revisorn. För att revisorn ska kunna göra detta krävs att denne har genomfört en granskning av företagets årsredovisning, bokföring och ledningens förvaltning. Om revisorn lämnar en revisionsberättelse utan anmärkning, en såkallad ren revisionsberättelse, innebär det att revisorn anser att företaget tillämpat vad som anses vara god redovisningssed i Sverige, samt att ledningens förvaltning av företaget inte bryter mot några gällande lagar. I och med att revisorn lämnar en ren revisionsberättelse ökar tilliten till företaget hos dem som är mottagare av årsredovisningen. Det bör dock tilläggas att revisorn inte lämnar några garantier för företagets fortlevnad, utan att det endast utifrån granskningen inte finns några anmärkningar. Trots att en revision genomförts har fortfarande företagets ledning ansvaret för att det står i årsredovisningen är korrekt. Under revisionens gång skall dock revisorn ha en professionell skeptisk inställning och vara väl medveten om att väsentliga felaktigheter kan förekomma. (FAR:s Samlingsvolym, del 2, 2007)

Den kanske starkaste bidragande orsaken till att revision förekommer är behovet hos ägarna att kontrollera hur ledningen sköter förvaltningen av bolaget. Idag är dock inte aktieägarna de enda intressenterna av revisionen. Även kreditgivare, de anställda och samhället i stort har intresse av att företaget sköts på ett sådant sätt som gynnar bolaget. (Moberg, 2006:34)

3.3 Lagar och regler

När en revision genomförs i Sverige tillämpas *RS Revisionsstandard i Sverige* (RS). RS bygger på ISA, som är internationella standarder utgivna av IFAC. RS följer ISA väldigt nära vad gäller numrering och så vidare, men vissa justeringar har fått göras vid anpassning till svensk lagstiftning (FAR, 2006:25-26). IFAC har som ambition att ISA i framtiden ska accepteras globalt. I Sverige övergick vi 2004 till ISA, det vill säga RS med de nödvändiga justeringarna för anpassningen till svensk lag. Ett område som behövde anpassas var till exempel det rörande förvaltningsrevision. (Moberg, 2006:109).

Den svenska lagstiftning som är mest relevant i sammanhanget är revisorslagen (RL), aktiebolagslagen (ABL), samt revisionslagen (RNL). Som medlemsstat i EU omfattas även Sverige av de inom EU gällande direktiven. Här är det främst det åttonde direktivet (2006/43/EG), även kallat revisorsdirektivet, som inverkar på vad en revisor ska göra under en revision. Enligt de bakomliggande skälen till

2006/43/EG, syftar direktivet till att skapa harmonisering mellan medlemsstaterna. Här lämnas dock utrymme för att på nationell nivå ha krav som överstiger de som framgår av åttonde direktivet. Medlemsstaterna ska enligt artikel 26 kräva att utförandet av lagstadgade revisioner följer internationella revisionsstandarder. Direktiv 2006/43/EG träder i kraft år 2008.

3.3.1 Förvaltningsrevision

Anvisningar för hur en förvaltningsrevision går till återfinns i RS 209 *Granskning av styrelsens och verkställande direktörens förvaltning*. Enligt RS 209 är revisorns uppgift att:

I sin granskning av förvaltningen skall revisorn skaffa revisionsbevis för att kunna bedöma:

- åtgärd eller försummelse av styrelseledamot och/eller verkställande direktör som kan föranleda ersättningsskyldighet gentemot bolaget
- fullgörandet av bokföringslagen
- andra överträdelser av aktiebolagslagen (t.ex. skatter och avgifter), tillämplig lag om årsredovisning och bolagsordningen.

I det fall att VD eller styrelseledamot skadar bolaget, uppsåtligen eller genom oaktsamhet, ska denne ersätta skadan enligt 29 kap. ABL.

Revisionen av ledningens förvaltning är en förutsättning för att revisorn ska ha möjlighet att i revisionsberättelsen uttala sig om ansvarsfrihet för VD och styrelse. Vid förvaltningsrevisionen kan det dock uppstå en situation där revisorn är skyldig att anmäla att en brottslig handling har begåtts (FAR, 2006:80). Enligt RS 209 ska revisorn avstryka ansvarsfrihet för VD och styrelse om deras handlingar kan leda till ersättningsskyldighet. Revisorn är enligt 9 kap. 33 § 1 st. ABL skyldig att uttala sig angående ansvarsfriheten. Om ansvarsfrihet ej beviljas ska revisorn skicka en kopia av revisionsberättelsen till skattemyndigheten, vilket framgår av 9 kap. 37 § ABL.

3.4 Krav på revisorn

3.4.1 Oberoendet

Mot bakgrund av revisionens syfte att förse intressenterna med pålitlig information, krävs att revisorn är oberoende då han/hon utför sitt arbete. Oberoendet är en viktig hörnsten för hela revisorsyrket. Tillsammans med den yrkesmässiga kompetens en revisor besitter är oberoendet det viktigaste verktyg en revisor har för att garantera kvaliteten på sitt arbete (Moberg, 2006:79).

Läsaren av en revisionsberättelse ska kunna förlita sig på att revisorn inte låtit sin bedömning påverkas av andras intressen. För att justera detta finns i 9 kap. 17-18 §§ ABL regler rörande jäv. Enligt dessa regler ska revisorn vara oberoende från det reviderade bolaget, det är till exempel inte tillåtet för revisorn att äga aktier i bolaget, vara delaktig i bokföringen eller ledningen av bolaget, och det är inte tillåtet för revisorn att vara anställd av företaget. Detsamma gäller revisorns relation till VD och styrelseledamot, samt den i bolaget ansvarig för bokföringen.

Oberoendet regleras även i FAR:s yrkesetiska regler. Av deras yrkesetiska regel nr 2 framgår att uppdrag ska utföras med integritet, samt att revisorn ska vara objektiv i sina ställningstaganden.

I 2006/43/EG behandlas revisorns oberoende i artikel 22. Här framgår att medlemsstaterna ansvarar för att det finns regler som säkerställer revisorns oberoende, samt att denne ej medverkar i det granskande bolagets beslutsprocess. Om de finns några betydelsefulla hot mot oberoendet skall dessa dokumenteras, och åtgärder ska vidtas för att minska hoten.

3.4.2 Analysmodellen

Reglerna rörande revisorns oberoende i RL bygger på analysmodellen. Enligt 20 § RL ska revisorn vara opartisk och självständig. När revisorn tar ställning är det viktigt att han/hon är objektiv. Här talas det om två olika sorter av opartiskhet; den faktiska, och den synbara eller uppfattade. De engelska begreppen som används för detta är *independence in fact* och *independence in appearance*. För att säkerställa att opartiskhet råder ska revisorn ta ställning till om det finns några hot mot denna opartiskhet. Då revisorn tillämpar analysmodellen gör han/hon en analys av olika faktorer som kan inverka på självständigheten. Här är det som

nämnts ovan viktigt att se till både den faktiska och den synbara opartiskheten. Revisorn ska ta ställning till om det finns risk för att egenintresse, partsställning, vänskap, skrämsel eller annat hot, kan medföra att självständigheten hos revisorn kan komma att ifrågasättas. Ett annat hot rör risken för självgranskning, det vill säga att en revisor granskar sitt eget arbete. Denna risk ökar om revisionsbyrån även tillhandahåller rådgivningstjänster. Om revisorn anser att det finns risk att någon ifrågasätter opartiskheten ska åtgärder vidtas för att förebygga denna risk, så kallade motåtgärder (Moberg, 2006:92-93). Om risken inte kan undvikas ska revisorn enligt 21 § RL avsäga sig revisionsuppdraget. Disciplinära åtgärder kan bli aktuella i det fall att överträdelse av 21 § RL inträffar, enligt 32-35 §§ RL.

Analysmodellen ska användas för att undersöka om det finns något hot mot revisorns opartiskhet varje gång revisorn åtar sig ett nytt uppdrag inom revisionsverksamheten, eller om förhållandena förändras under uppdragets gång. Vid användningen ska även sådana omständigheter som är okända för tredje man tas i beaktande. (Moberg, 2006:93, 97)

3.4.3 Tystnadsplikten och upplysningsskyldighet

För att kunna utföra sitt arbete är det viktigt att revisorn har tillgång till information, men det är även viktigt att revisorn inte sprider denna information vidare till obehöriga. Tystnadsplikten formuleras följande enligt 9 kap. 41 § ABL:

Revisorn får inte till en enskild aktieägare eller till någon utomstående obehörigen lämna upplysningar om sådana bolagets angelägenheter som revisorn får kännedom om när han eller hon fullgör sitt uppdrag, om det kan vara av skada för bolaget.

Som nämnt ovan ska revisorn i revisionsberättelsen uttala sig kring ansvarsfrihet för VD och styrelse. Dock kan inte revisorn hänvisa till sin tystnadsplikt för att vägra lämna anmärkning i revisionsberättelsen. (Moberg, 2006:190)

I det fall att revisorn bryter sin tystnadsplikt kan det bli fråga om skadestånd, vilket regleras i 29 kap. 2 § ABL. Revisorn blir skadeståndskyldig om han/hon medvetet eller genom oaktsamhet skadat bolaget. Även 35 § RNL behandlar revisorns tystnadsplikt. Det som främst skiljer formuleringen i RL från ABL är att inget nämns i angående enskild aktieägare. Enligt 26 § RL får revisorn inte heller för egen vinnings skull använda sådan information som denne kommer över i samband med revisionen.

Även i skälen bakom 2006/43/EG understryks vikten av att revisorn respekterar det reviderade bolagets integritet, samt att revisorn ska omfattas av tystnadsplikt.

Enligt artikel 23 skall medlemsstaterna säkerställa att de handlingar en revisor har tillgång till vid en lagstadgad revision skyddas av regler om tystnadsplikt.

Vid sidan om sin tystnadsplikt har revisorn även sin upplysningsplikt att tänka på. Gentemot Revisorsnämnden har revisorer och revisionsbyråer skyldighet att på begäran visa upp handlingar som hör till verksamheten. Inte heller här kan revisorn hänvisa till den tystnadsplikt som framgår av ABL. (Moberg, 2006:186-187)

En annan situation är den då det finns misstanke om brott. Enligt 9 kap. 46 § 2 st. ABL, ska revisorn överlämna information till undersökningsledare, om en sådan begäran lämnas. Bakgrunden till detta är att det anses att samhällets intresse av att motverka brott, anses stå högre än revisorns tystnadsplikt.

Även gentemot skattemyndigheten föreligger en upplysningsplikt för revisorn. När en taxeringsrevision genomförs ska revisorn lämna över handlingar som behövs för att genomföra denna. Här kan dock undantag göras, enligt 3 kap. 13 § taxeringslagen.

Sedan 1999 har vi i Sverige i vissa situationer en skyldighet för revisorn att anmäla brott, eller misstanke om brott. Denna skyldighet var något som FAR SRS motsatte sig, då de hävdade att det skulle medföra en mindre effektiv revision. Argumentet för detta var att revisorn om han/hon var skyldig att anmäla brott skulle få tillgång till mindre information. Regeringen menade dock att med tanke på att bolaget har andra intressenter än aktieägarna, som också de ska skyddas, var det bra om revisorn hade ett effektivt sätt att agera vid misstanke om brott. För att minska risken att revisorn skulle få tillgång till mindre information, avgränsades området för vilka brott som skulle omfattas av en anmälningsplikt. (Moberg, 2006:199-200)

De brott som omfattas av anmälningsplikt finns listade i 9 kap. 42 § ABL. Bland de listade brotten finns till exempel bedrägeri, svindleri, förskingring, trolöshet mot huvudman, mutbrott och skattebrott. Inte bara typen av brott utan även vem som begått brottet är viktigt, och i vilken situation. Revisorns skyldighet är endast att anmäla brott då VD eller styrelseledamot är den misstänkte. Brottet ska även vara begånget inom verksamheten för att revisorn ska vara skyldig att göra en anmälan. Utgångspunkten för när en anmälan ska ske är att när ”det kan misstänkas”, och att en anmälan ska göras ”utan oskäligt dröjsmål”. Även styrelsen ska underrättas om det finns en brottsmisstanke.

Det revisorn ska göra vid misstanke om brott är att anmäla brottet till en åklagare, samt meddela sin avgång till Bolagsverket. Det är normalfallet, men i vissa fall,

till exempel om det misstänkte brottet är obetydligt, behöver ej detta ske. (Moberg, 2006:202)

Om det sedan skulle visa sig att revisorn gjort en felaktig anmälan kan han/hon bli skadeståndsskyldig, då bolaget åsamkats skada. För detta krävs dock att de uppgifter som lämnats varit felaktiga, samt att revisorn skäligen borde ha misstänkt att de var felaktiga. (Moberg, 2006:203)

3.5 Revisorns uppgift

Vad som är revisorns huvudsakliga uppgift att granska framgår av 9 kap. 3 § ABL. Enligt denna paragraf ska revisorn granska årsredovisning, bokföring samt förvaltningen. Denna granskning ska vara så omfattande att den lever upp till de krav som ryms inom god revisionsred. Om det aktuella bolaget är ett moderbolag ska även koncernredovisningen granskas. Lite mer specifika uppgifter med hänsyn till skatter finns i 9 kap. 34 § ABL.

Revisorns roll för det reviderade bolaget kan skilja sig väldigt mycket från fall till fall. Under vissa revisionsuppdrag kan revisorn få en central roll för företagsledningen, då de för samtal med revisorn och ber om dennes uppfattning i olika frågor. Vid andra tillfällen ses revisorn som en extern betraktare, vars enda uppgift är att lämna en kortfattad bedömning av bolaget. (Cassel, 1996:57)

En viktig aspekt är att revisorns och företagsledningens uppgifter hålls isär. Det är företagsledningens ansvar att årsredovisning upprättas för räkenskapsåret. Ansvaret vilar även på dem för att årsredovisningen upprättas på ett sådant sätt att den följer lagar och stämmer överens med vad som anses vara god revisionsred. (Moberg, 2006:105)

Revisorn ska granska den årsredovisning som företagsledningen upprättat. Utifrån sin granskning ska revisorn bedöma huruvida företagsledningen tagit sitt ansvar och uppfyllt sina plikter. Detta framgår väldigt tydligt i bestämmelse 12 i RS 200. Där står att revisorns uppgift är att granska årsredovisningen och göra ett uttalande om denna, men att ansvaret för årsredovisningen ligger kvar hos företagsledningen även om efter det att en revision har genomförts.

När det gäller förskingring och andra oegentligheter så ligger ansvaret för att upptäcka dessa primärt hos företagsledningen. Det går inte att förvänta sig att revisionen ska avslöja sådana förhållanden, utan det ska främst göras av företagets interna kontroll. Däremot har revisionen den effekten att den minskar risken för att företagsledningen ska begå oegentligheter (Moberg, 2006:106).

De tre huvudsakliga områdena att granska är som vi nämnt tidigare bokföringen, årsredovisningen, samt förvaltningen. Hur revisorn går tillväga i granskningen skiljer sig givetvis åt mellan dessa områden. När bokföringen granskas består åtgärderna av inspektion, observation, förfrågan och bekräftelse, samt beräkning. Vid granskningen av årsredovisningen fokuserar revisorn istället på granskning av intern kontroll, substansgranskning, samt analytisk granskning. Här ligger granskningen av den interna kontrollen till grund för att avgöra i vilken utsträckning de olika granskningsmetoderna ska användas. (Moberg, 2006:116-118)

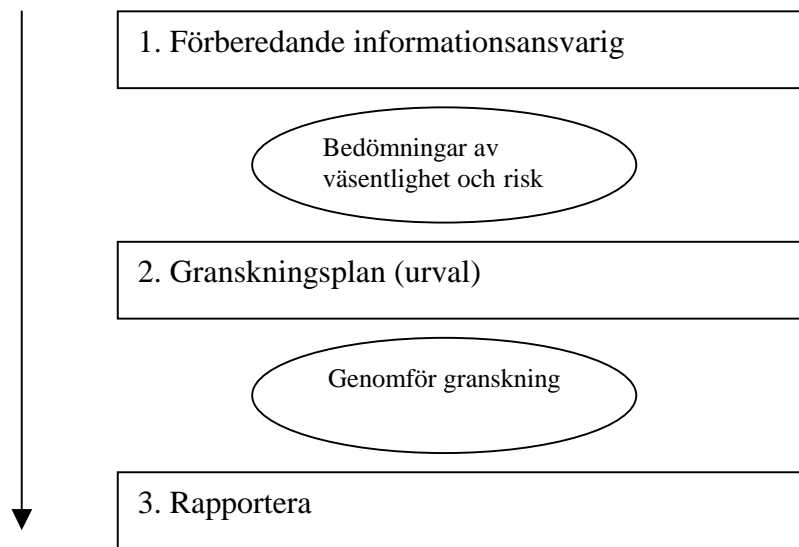
3.5.1 Bedömning av väsentlighet och risk

Inför genomförande av en revision krävs en noggrann planering då revisorn bestämmer vilka områden eller affärsprocesser, som ska granskas, samt hur, när och av vem detta ska ske. Eftersom företag ser olika ut måste varje företag granskas utefter sina speciella förhållanden. För att kunna göra en revision av ett företag krävs därför att revisorn först genom en informationsinsamling erhåller en god kunskap om företaget. (FAR:s Revisionsbok, 2004:21-22)

Väsentlighet och risk är grundläggande begrepp vid revisionsarbete och måste bedömas under planeringen av granskningen. Vad, när, hur och hur mycket som ska granskas, avgörs genom en bedömning av risk och väsentlighet. Det är viktigt att revisorn under ett tidigt stadium bestämmer vad som är väsentligt för årsredovisningen och därefter inriktar granskningen på att hitta sådana väsentliga fel och omständigheter som kan inverka på revisorns bedömning av årsredovisningen och förvaltningen. (FAR:s Revisionsbok, 2004:22-23) Informationen kan anses vara väsentlig om ett utelämnande eller en felaktighet kan påverka de beslut som användaren av granskningen fattar utifrån informationen i redovisningen (Johansson et al. 2005:64)

Den planering som revisorn gör utifrån väsentlighet och risk kommer att ha en direkt påverkan på granskningsområdet. För revisorn innebär planeringen av granskningsuppdraget att denne måste ta ställning till vad som är en väsentlig post. Detta gör revisorn i förhållande till omständigheterna hos den enskilde klienten. Ställningstagande påverkas av faktorer som exempelvis klientens verksamhet, olika posters beloppsmässiga samt posternas relativa storlek. (Diamant, 2004:371) Betydelsefulla belopp som kan påverka bilden av företaget i dess årsredovisning prioriteras högre än mindre belopp. Gränsen för vad som anses vara ett betydande belopp kan dock variera mellan företag. Revisorns egna

rimlighetsbedömning av vad som är väsentligt är alltid avgörande. (FAR:s Revisionsbok, 2004:22-24)

Figur 1: Revisionsprocessen (Johansson et al. 2005:162)

Det finns flera olika sorters risk som måste bedömas. *Revisionsrisk* kallas den risk som finns för att revisorn gör ett felaktigt uttalande i revisionsberättelsen. Denna risken påverkas i sin tur av tre andra riskslag, nämligen *inneboende risk*, *kontrollrisk* samt *upptäcktsrisk*. Den först nämnda handlar om risken för att fel görs i den löpande redovisningen eller att brister uppstår i förvaltningen till följd av bolagets verksamhet. Förhållandena i företaget kan vara mycket invecklade och komplexa, vilket i sig medför exempelvis svåra bedömningar av tillgångars värde etcetera. Den andra risken gäller risken för att bolagets egna interna kontrollsystem inte upptäcker och tar hand om fel. Ju högre den inneboende risken och kontrollrisken är, desto mer omfattande granskningsinsatser krävs av revisorn för att bedöma redovisningen. Den tredje risken berör problemet med att väsentliga fel inte påträffas vid revisionen. Granskningsinsatsernas inriktning och omfattning är därmed direkt avgörande för detta slags risk. (FAR:s Revisionsbok, 2004:24-25)

När all information har samlats in och alla risker bedömts efter väsentlighet kan revisorn ställa upp en övergripande plan för hur revisionen ska genomföras. Tidsåtgången och kostnaden för en revision uppstår som ett resultat av denna planering. (FAR:s Revisionsbok, 2004:32)

3.6 Kapitelsammanfattning

Sedan 1999 har revisorer i Sverige en skyldighet att anmäla då det finns en misstanke om ekonomisk brottslighet. Att revisorerna skulle omfattas av en upplysningsskyldighet är något som diskuterades långt innan det blev realitet. I kontrast till sin upplysningsskyldighet har även revisorn sin tystnadsplikt och sitt oberoende att tänka på. Tystnadsplikten innebär att revisorn inte får föra information vidare som denne stöter på under sin yrkesutövning. Att revisorn ska vara oberoende från det reviderade bolaget är en förutsättning för att den revision som görs ska ha någon trovärdighet hos dess intressenter.

När vi ser till själva regelverket justeras revisorns uppgifter främst av ABL, RL och RNL. Som medlemsstat i EU måste Sverige följa vissa av EU uppsatta minimikrav, vilket leder till att Sveriges lagstiftning påverkas av EU. En ökad internationalisering märks också väldigt tydligt i de standarder för revision (RS) som ska följas vid revision. RS bygger helt på ISA som ges ut av IFAC. Dock har vissa justeringar fått göras för att RS ska följa svensk lagstiftning.

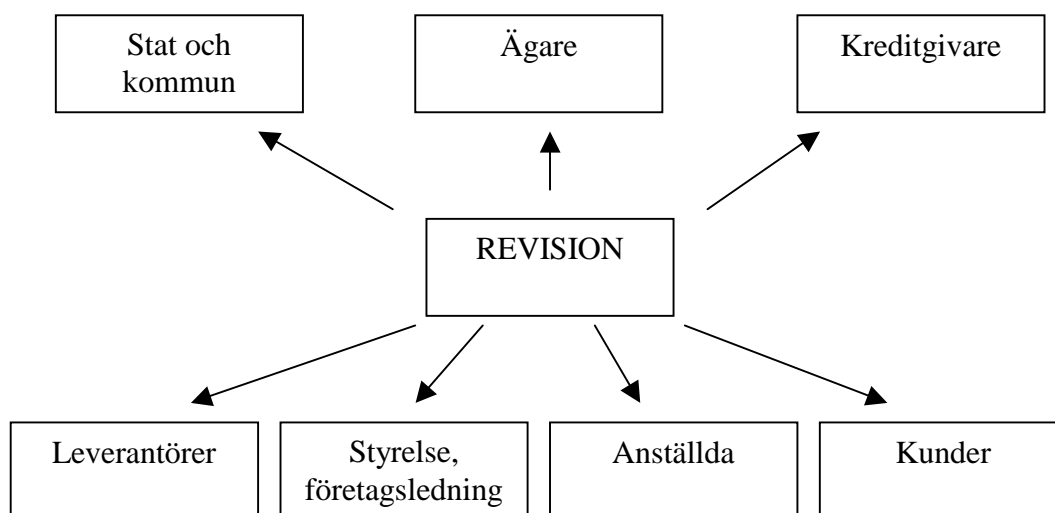
I slutändan är det trots genomförd revision företagsledningens ansvar att det inte förekommer några ekonomiska oegentligheter. Revisorn har endast en plikt att anmäla då han/hon misstänker ekonomisk brottslighet. Om det förekommer sådan verksamhet som revisorn inte lyckas upptäcka innebär det inte att revisorn är ansvarig för detta.

4. Teoretiskt ramverk

I detta kapitel förs den litteratur fram som ligger till grund för undersökningen. För att skapa en förståelse för vilka som påverkas av revisionen beskrivs till att börja med de grupper som har ett intresse av att revisionen genomförs, samt hur deras olika behov kan skapa ett förväntningsgap. Därefter förs de olika definitionerna av förväntningsgapet fram och en genomgående beskrivning görs av de orsaker som leder fram till problematiken med förväntningsgapet samt vilka åtgärder som skulle kunna få gapet att minska.

4.1 Intressentmodellen

Den svenska lagstiftaren utgår ifrån att alla som har eller kan få en relation med det granskade bolaget ska beaktas som en av revisionens intressenter. Denna syn begränsas sedan av att endast vissa intressen identifieras som juridiskt relevanta. Denna vidare syn på intressentmodellen är ett av två sätt man kan se på modellen. Det andra sättet, som finns i anglosaxiska länder, fokuserar mer på ägarna, även om andra intressenter erkänns. (Diamant, 2004:106, 110-111)

Figur 2: Revisionens olika intressenter (FAR:s Revisionsbok, 2004:17)

Av figur 2 kan revisionens olika intressenter ses. Dessa skulle utan revision fått förlita sig på att företagets egna uppgifter eller fått göra egna kontroller för att säkerställa dessa (FAR:s Revisionsbok, 2004:14) De olika intressenterna har olika intressen i företaget och i revisionen.

Ägarna kan delas in två olika perspektiv dels det lilla företaget och dels det stora. I det lilla företaget har ägarna kontroll över verksamheten, och revisionen ger inte mer information än vad ägaren/-na redan innehar. Det är framförallt i det stora företaget som revisionen blir viktigt. För dessa ägare är det viktigt att företagets uppgifter är rättvisande då de inte har full insikt i företagets verksamhet. (FAR:s Revisionsbok, 2004:15)

Kreditgivarna är tillsammans med ägarna de som pekas ut som revisionens främsta intressenter, det då de utan annan säkerhet än företagets tillgångar beviljar kredit (Diamant, 2004:132). Det samma gäller för *leverantörerna*, då även de agerar som kreditgivare i viss mån, genom den kredit de lämnar till levererade varor. De krediter som de lämnar är inte lika långvariga som de kreditgivarna ger. (FAR:s Revisionsbok, 2004:15) En annan part som också kan sägas ha en fordran på företaget är *de anställda*. Fordran består i den lön de ska få för det arbetet de lagt ner (Diamant, 2004:121). Förutom detta har de ett personligt intresse i företaget då de är beroende av det för sin anställning. För *kunderna* ligger istället intresset i vetskapen om företaget kommer att kunna fortsätta leverera eller ej. (FAR:s Revisionsbok, 2004:15)

För *styrelse och företagsledning* blir revisorn framförallt en samtalspartner som dessa kan få råd av gällande ekonomiska frågor, men också perspektiv på händelser i företaget. (FAR:s Revisionsbok, 2004:15-16) Dessutom ökar pressen

på dem att göra rätt, då de blir granskade en gång om året. Får de en ren revisionsberättelse ökar sannolikheten att de får sitta kvar på sin post. (Diamant, 2004:116) Dessutom så ökar revisorns närvaro företagets benägenhet att redovisa korrekta uppgifter, vilket *stat och kommun* efterfrågar, då redovisningen ligger till grund för skatter och avgifter. (FAR:s Revisionsbok, 2004:16)

4.2 Förtroende

Förtroende är en av hörnstenarna i revision, då dess uppgift är att stärka tilltron till de granskade objekten (Diamant, 2004:77). Utan förtroende är revisorns arbete meningslöst (Cassel, 1996:120). Inom ekonomi finns regler, normer, moraliska skyldigheter och andra vanor som tillsammans skapar samhället men det som är viktigast för samhällets välmående är nivån på förtroende. Finns förtroende blir samhället effektivare, då tid inte behöver investeras i att forma och leva efter formella lagar och regler (Fukuyama 1995:7, 27).

Förtroende är viktigt för samhället och individerna, Fukuyama (1995) beskriver förtroende på detta sätt:

“Trust is the expectation that arises within a community of regular, honest, and cooperative behavior, based on commonly shared norms, on the part of other members of that community”. (Fukuyama, 1995:26)

Förtroendet är alltså nära förknippat med den kultur som finns i samhället. En annan term som Fukuyama (1995:10, 26) kopplar till förtroende är socialt kapital vilket kommer från allmänt förtroende. Socialt kapital är förmågan att samarbeta för gemensamma syften i grupper och organisationer. Det sociala kapitalet bygger på att människor samarbetar och har förtroende för varandra. Det bygger också på att det finns en ömsesidighet mellan människor, efter principen att det jag gör för dig väntar jag att du återbetalar. Det skapas informella nätverk som är viktiga för att samhället ska fungera på ett önskvärt sätt. (Putnam, 2001:19-20) Putnam menar att dessa informella nätverk är på väg att försvinna och med det förtroendet mellan människor.

Förtroende i vissa sammanhang är en nödvändighet, till exempel då man talar om uppdragsgivarens förtroende för revision, då revision anses vara ett förtroendeuppdrag. Förutom uppdragsgivare krävs att intressenterna har förtroende för revisionen. (Cassel, 1996:118)

Enligt Cassel (1996: 118-119) erhåller revisorer förtroende på två sätt. Det första är genom den professionella kompetens som de innehar, vilken förstärks genom god revisionssed och god revisorssed. Den andra tar sig uttryck i det oberoende som en revisor ska ha till det objekt som granskas. Det bidrar till en lojalitet som intressenterna inte ska betvivla.

Europakommisionen (Grönbok, 1996) pekar på att förväntningsgapet är viktigt att uppmärksamma, då detta kan innebära ett stort problem för revisorerna om deras trovärdighet och anseende ifrågasätts. För att en marknadsekonomi ska fungera väl, krävs att intressenterna, däribland kreditgivarna, har ett förtroende för de granskade redovisningarna.

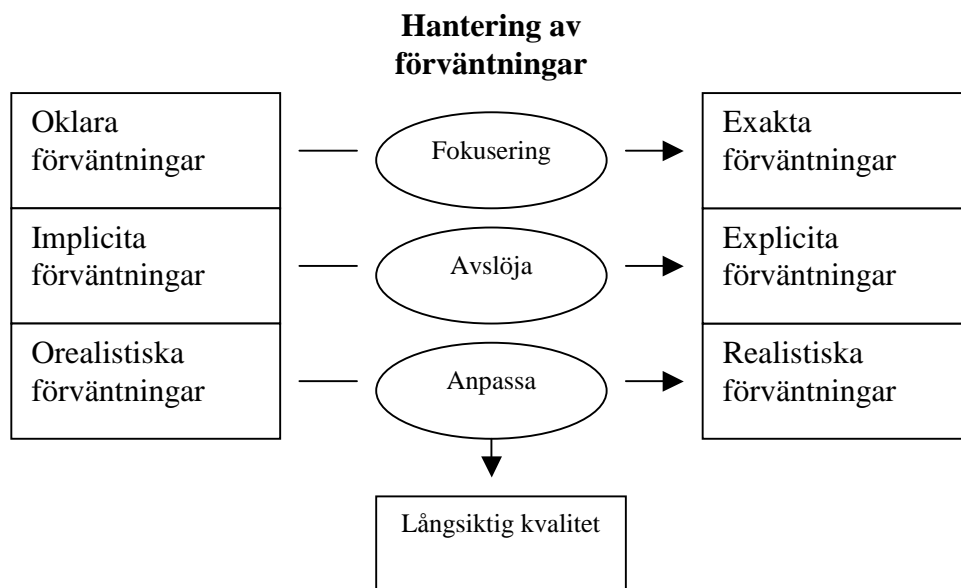
4.3 Förväntningar

Förväntningar är avgörande för konsumentens upplevda tillfredsställelse vid ett tjänstemöte (Ojasalo, 2001). För att få vetskap om hur kreditgivarna uppfattar en tjänst är det en nödvändig förutsättning att först ta reda på vilka förväntningar som finns angående uppdraget. Förväntningar i sig representerar på förhand satta, ofta omedvetna, standarder som en konsument har med sig vid konsumtionstillfället. När konsumenten sedan utvärderar en tjänst gör denne så genom att jämföra sina uppfattningar med sina förväntningar. Att uppskatta en konsuments förväntningar i servicesammanhang är ofta problematiskt. Förväntningar och uppfattningar om en viss tjänst mäts oftast vid samma tidpunkt och efter det att tjänsten konsumerats. Detta innebär att data om förväntningar baseras på minnen och förväntningar påverkas därmed av själva upplevelsen. (Hubbert, 1994)

Att hantera och synliggöra förväntningar är oerhört viktigt i tjänstemöten mellan de professionella och konsumenterna. Kvaliteten och tillfredsställelsen är ett resultat av hur fullgörandet av tjänsten, det vill säga tjänsteprocessen och tjänsteutfallet, överrensstämmer med konsumentens förväntningar. (Ojasalo, 2001)

Ojasalo (2001) har konstruerat en modell för professionella tjänsteföretag, vilken kan användas för att hantera och uppmärksamma konsumenters förväntningar för att uppnå långsiktig kvalitet och tillfredsställelse. Modellen är avsedd att användas i relation till förväntningar på professionella tjänster, och revisionen kan ses som en sådan. I figur 3 delas förväntningarna in i tre kategorier, nämligen *oklara (fuzzy)*, *implicita (implicit)* och *orealistiska (unrealistic)* förväntningar. Genom att hantera dessa olika sorters förväntningar ökar sannolikheten för att åstadkomma långsiktig konsumenttillfredsställelse. Vad det gäller förväntningar på professionella tjänster, som revision, är dessa mycket mer komplexa än

traditionella tjänster. Vid analysen av förväntningar på professionella tjänster är det därför nödvändigt att titta på olika sorters förväntningar, relationen mellan dessa, samt tidsaspekten i skapandet av konsumenttillfredsställelse.

Figur 3: Modell för hantering av förväntningar, (Ojasalo, 2001)

Oklara förväntningar existerar då konsumenten har oklara föreställningar om vad de förväntar sig av tjänsteutövaren. Hos konsumenten finns en känsla av att någonting inte stämmer, att någonting saknas dem, och en önskan om förbättring. Det finns alltså en känsla av att någonting måste göras, men de vet inte vad detta skulle vara. Om tjänsteutövaren inte möter dessa otydliga önskningar, kvarstår de oklara förväntningarna och konsumenten förblir otillfredsställd utan att veta varför. Genom att systematiskt analysera och fokusera på de oklara förväntningarna vet tjänsteutövaren vad denne ska göra och konsumenten vet vad denne kan förvänta sig. *Exakta (precise) förväntningar* är motsatsen till oklara. Då har konsumenten en klar bild av vad som ska göras. (Ojasalo, 2001)

Implicita förväntningar förekommer i situationer där vissa egenskaper eller delar av en tjänst är så självklara för konsumenten att denne inte medvetet tänker på dem, och överhuvudtaget inte överväger att dessa inte skulle bli förverkligade. Det är först när denna sorts förväntningar inte infrias som deras existens blir synlig. Konsumenten har inte en känsla av att någonting måste göras, dock kan de i efterhand ofta uppge vad som saknas om inte tjänsten levt upp till deras implicita förväntningar. När denna sorts förväntningar möts av tjänsteutövaren blir konsumenten inte positivt överraskad, dock skapas en negativ effekt av att tjänsteutövaren inte möter konsumentens implicita förväntningar. Motsatsen är här *explicita (explicit) förväntningar*. Dessa är på förhand medvetna förväntningar hos konsumenten, som denne aktivt antar ska uppfyllas. Om de inte infrias så vet

konsumenten tydligt vad som gick fel. De implicita förväntningarna blir explicita då de avslöjas av tjänsteutövaren innan genomförandet av själva tjänsten, och på detta sätt undviks negativa överraskningar. (Ojasalo, 2001)

Orealistiska förväntningar är mer eller mindre omöjliga för tjänsteutövaren, eller konsumenten själv, att leva upp till. Vanligtvis handlar dessa förväntningar om definieringen av vad som behöver göras, hur lösningen ser ut, hur den utförs och vilka effekterna blir. Ju mer realistiska förväntningar en konsument har, desto större chans är det att dessa möts och konsumenten upplever tillfredsställelse. Sannolikheten att önskningarna möts är störst vid helt *realistiska (realistic) förväntningar*. Genom att anpassa orealistiska förväntningar och därmed göra dem realistiska före genomförandet av tjänsten, är det möjligt att bistå med en tjänst som lever upp till konsumentens förväntningar. (Ojasalo, 2001)

4.4 Förväntningsgapet

4.4.1 Definition

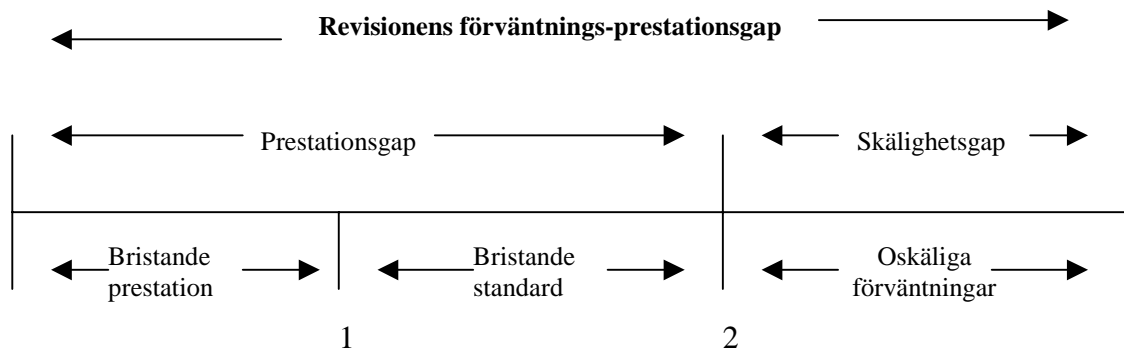
"... "expectation gap", a factor of the levels of expected performance as envisioned both by the independent accountant and the user of the financial statements. The difference between these levels of expected performance is the expectation gap." (Liggio, 1975:23)

Den första att använda ordet "förväntningsgap" i relation till revision var Liggio. Enligt honom föreligger ett förväntningsgap när revisorn och intressenterna har olika uppfattningar om vad revisorn arbete och ansvar omfattar. Några år senare kom dock the Cohen Commission att utvidga definitionen enligt ovan, genom att förklara förväntningsgapet som något som uppstår mellan vad intressenterna förväntar sig eller behöver samt vad revisorer kan och ska förväntas kunna uträtta. (Koh, 1998)

Porter (1993) menar dock att båda dessa definitioner av förväntningsgapet är för snäva, då de inte framhäver att revisorer faktiskt inte alltid kan uträtta förväntad prestation eller det de kan och rimligtvis ska göra. Hon anser att det gap som ger upphov till kritik av revisorer är det mellan vad intressenterna förväntar sig av revisorerna och av vad de uppfattar att de får från dem. Därför föreslår hon följande definition av förväntningsgapet:

”The gap between society’s expectations of auditors performance and auditors performance, as perceived by society.” (Porter, 1993:50)

Denna definition indikerar att förväntningsgapet innefattar två komponenter vilka beskrivs i figur 4, nämligen ett *skälighetsgap* (reasonableness gap) och ett *prestationsgap* (performance gap). Den sist nämnda kan dessutom delas in i två underkomponenter, vilka benämns *bristande standard* (deficient standards) och *bristande prestation* (deficient performance). (Porter, 1993)

1. Skyldigheter enligt lagar och professionell praxis
2. Revisorers existerande skyldigheter

Figur 4: Modell av revisionens förväntnings-prestationsgap, (Porter, 1993)

1. *Skälighetsgapet* symboliserar klyftan mellan vad intressenterna förväntar sig att revisorerna ska åstadkomma och vad intressenterna rimligtvis kan förvänta sig att revisorerna ska åstadkomma. Detta gap visar på de oskäligen förväntningar som finns på revisorn.
2. *Prestationsgapet* symboliserar klyftan mellan vad intressenterna rimligtvis kan förvänta sig att revisorerna ska åstadkomma och vad intressenterna uppfattar att revisorerna faktiskt åstadkommer.
 - 2.1 *Bristande standard* syftar på gapet mellan de uppgifter som intressenterna rimligtvis kan förvänta sig att revisorerna ska åstadkomma och den standard som intressenterna förväntar sig på revisorernas existerande uppgifter enligt gällande lagar och professionell praxis.
 - 2.2 *Bristande prestation* syftar på gapet mellan den standard som intressenterna förväntar sig på revisorns existerande uppgifter enligt gällande lagar och professionell praxis och vad intressenterna uppfattar att revisorerna faktiskt åstadkommer.

I Europakommissionens Grönbok (1996) ges ytterliggare en definition på förväntninggapet, vilken av harmoniseringsskäl bör användas inom EU. Denna begreppsförklaring lyder enligt följande:

“...avsevärda skillnader mellan vad allmänheten förväntar sig av en revision och vad man inom revisionsbranschen anser att en revisor ska göra.”
(Europakommissionens Grönbok, 1996:9)

4.4.2 På vilka områden uppstår förväntninggapet?

Som tidigare nämnts finns det ett stort antal grupper som har ett intresse av den granskning som revisorn utför. Detta medför att revisorn har en konflikt inbyggd i sin roll, på grund av att de olika intressenterna delvis har olika behov och förväntningar på revisorns arbete. När förväntningarna inte svarar mot vad revisorn faktiskt kan och får göra uppstår det lätt ett förväntninggap. (FAR:s Revisionsbok, 2004:111) Gapet kan ta sig olika uttryck beroende på vilken intressents förväntningar som avses. Dock tycks det finnas några gemensamma missförstånd. Ett exempel är att revisorer förväntas sörja för att, snarare än att se om, olika regler följs av den granskade. (Cassel, 1996:189)

Enligt Johansson et al. (2005:64-65) finns det en skillnad mellan det som revisionen förväntas att leverera, jämfört med vad den faktiskt levererar. Denna sorts gap uppstår när revisorerna och intressenterna har olika uppfattningar om vad som är revisionens syfte och revisorernas skyldigheter. Han för fram följande tre exempel på hur förväntninggapet vanligtvis gestaltar sig i Sverige:

1. *”... på vilket sätt och med vilken grad av säkerhet som revisorerna kan bekräfta att ett företag är livskraftigt.”*
2. *”... i vilken utsträckning revisorerna ska inrikta sig på att upptäcka förbiseenden och oegentligheter i företagets redovisning.”*
3. *”... revisorns magra rapportering.”*

Den första avser att det bland intressenterna finns en spridd uppfattning att en granskning utan anmärkningar garanterar att det redovisningsskyldiga företaget är livskraftigt. Dock gör revisorer gällande att de endast väger in att det granskade företaget med någorlunda säkerhet är livskraftigt under det närmaste året. Den andra syftar på att intressenterna ofta uppfattar att revisorns ansvar omfattar att aktivt arbeta för att upptäcka oegentligheter. Oftast förväntar sig intressenterna att detta är revisorernas uppgift, medan revisorerna själva anser att deras

huvudsakliga uppgift är att avge en åsikt om huruvida redovisningen ger en rättvisande bild. Den sista handlar om att intressenterna har förväntningar om att revisionsberättelsen ska vara mer innehållsrik. (Johansson et al, 2005:65)

En stor del av problematiken kring förväntningsgapet grundar sig i intressenternas förväntningarna om vad revisorns arbete innebär, det vill säga oklarheter kring rollfördelningen. Många intressenter tror att revisorn, bara för att denne utgör ett av bolagsorganen, har ett delat ansvar för verksamheten. Missförstånd om att företaget måste vara lönsamt och långt från konkursrisk så länge som revisorn varken avgått, kallat till extra stämma eller lämnat en oren revisionsberättelse, uppstår då ganska lätt bland intressenterna. Om revisorn exempelvis inte påtalat några oegentligheter, tolkas detta ofta som en garanti för att några oegentligheter inte alls förekommer. (Cassel, 1996:192)

Genom att titta på undersökningar som gjorts under de senaste 25 åren har Sweeney (1997) sammanställt de områden där skillnader i förväntningar oftast uppstår. Enligt henne visar undersökningarna på en stor konsistens i förväntningarna om att revisorer ska ha en större roll vad det gäller att minska osäkerheten kring företagens finansiella rapportering. De områden som Sweeney (1997) identifierat är:

- kommentarer om antagandet om "going concern"
- garanti för att inga bedrägerier eller oegentligheter begåtts
- garanti för företagets fortlevnad
- finansiella rapporternas riktighet
- uttalanden om företagsledningens prestation
- revisorns ansvar gentemot alla revisionens intressenter

På EU-nivå har det också utretts var det finns skillnader i intressenternas förväntningar och revisionsbranschens vad det gäller revisorns ansvar. Enligt Europakommissionen (Grönbok, 1996) förväntar sig intressenterna att revisorns ska hjälpa till att skydda aktieägarnas, kreditgivarnas, leverantörernas, de anställdas och övriga intressenters intressen genom att förse dem med en försäkran på följande områden:

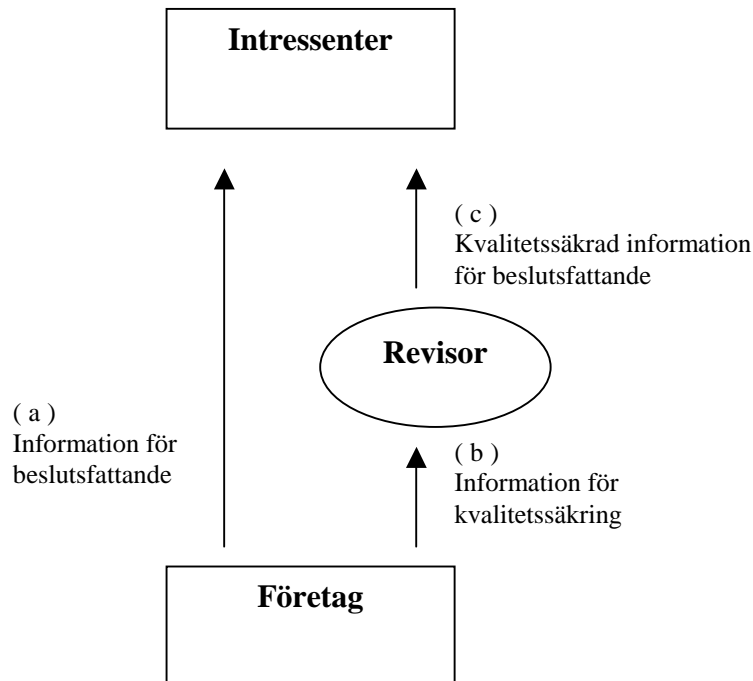
- *"Redovisningens riktighet och exakthet"*. En utmärkande uppfattning hos redovisningens intressenter är att en anmärkningsfri revision innebär en garanti från revisorns sida att innehållet i redovisningen är exakt och tillförlitligt. I detta finns två missuppfattningar, nämligen att det överhuvudtaget går att göra helt riktigt och exakta redovisningar, samt att redovisningen skulle vara revisorns ansvar.

- *Företagets förmåga till fortlevnad och dess solvens.* Intressenterna förväntar sig att en revisionsberättelse utan anmärkningar ska innebära en garanti för att företaget sköter sin ekonomi, det vill säga att företaget är livsdugligt och kan betala sina skulder.
- *Förekomsten av bedrägerier.* Intressenterna förväntar sig att revisorns huvudsakliga roll är att aktivt arbeta för att förebygga, avslöja och uppdaga bedrägerier.
- *Företagets fullgörande av sina juridiska skyldigheter.* Intressenterna uppfattar att revisorn arbete innefattar att upptäcka alla brott mot bolagslagstiftningen eller andra lagbestämmelser för företag, även sådant som ligger utanför revisorns kompetensområde.
- *Företagets samhällsansvar när det gäller miljöfrågor och sociala frågor.* Det förväntas att revisorn ska granska företaget ifråga om deras samhällsansvar, det vill säga att revisionen ska omfatta en granskning av frågor som berör allmänheten och särskilda intressegrupper. Exempelvis ska revisionen även omfatta en granskning av den fysiska miljön, personalpolitiken, säkerheten, handelssanktioner och produktutveckling.

Efter att ha genomfört en undersökning av olika individer som på ett sätt eller annat påverkas av de externa revisorernas arbete kunde Porter (1993) identifiera förväntningsgapet. Hon kom fram till att 50 % av förväntningsgapet beror på bristfälliga standarder, det vill säga att revisorerna inte utför arbetsuppgifter som man rimligtvis kan förvänta sig av dem och som revisorerna utan större kostnader kan utföra. Vidare beror 34 % på att samhället har orealistiska förväntningar på revisionen och de sista 16 % är orsakade av bristfällig prestation, det vill säga att revisorernas arbete inte svarar upp till det som föreskrivs enligt lagar och praxis.

4.4.3 Hur uppstår ett gap?

För att få en förståelse för vad orsakerna är till att ett förväntningsgap uppstår kan man ta del av den så kallade ansvarsavgränsningsmodellen, vilken beskrivs av Öhman et al. (2006) Denna omfattar tre olika parter som alla har en del av revisionen, nämligen den som granskas (the accountant), den som utför själva granskningen (the auditor) samt den intressent som tar del av informationen (the accountee). Utifrån modellen enligt figur 5 skapas en förståelse för hur relationerna ser ut mellan de olika parterna, hur informationen flödar samt hur ett förväntningsgap mellan parterna kan uppstå.

Figur 5: Strömmen av redovisningsinformation enligt ansvarsavgränsningsmodellen (Johansson et al. 2005:62)

Att granska all den information som finns på ett företag är omöjligt. Mycket av ansvaret för det som inte granskas ligger på företagets egna interna kontrollsystem. På grund av detta flödar en del information direkt till intressenterna utan att först kvalitetsgranskas av revisorer, detta flöde åskådliggörs av pil (a) i figur 5. Annan information presenteras först till revisorerna för granskning innan intressenterna får ta del av den. Enligt lagar och regler ska viss information först presenteras till revisorn för granskning av innehållet och formen, vilket symboliseras av pil (b). Företaget måste också ge revisorn mer information i form av bokföring, verifikationer, kontrakt, så att denne kan göra en kvalitativ granskning av informationen som skickas till intressenterna i pil (c). (Öhman et al., 2006)

Den information som flödar genom ansvarsavgränsningsmodellen kan delas upp i två delar. Informationen i pil (a) och (b) beskrivs enligt Öhman et al. (2006) som ”*hård, historisk och fragmenterad*”. Revisorns uppgift kan här ses ur en traditionell mening, där fokuseringen ligger på historiska händelser, hård fakta och siffergranskning. Det handlar om kvalitetsgranska vissa delar av företagets affärer. Rutiner bekräftas och årsredovisningen granskas enligt etablerade

tillvägagångssätt samt enligt lagar och rekommendationer. Den andra typen information kan benämnas ”mjuk, framtidsorienterad och omfattande”. Denna information är svårare att granska och ofta saknas etablerade procedurer för revisorerna på området. Revisorerna kvalitetsgranskar därför oftast inte denna sortens information innan den hamnar hos intressenterna, vilket tydliggörs av pil (a) i figur 5. Förväntningsgapet uppstår lätt då intressenterna ofta önskar informationen i pil (a) från revisorerna, medan revisorerna förser dem med informationen från pil (b). (Öhman et al., 2006)

4.4.4 Empiriska studier om förväntningar på revisionen

De områden där det oftast skapas förväntningsgap är kring årsredovisningens riktighet, obestånd och konkurs, förskingningar och andra bedrägerier. (FAR:s Revisionsbok, 2004:111) Forskning kring problematiken med förväntningsgapet är relativt omfattande. Flertalet empiriska undersökningar har gjorts för att ta reda på hur förväntningarna respektive uppfattningarna ser ut om revisorns roll för att identifiera de faktorer som bidrar till förväntningsgapet. (Koh et al., 1998) Ett urval av dessa studier har sammanställts nedan för att på så vis ge läsaren en förståelse för hur förväntningsgapet gestaltar sig utifrån olika intressenters förväntningar. Även om kreditgivarnas förutsättningar och förväntningar inte är helt identiska med de andra intressenternas, så tror vi att det finns flera likheter. Beskrivningen som följer hoppas vi hjälper läsaren att skapa sig en bild av kreditgivarnas förväntningar på revisionen.

4.4.4.1 Upptäcka och förhindra oegentligheter

Under senare år har stora företagsskandaler observerats runt om i västvärlden. Revisorns roll i dessa har kommit att ifrågasättas, vilket lett till att förväntningsgapet kommit att uppmärksammas. Det har visat sig finnas en tro hos de flesta intressenter att revisorn ska verka som en garant för företagets betalningsförmåga, tillstånd samt fortlevnadsförmåga. (Koh et al. 1998) Generellt sätt har intressenterna kommit att uppfatta revisionen som en garanti för att inga felaktigheter förekommer i den finansiella rapporteringen och som en försäkring mot bedrägerier och andra olagliga handlingar (Frank et al., 2001). Om det visar sig, utan förvarning, att företaget befinner sig i finansiella svårigheter, betraktas revisorn som ansvarig. På grund av denna typen av missuppfattningar om revisorns roll, ökar idag åtal mot revisorer. (Koh et al. 1998)

Det finns många studier som visar på hur uppfattningarna om revisorns roll ser ut vad det gäller upptäckande av oegentligheter hos företagen. I en tidig studie av Baron et al. (1977) påstås att individer och många statliga organ i USA anser att revisorn har en roll när det gäller att förhindra oegentligheter och upprätta ett allmänt förtroende, medan revisorerna själva inte är lika säkra på vad deras rätta roll är och hur de på bästa sätt svarar upp till intressenternas förväntningar. Genom att undersöka kreditgivares, finansanalytikens och företagsledares åsikter angående revisorns ansvar med revisorernas egna, påträffades en skarp skillnad mellan intressenternas och revisorernas åsikter. Intressenterna menade att revisorerna borde ha ett större ansvar att upptäcka och rapportera oegentligheter och olagligheter än vad revisorerna själva ansåg.

Humphrey et al. (1993) gjorde ett försökt att identifiera perceptionen hos individer, såsom finanschefer, investeringsanalytiker, banktjänstemän samt revisorer själva i Storbritannien, vad det gäller förväntningar på vilken roll revisorn har och bör ha. De stora skillnader i uppfattningar som upptäcktes visar på att ett förväntningsgap klart och tydligt existerar. De kritiska komponenter av förväntningsgapet som bekräftades genom undersökningen var bland annat uppfattningar om revisorns roll i uppdragandet av bedrägerier, omfattningen av revisorns ansvar gentemot den tredje parten samt styrkor och hot mot revisorernas oberoende.

Fant (1994:115) fann i en studie som berör revisorns roll att svenska aktieägare starkt betonar revisorns ansvar för upptäckt av ekonomiska problem och undvikande av konkurs, samt revisorns ansvar för att den ekonomiska lagstiftningen efterlevs. Även företagsledare visade en tendens att på detta område överföra ansvaret på revisorn. Revisorernas attityd vad det gäller att upptäcka ekonomisk brottslighet förefall däremot vara tämligen neutral. Revisorer i Sverige anser inte det vara deras uppgift att i någon större omfattning söka efter oegentligheter i företagets redovisningar (Johansson et al., 2005: 71).

Epstein et al. (1994) genomförde en nationell enkätundersökning av investerare i USA för att samla information om deras åsikter i frågor rörande olika aspekter av den finansiella rapporteringen. Resultatet visade på att hela 70 % av investerarna ansåg att revisorer hade fullständigt ansvar för att upptäcka felaktigheter i den finansiella rapporteringen på grund av bedrägerier. Majoriteten av investerarna förväntade sig att revisionen skulle innebära en garanti för att sådana felaktigheter inte existerar.

McEnroe et al. (2001) försökte i en studie i USA påvisa förväntningsgapets förekomst. I undersökningen kom revisorernas och investerares föreställningar om revisorns ansvar på olika dimensioner av revisionen att direkt jämföras. Investerare tenderar att ha större förväntningar på att revisionen ska vara en

försäkran på att bedrägerier och andra illegala handlingar inte sker. Resultaten indikerar på att det existerar ett förväntningsgap mellan parterna på flera olika nivåer. Investeringarna anser att revisorer bara bör avge ett uttalande i form av en revisionsberättelse då de granskat allt som kan anses vara av betydelse för investeringarna, då den finansiella rapporteringen är helt fri från felaktigheter som uppstått genom företagsledningens försök till bedrägerier och företaget inte har utfört några olagliga handlingar. Med andra ord förväntar sig investeringarna att revisorn ska uppträda som en *public watchdog*.

I en undersökning av Koh et al. (2001) försökte man ta reda på om det i Singapore existerar ett förväntningsgap mellan revisorer och företagsledare. Det framkom att företagsledare, generellt sätt, har mycket högre förväntningar på revisionen och revisorn än revisorerna. Särskilt visade studien på att företagsledare ofta förväntar att revisorn ska upptäcka och förebygga felaktigheter, bedrägerier och illegala handlingar, samt fungera som en garant för att alla företagets finansiella rapporter är felfria. Revisorerna ser revisionen ur dess traditionella mening, medan företagsledarna anser att revisionen mer ska inrikta sig på sådant som intressenterna har användning för.

I en granskning av Frank et al. (2001) har det dessutom visat sig att de som arbetar inom ett lands rättsliga system, här domare, anser att revisorn ska uppträda som en *guardian*, det vill säga en *beskyddare*. De anser att revisorn aktivt ska söka efter och upptäcka även de minsta bedrägerierna. Visserligen ska revisorn ta en aktiv roll i upptäckandet av just bedrägerier, men det visar sig att domare ställer ännu högre krav än så på revisorerna. När ett bedrägeri kommer upp till ytan efter det att revisorn avgett en ren revisionsberättelse, anser domare ofta att ansvaret vilar på revisorn.

4.4.4.2 Framtidsbaserad information

Enligt Shaikh et al. (2003) indikerar flera studier på att ett företags intressenter är beroende av en revisionsrapport som för fram betydelsefulla osäkerheter. För att intressenterna ska kunna göra sunda ekonomiska beslut rörande investering och kreditgivning är det viktigt att få information om företaget som en "going concern", det vill säga att företaget är livskraftigt. Oriktig eller ofullständig rapportering på området kan resultera i suboptimala beslut och en felallokering av kapital, vilket leder till långsam ekonomisk tillväxt. Enligt Shaikh et al. (2003) visar dock mycket forskning på att många företag ges rena revisionsberättelser innan de går i konkurs. Att revisionsrapporten inte kunnat ge en tidig varningssignal för obestånd, har medfört att intressenterna kommit att ifrågasätta revisionen.

Många intressenter värdesätter också mjukare informationen, det vill säga mer framtidsorienterad och innehållsrik information, än den som vanligtvis följer en revision. Dock har det visat sig i Öhman et al. (2006) studie av svenska revisorer att dessa mestadels fokuserar på den hårdare informationen. Revisorerna är medvetna om intressenternas behov av en annan sort information, men visar dock ingen vilja till att låta kvalitetsgranskningen innefatta mer av framtidsbaserad kontroll. Johansson et al. (2006:70) menar att revisorer är relativt konservativa och att det inom professionen existerar ett starkt motstånd mot att lämna utökade uttalanden. Att intressenterna önskar en sorts information som revisorerna inte tillgodoser gör att det skapas ett förväntningsgap.

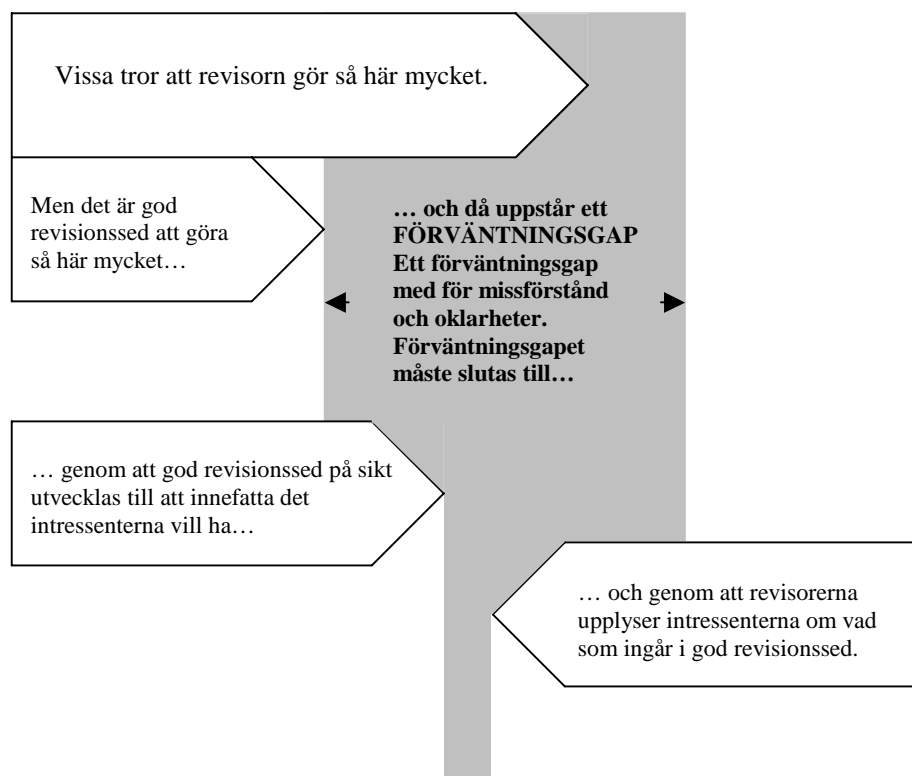
4.4.5 Åtgärder för att minska förväntningsgapet

Liggio, 1974:

"The expectation gap is the heart of the criticism of the profession. Only when this gap is narrowed and reasonable levels of expectation are established as guidelines for professional conduct will the litigious environment in which we exist be sharply narrowed." (Baron, 1977:56)

Förväntningsgapet uppstår följaktligen genom en kombination av överdrivna förväntningar hos intressenter och otillräckliga prestationer av revisorer. För att minska gapet krävs att insatser görs både för att sänka förväntningarna hos allmänheten samt förbättra revisorernas rapportering. Förväntningsgapet kommer att existera så länge som inga effektiva åtgärder implementeras för att minska det. (Koh et al., 1998)

Det finns flera olika sätt på vilka man kan lösa problemet med förväntningsgapet. Ett innebär att intressenterna informeras och utbildas i vad som är god revisionssed, vad revisorsrollen innebär, vad revision enligt lagen omfattar samt vad som är företagets styrelses och VD:s ansvar. Ett annat sätt innebär att man istället utvecklar god revisionssed till att innefatta mer av det intressenterna önskar. Figur 6 visar på hur förväntningsgapet uppstår och hur det kan slutas. (FAR:s Revisionsbok, 2004:111-112)

Figur 6: Sätt att minska förväntningsgapet (FAR:s Revisionsbok 2004:111)

4.4.5.1 Utbildning

Att ökad utbildning skulle kunna leda till ett minskat förväntningsgap görs gällande i en studie av Bailey et al. (1983). De menar att den kunskap om innebörden av revision som en individ besitter påverkar personens uppfattningar om revisorns arbete. De slutsatser som dras av deras studie visar att de intressenter som har större kunskap på området uppfattar revisorn som mindre ansvarig för den finansiella informationen än de användare som hade mindre kunskap. Detta åskådliggör att man kan utbilda människor om vad revisorsrollen innebär och på så vis minska gapet mellan intressenternas förväntningar och vad revisorerna gör.

Epstein et al. (1994) håller även de med om att nyckeln till ett minskat gap ligger i att informera intressenterna. I deras studie kom de fram till att ju mer utbildade investerarna var i områdena redovisning, revision, finansiering och investeringsanalys, desto mindre var sannolikheten att denne skulle kräva en fullständig försäkran från revisorn. Av detta följer att förväntningsgapet kan reduceras genom utbildning om revisionens beskaffenhet samt begränsningar, och på så sätt öka medvetenheten hos investerarna. Detta styrks ytterligare genom Koh et al. (2001) undersökning av förväntningsgapet i relation till företagsledare. De fann att företagsledare som besatt större kunskap inom revision också hade mindre krävande förväntningar på revisionen. Detta ansåg de visa att ju mer

förtrogen och ju större kunskap som finns till den verkliga revisionen, desto mindre kommer förväntningsgapet att vara.

4.4.5.2 Utökad rapportering

Ett ytterligare sätt att minska gapet som förs fram i litteraturen, handlar om att utöka revisorns rapportering, förbättra kommunikationen mellan revisorer och intressenter samt göra revisionsberättelsen enklare och mer enhetlig. Enligt Cassel et al. (1996:192) vore ett genomgripande sätt att minska förväntningsgapet på, att ge revisorer i uppdrag att avge radikalt annorlunda och mer långtgående revisionsberättelser än de som nu görs. Detta skulle dock medföra kraftigt ökade revisionskostnader.

Boyd et al. (2001) är inne på samma spår och anser att revisorerna måste genomgå en fundamental förändring för att möta allmänhetens förväntningar och önsknings. En sådan omorientering menar de innefattar ett utökande av revisorns tjänster till att inkludera mer arbete inriktat mot att upptäcka bedrägerier.

I en studie av Miller et al. (1990) undersöks om ändringar i revisionsberättelsens innehåll kan förbättra kommunikationen mellan revisorer och kreditgivare, vilka författarna anser vara de primära användarna av revisionsberättelsen. De använde sig av två olika revisionsberättelser i undersökningen. Den ena var den vanliga standardiserade berättelsen som under årtionden använts av revisorer i USA. Den andra var mer utförlig, hade mer lättförståeliga begrepp, samt innehöll en beskrivning av vad en revision innebär, samt en del som ansvarsfördelningen mellan företagsledningen och revisorn. Det visade sig att kreditgivarna satte ett större värde till den mer utförliga rapporten. Denna gav dem en större förståelse för revisorns arbetsuppgifter, vilket hade en påverkan på deras uppfattning om revisorns ansvar.

Ett liknande resultat fick Bailey et al. (1983). Genom att ändra på språkbruket, begreppsanvändningen och innehållet i revisionsberättelsen skiftade användarnas uppfattningar om vem som är ansvarig för årsredovisningen från revisorerna till företagsledningen.

Öhman et al. (2006) menar dock att utökad rapportering innebär en risk för att ännu mer formalia och rutiner leder till att det som intressenterna anser är viktigt överskuggas. Detta får stöd av Hayes (2006), som menar på att konsekvenserna av mer detaljerade och omfattande standarder innebär att det finns mindre plats för professionella bedömningar och sunt förnuft i revisionsarbetet. Dessa två sakerna är två av de mest kritiska komponenterna vid ett effektivt revisionsarbete.

Revisorerna måste kunna tänka bortom standarderna och ha möjlighet att ägna sig åt sådant de själva tycker är av betydelse i arbetet.

Det krävs alltså begränsningar, då revisorn arbete omöjligen kan omfatta allting. Knutson (1994) definierar med hjälp av de olika fraserna, "*could have known, would have known, should have known*", en standard för hur revisorns ansvar bör uppfattas vid upptäckt av oegentligheter. Enligt Knutson kan revisorer bara hållas ansvariga för allt vad de skulle ha vetat, inte allt vad de kunnat veta. "*Could have known*", innebär tillbakablickande, och då blir plötsligt allt möjligt. Det spelar ingen roll hur aktsam en revisor varit i sitt arbete, i efterhand kan man alltid upptäcka någonting som denne person kunnat göra för att upptäcka exempelvis ett bedrägeri. "*Would have known*", pekar på att revisorn bara är ansvarig för det denne vetat som ett resultat av revisionsproceduren. Det innebär att revisorn inte kan anses ansvarig för mer än vad denne visste, det vill säga blivit informerad om. Den mest rättvisa standarden vid revision bygger på frasen "*should have known*". En sådan standard tittar på lämpligheten och riktigheten i revisionsförfarandet i ett specifikt fall.

Enligt Europakommissionen (Grönbok, 1996) måste revisionens och rapporteringens omfattning väga in både intressenternas rimliga behov och förväntningar, samt revisorns förmåga att svara upp till dessa. Intressenternas behov och förväntningar kan sägas vara rimliga om revisorns arbetsuppgifter regleras i lag, om det finns intressenter som kan tänka sig att betala för tjänsterna, samt om det finns en revisor som kan tänka sig att utföra tjänsten. Vad revisorn kan förse intressenterna med styrs av vad kunderna kan och vill betala för, revisorns kompetens och kunnande samt inställning till risktagande.

4.4.5.3 En aktiv revisorsprofession

Ett ytterligare sätt att minska gapet på enligt Porter (1993) är att så snart en meningsskiljaktighet uppstår, det vill säga revisorernas sätt att utföra ett visst arbetsmoment blir kritiserat av en signifikant andel av samhället eller intressentgrupper, ska detta arbetsmoment analyseras för att sedan kunna identifiera vilken komponent i gapet som denna representerar. När väl arbetsmomentet kopplas samman med en viss del av gapet blir det mer eller mindre självklart vilka åtgärder som bör sättas in menar hon på. Enligt Porter (1993) kan revisorsprofessionen själva hjälpa till att minska gapet genom att anamma detta förfarande.

Shaikh et al. (2003) anser att för att eliminera förväntningsgapet krävs att revisorsprofessionen på djupet undersöker vad som är revisionens primära roll i samhället, samt ansvarar för att alla intressenter instämmer i detta. Så länge som

de som tar del av revisionen och de som utför den har olika uppfattningar om innebörden av rättvisande bild så kommer förväntningsgapet att kvarstå. För att få till en förändring krävs att en dialog mellan användare och utförare av revisionen uppstår. Öhman et al. (2006) menar på att för att kunna åstadkomma en förändring krävs en aktiv insats från alla parter som har ett intresse av revisionen. För att få revisorerna att ändra sin inställning, så måste intressenterna sätta ett större tryck på revisorsprofessionen. Ett problem i dagsläget är att revisorerna visar en ovilja till förändring.

Sweeney (1997) instämmer också i detta resonemang, och menar på att revisorsprofessionen måste anamma en mer aktiv framhållning i debatten med intressenterna och ta vara på alla möjligheter att kommunicera med marknaden. När det uppstår faktiska problem i revisorernas arbete, är det viktigt att de försäkrar intressenterna om att åtgärder tas för att ta itu med dilemmat. Hon för dessutom fram media som en resurs och ett instrument för revisorsprofessionen, genom vilken de kan kommunicera sina åsikter direkt till användarna av den finansiella informationen. *"The success of the profession depends on how it is viewed by the public"* (Sweeney, 1997:20).

4.5 Kapitelsammanfattning

Revisionen har en stor betydelse för flera olika intressentgrupper. I de anglosaxiska länderna pekas ägarna oftast ut som de huvudsakliga intressenterna av granskningen, men i Sverige identifieras flertalet grupper som användare och därmed intressenter av revisionen. Vanligtvis beaktas alla som har eller kan få en relation med det granskade företaget som en av revisionens intressenter. Till dessa hör ägarna, kreditgivare, leverantörer, kunder, anställda, styrelse och företagsledning, samt stat och kommun.

För att stärka intressenternas tilltro till revisorns arbete är förtroendet centralt. Genom förtroende förbättras samarbetet för gemensamma mål och samhället fungerar på ett mer effektivt sätt. Revisorn kan upprätthålla ett förtroende på två olika sätt, nämligen genom sin professionella kompetens samt i det oberoendet som revisorns har till det företag som denne ska granska.

Då revisionen har många intressenter med olika behov och förväntningar om vad granskningen ska innefatta uppstår det lätt en konflikt, eller med andra ord ett förväntningsgap. Detta gap kan beskrivas som skillnaden mellan vad allmänheten förväntar sig att revisorn ska göra och vad revisorn faktiskt gör. Allmänheten har vanligen högre förväntningar på revisorns arbete, ansvar och rapportering än vad detta i verkligheten sträcker sig. Oftast uppstår ett förväntningsgap kring områden

som exempelvis årsredovisningens riktighet, konkurs, förskingringar och andra oegentligheter.

Förväntningar utgör på förhand satta normer som en konsument har med sig vid tillfället för konsumtion. Ofta är dessa omedvetna och blir först synliga då konsumenten efter konsumtion utvärderar en tjänst genom att jämföra sina uppfattningar med sina förväntningar. Det går att identifiera tre olika förväntningar som kan uppstå vid konsumtionen av en tjänst, dessa är oklara förväntningar, implicita förväntningar och orealistiska förväntningar. Dessa förväntningar kan hanteras genom att de fokuseras, avslöjas och anpassas.

Förväntningsgapet kan minskas genom olika åtgärder. Genom att utbilda allmänheten kan man skapa en medvetenhet och förståelse för vad revisorns arbete innefattar. Ett annat alternativ vore att utöka revisorns arbete till att gälla även det som intressenterna efterfrågar, samt att förenkla språket i rapporteringen så att den blir mer förståelig. Viktigt är att revisorsprofessionen tar en aktiv roll i att identifiera var bristerna finns och att intressenterna utövar ett större tryck på revisorerna.

5. Intervjugenomgång

I detta kapitel presenteras de intervjusvar som respondenterna avgett. Kapitlet inleds med en kort introduktion om hur kreditgivarna använder revisionsberättelsen i sitt arbete. Därefter presenteras intervjusvar ur de två perspektivens synvinklar inom olika områden. Kapitlet avslutas med vilka synpunkter som revisorerna har på förväntningsgapet.

Kapitlet presenterar vad som framkommit vid de intervjuer som hållits med revisorer och kreditgivare. Kapitlet bygger helt på dessa svar, men i vissa avseende kommer dessa att fördjupas med lagtext för att öka förståelsen. Respondenterna har vi valt att inte namnge, dels för att det inte medför något till det syfte som finns med uppsatsen, dels för att risken att använda någon respondents namn på felaktigt sätt elimineras. Det kan därför uppfattas som att något helhets perspektiv om vad en respondent sagt inte fås, men detta är inte nödvändigt för att kunna identifiera ett förväntningsgap mellan de olika respondentgrupperna.

Kapitlet inleds med en kort genomgång av hur kreditgivare använder sig av revision och revisionsberättelsen i sitt arbete. Därefter följer en presentation ur de båda perspektivens synvinklar inom olika områden, som framkommit då intervjuerna har diskuterats. Genomgående i kapitlet presenteras revisorernas åsikter först, vilka följs av kreditgivarnas. Genom detta tillvägagångssätt fås en klar översikt i vad de olika respondentgrupperna säger. Först behandlas revisionens innebörd och vilket ansvar som en revisor har, vilket följs av vilka förväntningar som finns på revisionen. Dessa delar behandlar revision i stort men de finns ett behov att gå djupare in för att identifiera förväntningsgapet, vilket görs i de nästkommande kategorierna. Det som tas upp är revisionen som en garanti för årsredovisningens innehåll, oegentligheter, fortlevnad samt ekonomiska problem. Därefter behandlas vilken syn som finns på revisionsberättelsen och om den ger en tillräcklig information. Kapitlet avslutas

med revisorernas åsikter om förväntningsgap och hur de upplever detta, samt vilka åtgärder de ser som möjliga.

5.1 Kreditgivarnas användning av revisionen

”Alla avvikelser från en standardrevisionsberättelse, där revisorn tillstyrker att allt är som det ska i bolaget och beviljar styrelsen ansvarsfrihet, tittar vi väldigt mycket på.”

”Vid oren revisionsberättelse så innebär det att företaget får ett nej av banken.”

Alla fem kreditgivare anger att revisionsberättelsen används som underlag vid bedömning av företags kreditvärdighet. Denna kontrolleras för att se så att det inte finns några anmärkningar. Är den oren går kreditgivaren djupare och kontrollerar med revisorn vad anmärkningarna avser och vilka åtgärder som företaget tagit.

Fyra av kreditgivarna yttrar att det dock är högst osannolikt att företaget skulle bli beviljad en kredit om det finns anmärkningar i revisionsberättelsen och de företag som redan har lån hos kreditgivaren skulle begränsas denna möjlighet i framtiden. Revisionsberättelsens innehåll är inte det enda underlag kreditgivarna använder vid beviljande av en kredit. Områden som exempelvis personlighet och återbetalningsförmåga anses ofta som viktigare, men om revisionsberättelsen inte är ren är den helt avgörande.

Enligt en kreditgivare är revisorns bedömning en av de tre absolut viktigaste signalerna på hur ett företag mår. Alla de som ska få betalt av ett bolag reagerar oerhört starkt på en oren revisionsberättelse menar han på. Skulle revisorn skriva en avvikande revisionsberättelse leder det till stora konsekvenser för företaget ifråga.

5.2 Revisionens innebörd

5.2.1 Revisorer

Revisorerna i undersökningen är överens om att revisionen handlar om att hitta väsentliga fel. Läsarna av årsredovisningen ska efter genomförd revision kunna lita på den helhetsbild som presenteras. Revisorerna är noga med att påpeka att

revisionen inte innebär några garantier, utan att det snarare handlar om att i granskningen upptäcka sådant som är rimligt att en revisor har möjlighet att upptäcka. I revisionsarbetet granskas inte varje detalj, istället granskas det som i planeringsarbetet bedömts vara viktigt utifrån risk och väsentlighet. En av revisorerna sammanfattar revisionens syfte på följande sätt:

”Vad det gäller revisionsbiten så är ju vårt syfte att säkerställa att resultat- och balansräkningen ger en rättvisande beskrivning av företaget.”

En av revisorerna betonar att syftet med revisionen är att avge en revisionsberättelse. Just att avge en revisionsberättelse är själva målet för revisionen enligt RS 200. Samma revisor menar också att eftersom revisorn jobbar med stickprovsgranskning, så finns risken att fel ej upptäcks och att det därför handlar om en helhetsbild av företaget.

Det syfte som revisorerna för fram stämmer väl överens med revisionens syfte enligt RS 200. Tydligast framgår detta genom användandet av begreppen *väsentlighet* och *rättvisande bild*. Detta pekar mot att revisorerna är väl införstådda med revisionens syfte, vilket givetvis är att betrakta som föga överraskande.

Revisorerna i undersökningen tar upp i stort sett alla intressenter i intressentmodellen som viktiga. Det råder delade meningar om vilken intressentgrupp som är viktigast. En revisor menar att ägarna är den viktigaste intressenten. Medan en annan revisor framhåller kunder och leverantörer, på grund av vikten för två företag som har affärer sinsemellan att kunna lita på sin kund/leverantör. Samma revisor anser att bankerna är viktiga, men att de samtidigt har egna instrument för att bedöma ett företags kreditvärdighet. Bankerna lyfts även fram som en viktig intressent av ytterligare två revisorer. En revisor lyfter fram bankerna och ägarna som de viktigaste intressenterna, där ägarna är viktigare i större bolag medan bankerna blir viktigare i mindre bolag. Just att storleken på det reviderade bolaget spelar roll är något som märkts av i alla intervjuer med revisorerna. Generellt sett har det framkommit att ägarna blir viktigare i större bolag, och att de flesta av revisorerna anser att bankerna är en viktig intressent. Revisorernas rangordning av intressenterna stämmer således bra överens med Diamant (2004:132), som menar att kreditgivare är den viktigaste intressenten efter ägarna.

5.2.1.1 Revisorns ansvar

När det gäller vilket ansvar en revisor har efter genomförd revision är de intervjuade revisorerna relativt eniga om att ett sådant ansvar är mycket begränsat.

En revisor framhåller att revisorn bör vara ansvarig för det denne med *rimlighet* kan förväntas upptäcka. Han tillägger dock att det kan vara svårt att hindra fusk som är gjort med uppsåt. Fler revisorer är inne lite på samma linje och menar att revisorn är ansvarig för det som står i revisionsberättelsen, dock sett som helhet och inte till minsta detalj korrekt. En revisor menar att om en ren revisionsberättelse lämnas, så garanterar det att allt är *ungefär* rätt. En av revisorerna påpekar att revisorn har störst ansvar när det gäller att se till att skatter och moms betalas i tid.

Alla revisorer vi talat med påpekar att en revision inte förändrar ansvarsfördelningen, det yttersta ansvaret ligger fortfarande kvar hos ledningen. Något som de menar att inte alltid ledningen i det reviderade bolaget inser när det är ett mindre bolag.

5.2.2 Kreditgivare

Om det för revisorerna var väldigt lätt att formulera det egentliga syftet med revisionen så var det betydligt svårare för de bankanställda att göra detsamma. Syftet som revisionen fyller för dem anser de dock är stort. Om ett företag har en oren revisionsberättelse innebär det i stort sett att ingen kredit kommer att beviljas. En av respondenterna ser revisionen som en *verifikation* på att allt står rätt till i bolaget.

En annan respondent påpekar att han vill fatta sig kort om revisionens innebörd, men menar att:

”Jag vill väl ha ett revisorsutlåtande på att verksamheten har fungerat enligt det regelverk som ett bolag bör fungera efter.”

Just åsikten att en revision ska innebära en viss garanti för att bolaget har följt aktuell lagstiftning är något som återkommer i flera av intervjuerna.

När det gäller intressenter anser respondenterna att det är svårt att rangordna att någon skulle vara viktigare än någon annan. Två respondenter håller dock myndigheterna som den viktigaste intressenten. En av respondenterna för ett resonemang som till stor del liknar det vi såg hos revisorerna, det vill säga att företagets storlek och även dess inriktning är av betydelse för att avgöra vilken intressent som är att anses som viktigast.

5.2.2.1 Revisorns ansvar

Beträffande vilket ansvar en revisor bör ha skiljer det väldigt mycket bland respondenterna inom bankerna. En respondent anser att en revisor ansvarar för att räkenskaperna går igenom på ett sådant sätt att felaktigheter uppdagas och justeras. Han anser också att revisorn har ett stort ansvar för det reviderade bolaget. En annan respondent anser att revisorn bör vara ansvarig då det uppstår felaktigheter i värderingen av företagets tillgångar.

Det som kan sägas generellt är att respondenterna förväntar sig att revisorn tar ansvar för att de standarder och lagar som finns har följts av det reviderade bolaget. Men exakt vad som ligger inom revisorns ansvarsområde har de svårt att definiera.

5.3 Förväntningar

5.3.1 Revisorer

Revisorerna är eniga om att förväntningarna som bankerna har på revisionen till mycket stor del beror på hur lång erfarenhet den bankanställda har, men att det finns en allmän förväntan om att de kan lita på vad som står i årsredovisningen. En av revisorerna menar att en person som är relativt nyanställd på en bank har dålig insikt i vad en revisor gör, och saknar därmed kunskapen om att revisionen presenterar en helhetsbild som ej behöver vara i minsta detalj korrekt.

5.3.2 Kreditgivare

Respondenternas förväntningar på revisionen och på vad en revisor bör upptäcka under revisionens gång varierade mellan de intervjuade. Förväntningarna handlar främst om att revisionen garanterar att företaget har följt den lagstiftning som finns. En av respondenterna förväntar sig att revisorn är noga med tillgångsposterna, att de värderas på ett korrekt sätt. En annan respondent anser att revisorn bör ha ett bra grepp om verksamheten under det pågående året. En tredje respondent uttrycker relativt höga förväntningar på revisionen, som bland annat innefattar:

”Dels en ekonomisk bild, men också en bild på vart bolaget har varit, var man är och vill befinna sig i framtiden.”

Förväntningarna på förvaltningsrevisionen är ganska låga. En av respondenterna menar att det inte går att förvänta sig så mycket av förvaltningsrevisionen, eftersom revisorn måste förlita sig till vad VD och styrelse säger. Han menar därmed att det blir svårt för revisorn att upptäcka om något är fel. Förutom förväntningar om att revisorn ska upptäcka sådant som ligger utanför lagens ramar, så skiljer sig förväntningarna mellan våra respondenter. En annan respondent uttrycker till exempel kort att vad han förväntar sig efter förvaltningsrevisionen är att:

”Det är väl egentligen bara att där inte är några oegentligheter”

5.4 Revisionen som en garanti på årsredovisningens innehåll

5.4.1 Revisorer

”Revision är ingen exakt vetenskap men så nära sanningen som möjligt.”

Europakommissionen (Grönbok, 1996) beskriver en allmän uppfattning hos intressenterna att om en ren revisionsberättelse lämnas är det en garanti från revisorns sida att innehållet är exakt. Detta är en felaktig uppfattning, då det inte går att göra exakta redovisningar, dessutom behöver endast omfattningen av granskaningen leva upp till god revisionsred. Det faktum att det är omöjligt att granska all bokföring som ett företag lämnar ifrån sig, är något som samtliga revisorer påpekar. Alla revisorer påpekar också att det inte garanterar att *allt* står rätt till, men de säger att det intressenterna kan lita på det i all väsentlighet.

En revisor beskriver hur detta kan gestalta sig som att en felmarginal bestäms, vilken är rimlig för det granskade företaget. Är felet inom denna marginal anses redovisningen ge en rättvisande bild av företaget, och således erhåller företaget en ren revisionsberättelse. Det tillvägagångssättet beskriver de övriga revisorerna också. Ovanstående revisor säger att denna felmarginal varierar mellan olika revisorer då dessa har olika riskbenägenhet och därför sätter olika felmarginal.

Då inte alla verifikationer granskas kan det finnas fel i årsredovisningen, men en revisor säger att det jämnar ut sig över tiden. Det är dock viktigt att förstå att det

inte rör sig om större fel som kan påverka företagets verksamhet, då ett sådant fel ska åtgärdas. En revisor förtydligar med att felmarginalen kan vara så stor att den inte påverkar någon intressents bedömning av företaget. En ren revisionsberättelse garanterar inte att allt är korrekt men att det i all väsentlighet är det, det är alla revisorer ense om. En revisor säger att det alltid kan finnas saker som inte kan upptäckas med den ansats vi har i revisionen. Alla revisorer påpekar att det är viktigt att väga kostnaden mot nyttan. Att granska alla verifikationer hade varit väldigt dyrt för företaget och skulle ha överstigit nyttan.

5.4.2 Kreditgivare

”Revisionsberättelsen ger en ”clean bill of health”, det vill säga inget är så allvarligt att det måste tas upp i en revisionsberättelse.”

Kreditgivarna är relativt samstämmiga i synen på huruvida en ren revisionsberättelse ska fungera som en garanti för att allt står rätt till i företaget. Dessa är mer eller mindre överens om att en ren revisionsberättelse inte kan verka som en garanti, men att de ändå måste sätta en viss tillit till den och anser att revisorns godkännande måste uppfattas som en sorts kvalitetsstämpel.

Två respondenter anser att de måste lita på att allt står rätt till i företaget vid en ren revisionsberättelse. En av respondenterna yttrar att så länge det inte finns några anmärkningar i revisionsberättelsen så litar denne på årsredovisningen. Dock påpekar han att han kanske inte borde göra detta, då revisorn bara kan garantera till viss utsträckning att saker gått rätt och riktigt till. Den andra respondent menar att man måste förlita sig på någonting och revisionen är en viss slags garanti som man måste känna tillit till. Efter en revision måste han kunna lita på årsredovisningens innehåll. Han anser att revisorns godkännande ger en trovärdighet till siffrorna.

En tredje respondent anser att en ren revisionsberättelse inte kan ses som en garanti för att allt står rätt till, men att revisionen idag är det enda officiella instrument som finns för att verifiera och säkerställa de uppgifter som kommer från företaget. Längre än så går det inte att komma på området. Respondenten hoppas och litar trots detta på att siffrorna i årsredovisningen är tillförlitliga efter revisorns godkännande. Dock påpekar han att revisorn inte kan kontrollera allt i detalj. Även om revisorn genom sin granskning konstaterat att inga fel upptäckts i årsredovisningen, kan det ju ändå hända att det finns något som denne inte lyckats upptäcka.

Innan revisionen genomförs görs en planering där revisorn avgör vilka områden och processer som ska granskas. Detta gör revisorn utifrån en bedömning av vad som är väsentligt för årsredovisningen och intressenternas beslutstagande, samt hur riskerna i företaget ser ut. (FAR:s Revisionsbok, 2004) Detta innebär att revisorn inte ska eller kan granska företagets verksamhet i minsta detalj, vilket kan medföra att felaktigheter inte fångas upp i revisorns nät.

En fjärde respondent anser däremot att en ren revisionsberättelse definitivt inte är någon garanti för att allt står rätt till i företaget. Bara för att årsredovisningen granskats och godkänts av en revisor kan ingen helt och fullt ta det som en garanti för att inga felaktigheter förekommer. Han framhåller att personalen på kontoret flertalet gånger hittat fel bland siffrorna i företagets årsredovisning efter att en revision gjorts, vilket han tycker klart visar att det inte alltid går att lita på siffrornas säkerhet. I sådana situationer tycker han inte att revisorn eller företaget fullföljt sina skyldigheter. Dock pekar han på att revisorn bara granskar det som anses vara väsentligt och att de då mycket väl kan missa olika felaktigheter.

Han får medhåll av en femte kreditgivare som anser att en ren revisionsberättelse är långt ifrån en garanti för att allt står rätt till i företaget. Han tror att företagets revisorer ofta brottas med denna fråga då denne ska skriva en revisionsberättelse. Revisorn är mycket väl medveten om de konsekvenser en oren revisionsberättelse kan komma att innebära för företaget, i och med de olika intressenternas reaktioner. Dock påpekar han att revisionen ändå medför ett förtroende för företagets verksamhet. Om revisionsplikten avskaffas skulle det exempelvis få stora följder för de företag som väljer att inte använda sig av revisionen eftersom tillförlitligheten till företagets årsredovisning delvis försvinner. Så länge revisionen gjorts enligt gällande lagstiftning bör han kunna lita på den. Dock påpekar han att om företagsledningen haft ett uppsåt att dölja någonting, det vill säga lämnat oriktiga och vilseledande uppgifter, kan revisorn rimligtvis inte upptäcka detta. Revisorn kan inte läggas till last för det som företagsledningen velat dölja. Om omständigheterna är sådana att revisorn kan se i bolagstransaktionerna att årsredovisningens siffror rimligtvis borde stämma, måste man sätta sitt förtroende till att så är fallet, anser han. Men önskas en garanti för att allt står rätt till, måste man själv gräva djupare.

Revisorn ska granska årsredovisningen, bokföringen samt förvaltningen av företaget (ABL). Dock ligger ansvaret på företagsledningen att upprätta räkenskaperna enligt existerande lagar och regler. Revisorn ska göra en bedömning om huruvida företagsledningen fullföljt denna uppgift. Dock ligger själva ansvaret för årsredovisningens innehåll kvar hos företagsledningen även efter revisionen. (Moberg, 2006) Kreditgivarna har i stort uppfattningen att revisorn inte kan stå ansvarig för företagets räkenskaper, men de tycker ändå att

revisorn har till uppgift att leda företaget i rätt riktning. Att ansvaret ytterst ligger hos företagsledningen uppmärksammas inte särskilt tydligt hos respondenterna

5.5 Oegentligheter och överträdelser av lagstiftning

5.5.1 Revisorer

Att söka efter oegentligheter har kommit att bli en större del av revisorernas arbete de senaste åren, det i samband med att flera skandaler inträffat. Det har därefter frågats var revisorn var, och hur det kunde inträffa. Då dessa skandaler inträffat har trycket ökat på revisorerna att söka efter oegentligheter i företag. En revisor beskriver det inte som nummer ett i revisionen att leta efter oegentligheter utan deras uppgift är snarare att se till att de inte finns där. Samme revisor säger att skulle något påträffas släpps detta naturligtvis inte igenom, men påpekar samtidigt att det beror på situationen och beloppet, samtidigt som det är svårt för revisorn att bevisa något.

En annan revisor säger att det inte ingår i hans arbete att söka efter oegentligheter men att det ändå kan bli följderna, då rutiner kontrolleras. Det får han medhåll om av en annan revisor som säger att om det upptäcks så påtalas det. För rutiner ansvarar främst företagsledningen, och oegentligheter ska främst upptäckas genom interna rutiner, skriver Moberg (2006). Det kan därför inte förväntas att revisorn ska avslöja sådana förhållanden. Den förste revisorn menar att aktivt söka efter oegentligheter riktar fokus åt fel håll, och syftar på att revisorn ska se till att väsentliga rutiner fungerar. Han fortsätter med att om fokus hade legat på att söka efter oegentligheter hade det blivit att undersöka rutiner hos en enskild person, som kan berika sig själv. Denne revisor menar att det hade varit fel mot intressenterna att ha detta fokus.

Den tredje revisorn säger att det både ingår och inte ingår. Han pratar då om att han ska granska rutiner och det kan där uppkomma saker som kan vara oegentligheter. Dock pratar även denne revisorn, precis som den första, om att det är svårt att dra gränser och bevisa något.

Revisorernas sätt att svara stämmer överens med de resultat som Fant (1994) fann. Det vill säga att deras uppgift inte i någon större uppfattning är att söka efter oegentligheter. Alla revisorer är dock överens om att det ingår i deras uppgifter att förhindra överträdelser mot den ekonomiska lagstiftningen. Vad revisorerna menar med att förhindra är att i efterhand påpeka det för företaget. En av

revisorerna säger dock att det bara görs om lagstiftningen säger att de ska göra det.

Alla revisorer är eniga om att det alltid kan uppstå oegentligheter, och de som vill förskingra gör det. Revisorerna tycker inte att revisorn ska vara ansvarig för att upptäcka alla oegentligheter, då en mycket omfattande granskning skulle behöva genomföras. En revisor anser att risken kan minimeras genom en revision, en annan säger att revision har en avskräckande effekt.

5.5.2 Kreditgivare

”Revisorn kan aldrig få rollen av garant för att det inte ska uppstå oegentligheter. Däremot när det har uppstått eller är på väg, måste revisorn reagera.”

Kreditgivarna är tämligen överens i sina åsikter om att revisorns ansvar att förebygga ekonomiska oegentligheter är begränsad. Dock tycker de att revisionen i sig ofta kan ha en avskräckande effekt och den medför att revisorn kan komma i kontakt med oegentligheter på ett tidigt stadium. Enligt Moberg (2006) så ligger ansvaret för att upptäcka oegentligheter primärt hos företagets ledning och dess interna kontroll. Det är orimligt att förvänta sig att revisorn ska avslöja sådana oegentligheter. En direkt effekt av revisionen är att den minskar risken för att företagsledningen ska begå oegentligheter.

Tre respondenter anser inte att ansvaret för att upptäcka oegentligheter hos företag kan läggas på revisorn. En av dem menar på att revisorn inte kan ansvara för det som sker i ett företag under året. Dock påpekar han att revisorn bör upptäcka oegentligheter som finns i företaget vid årsskiftet. En annan yttrar att ekonomiska oegentligheter kan uppstå även då det granskas av oberoende revisorer, och menar att företagsskandaler som under senare tid uppmärksammas visar just detta. Den tredje respondenten håller med om att ekonomiska oegentligheter kan ske även om revisorerna utför en granskning och att de flesta sådana oegentligheter är mycket svåra att upptäcka. Dock tycker han att problem med oegentligheter går att förebygga genom ett gott samarbete mellan företagsledare, revisorer och kreditgivarna själva.

En fjärde kreditgivare instämmer i att oegentligheter kan uppstå även om revisorn sköter sina förpliktelser på rätt sätt, men anser att revisorn bör upptäcka dessa inom en rimlig tid. Med en tät uppföljning och kontroll bör revisorn kunna upptäcka oegentligheterna, till exempel att stora summor plockas ut privat från företaget. En femte respondent påpekar att bolagets framdrift bara kan åläggas bolagsledningen och att revisorn därmed inte kan ha ansvaret att motverka

oegentligheter. Dock anser han att revisorn har ett tydligt ansvar vid upptäckt av oegentligheter, som exempelvis förskingringar och andra uppsåtliga försök att skada en tredje part, att anmäla detta.

”Dock kan revisorn aldrig bli en proaktiv polis, han kan snarast konstatera det och påtala det.”

Kreditgivarnas åsikter om revisorns roll gällande att förhindra överträdelser av den ekonomiska och annan lagstiftningen går isär. En kreditgivare anser att det alltid är revisorns ansvar att förhindra överträdelser. En annan uttrycker att det är revisorns ansvar bara i de fall då de har kännedom om överträdelserna av lagstiftningen. En tredje respondent anser att det tillhör revisorns roll utifrån det uppdrag de har gentemot intressenterna att förhindra överträdelser. Om revisorerna inte gör detta har de inte fullföljt sina uppgifter.

En fjärde respondent håller med om att revisorn har ett ansvar att anmäla överträdelser mot lagstiftning som denne kommit i kontakt med under granskningen av företaget, men klargör samtidigt att revisorns roll inte är att agera som en polis. Denna uppgiften tillhör andra i samhället. Att förhindra överträdelser av lagstiftning innebär att revisorn måste arbeta proaktivt. Att ålägga en revisor att vara proaktiv är att ställa för stora krav anser han.

I Sverige är revisorerna sedan 1999 skyldiga att anmäla vissa former av ekonomiska brott som de kommer i kontakt med under granskningen (Larsson, 2005). Brotten som revisorn har anmälningsplikt på är exempelvis bedrägerier, svindleri, förskingringar, mutbrott och skattebrott. Revisorn är dessutom bara skyldig att anmäla brott som begåtts av VD eller styrelseledamot. (Moberg, 2006) Detta innebär att revisorn inte är ansvarig att anmäla alla sorters brott och ej heller ska arbeta aktivt med att söka efter brottslighet. Tre av respondenterna ger dock revisorn en aktiv roll i sökandet efter brottsliga handlingar. De två andra respondenterna anser att man inte kan kräva en sån aktiv roll av revisorn, men menar dock att revisorn måste anmäla om denne misstänker brott.

5.6 Fortlevnad

5.6.1 Revisorer

Revisorerna är eniga om att det är svårt att uttala sig om huruvida företaget de reviderar är livskraftigt eller ej i ett längre perspektiv. Att garantera att företaget är

livskraftigt är svårt, då dess existens är beroende av externa faktorer. Det påpekar en revisor, och menar att de endast kan göra *uttalanden* om framtiden.

En annan revisor säger att det är något som de tar ställning till när de gör en revision, men att någon garanti inte kan lämnas om att företaget är livskraftigt. Vad han kollar på är hur företaget ser ut, om det "*blöder*" mycket, och då skrivs en notering i revisionsberättelsen. Vad revisorn menar med detta är om de kan se att något har skett i företaget som kan påverka dess livskraftighet skrivs en notering.

De andra två revisorerna menar att garanti kan lämnas att företaget är livskraftigt. Dessa påpekar dock att de inte kan förutse allt som kan göra att företaget går i konkurs, till exempel att en stor kund går i konkurs, som kanske beror på dess kunder. De båda har dock olika uppfattning om hur lång tid detta kan garanteras. Den ene menar att han kan garantera ett år framåt, medan den andre egentligen menar livstid, men då allt har en livscykel att det är möjligt att uttala sig om 3-4 år framåt. Den siste revisorn menar att det är viktigt att det finns information i årsredovisningen om något inom klientens bransch skulle förändras men om det står i revisionsberättelsen eller i årsredovisningen har ingen betydelse, det viktiga är att informationen finns där.

5.6.2 Kreditgivare

"Livskraftigheten ur historiska siffror säger ingenting om företaget i framtiden."

Revisorn lämnar inga garantier på företagets fortlevnad. Det enda de kan uttala sig om är om det utifrån granskningen som gjorts inte finns några anmärkningar (FARs Samlingsvolym, del 2, 2005) Att revisorn genom revisionsberättelsen skulle kunna ge en garanti för att företaget är livskraftigt anser inte heller kreditgivarna vara möjligt. Detta går emot Europakommissionens Grönbok (1996) enligt vilken intressenterna förväntar sig att en ren revisionsberättelse ska innebära en garanti för att företaget är livsdugligt.

Det är svårt för revisorn att ge någon sorts garanti för att företaget är livsdugligt då allt möjligt kan hända, menar en kreditgivare. Han poängterar att information idag har så hög hastighet att revisorn omöjligen kan ge någon garanti för hur framtiden kommer att se ut för företaget. Företagets livsduglighet vilar på omständigheter utanför företagets räkenskaper, som exempelvis konkurrensen på marknaden, prisutveckling, uppkomst av nya bolag, marknader och produkter.

Han får medhåll av två andra respondenter som påpekar att det är andra kriterier än att företaget sköts enligt existerande regelverk som avgör om det är livskraftigt. Enligt en av dem har det hänt att företag som gått med vinst kort efteråt försatts i konkurs. Dock anser den andre att företaget naturligtvis har större möjligheter att överleva om det sköts på ett riktigt sätt, vilket revisorn borde kunna uttala sig om.

En fjärde respondent håller med om att en ren revisionsberättelse inte alls talar om hur det kommer gå för företaget i framtiden. Han menar att det är något som revisorn varken kan eller bör uttala sig om. Det är istället upp till varje intressent att sätta sig in i företagets situation. Dock anser han att om VD:n i förvaltningsberättelsen ger missvisande information om vart företaget är på väg, så bör revisorn anmärka detta i revisionsberättelsen.

5.7 Ekonomiska problem och konkurser

5.7.1 Revisorer

Vid fråga om konkurser var revisorerna eniga om att externa faktorer påverkar, vilket kan ske snabbt och det kan därför snabbt leda till att konkurser uppstår. En revisor säger att det inte är förbjudet att göra dåliga affärer och revisorn kan och får inte påverka företagets beslut om affären. Det som revisorerna kan vara behjälpliga sina klienter är en löpande kontakt och ha resultatet under uppsikt, och om det skulle uppstå problem, kan de upplysa om det. På det viset kan de undvika ännu värre problem. I mindre bolag kan förloppet ske väldigt snabbt, då aktiekapitalet är litet, och revisorn kan därför inte vara ansvarig för om ett bolag går i konkurs.

En revisor anser dock att avsikten är att upptäcka ekonomiska problem i tid. Han fortsätter med att det också kan bli följden av en revision, då det genom denna kan påträffas. Vidare anser han att kontrollen har en avskräckande effekt. Han påpekar dock att ansvaret ligger på bolaget och att revisorn endast kan göra företaget uppmärksam på situationen genom en dialog.

5.7.2 Kreditgivare

Huruvida ekonomiska problem ska kunna upptäckas i tid och konkurser undvikas om revisorn sköter sitt arbete på korrekt sätt, anser kreditgivarna att detta är en

god tanke som dock inte alltid fungerar. En respondent anser att svaret på denna fråga både kan vara ja och nej. Revisorn kan genom sin granskning hitta omständigheter som tyder på ekonomiska bekymmer och någonting kan då göras. Dock menar han att problemen redan finns då revisorn hittar dem och att det då kan vara för sent att agera.

Två respondenter tycker det vore bra om revisorn kunde upptäcka problem i tid innan de leder till en konkurs, men tror inte alltid att det kan fungera på detta vis. Den ene menar dock att revisionen är en god förutsättning för att upptäcka bekymmer i tid. Revisionen signalerar genom anmärkningar i revisionsberättelsen på att allt inte står rätt till, och upptäcks dessa signaler i ett tidigt skede kan det räddas i företaget som räddas kan. Den andre respondenten uppger att revisorn inte kan läggas till last för att en verksamhet inte sköts på ett bra sätt och därför hamnar i trångmål. Revisorn kan omöjligheten ha en roll vad det gäller att undvika konkurser.

En fjärde respondent tycker att revisorns förmåga att upptäcka ekonomiska problem i tid handlar om hur väl företagsledningen och revisorn samverkar. I den bästa av världar står dessa varandra nära och då återspeglar det sig i bolagets utveckling. Han anser att med en rimligt god kontakt mellan dessa parter så bör revisionen leda till att varningar om verksamheten dyker upp i tid, vilket därmed leder till att ekonomiska problem och konkurser kan undvikas.

En femte respondent anser att det finns många olika skäl till varför ekonomiska problem och konkurser uppstår, exempelvis kan det finnas yttre omständigheter som det är svårt för revisorn att uttala sig om. Det bör dock underlätta om revisorn har en kontinuerlig uppföljning med företaget, för att se om en förändring är på gång så att åtgärder kan vidtas. En god uppföljning bör kunna underlätta och minska skadorna. Han pekar på att kreditgivarna i sådana här situationer vill ha en dialog med revisorn, så att de blir informerade innan företaget hamnar i tidningarna. Enligt ABL begränsas dock revisorns upplysningar till utomstående av deras tystnadsplikt.

5.8 Revisionsberättelsens innehåll

5.8.1 Revisorer

”Det väsentliga ska bara finnas med i revisionsberättelsen, annars blir det för mycket.”

Den revisionsberättelse som skrivs idag är standardiserad, vilket gör att intressenterna vet vad de kan förvänta sig att få för information. En revisor påpekar att det normalt, när revisionsberättelsen är ren, inte skrivs in så mycket. Han tror i sådana fall inte att revisionsberättelsen borde och kommer att utökas. Däremot tror han att om avvikelser finns kommer de att tydliggöras mer. Denne revisor anser inte att revisionsberättelsen behöver utökas, vilket samtliga revisorer är eniga om.

En av revisorerna ser dock att intressenter skulle kunna önska sig mer information i revisionsberättelsen, men tycker inte att det ska ingå i den standardiserade version som finns idag. Han påpekar att det är svårt att dra gränser för vad som ska vara med. Skulle alla noteringar tas med i revisionsberättelsen kanske den blir oren, vilket den egentligen inte är. Det är då negativt för företaget. Han föreslår istället att en tilläggstjänst ska kunna köpas till. Det kan till exempel vara att kreditgivare vill ha mer framåtblickande information, vilket inte ges i den nuvarande revisionsberättelsen. Om något sådant skulle läggas till hade kostnaden blivit högre än nyttan. Detta resonemang stödjer Europakommissionen (Grönbok, 1996), som menar att informationen kan utökas om kunden är beredd att betala för det, samt om revisorn kan ge den informationen.

En tredje revisor påpekar att avskaffandet av den allmänna revisionsplikten kommer att göra att revisionsberättelsen utökas. Han tror att i de företag som kommer att behålla sin revisor blir informationen i revisionsberättelsen utökad. Det som en följd av att företagets intressenter kommer att kräva det och ser en möjlighet att få det nu när revision inte är obligatorisk, och därmed inte behöver vara lika standardiserad.

Att utöka revisionsberättelsen ser två av revisorerna som en farlig åtgärd. Den är idag ganska omfattande och de har möjlighet att skriva ganska mycket och skulle den utökas finns en risk att den blir så lång att den inte läses. Den andre som ser en fara i en utökad revisionsberättelse menar att den blivit för detaljrik och att revisorerna hade blivit för petiga och anmärkt på för mycket. Liknande kritik har framförts av Hayes (2006), då han beskriver en oro för att ett utökande av revisionsberättelsen skulle ge mindre utrymme till professionella bedömningar och sunt förnuft. Det finns en risk för att revisorerna inte tänker bortom standarden och glömmar bort att ta hänsyn till vad de själva anser vara viktigt för företaget.

Ingen av revisorerna anser att alla intressenters behov kan tillgodoses i revisionen. En revisor säger att det är omöjligt för en revisor att behärska alla regler som intressenterna vill ha information om, medan en annan säger att det skulle vara att gå i intressenternas intresse för mycket och då hade de förlorat sin oberoendeställning. Öhman et al. (2006) påpekar en risk med att ännu mer

formalia och rutiner läggs till i revisionen, och menar att det kan få motsatt effekt, det vill säga att det som är viktigt för intressenterna överskuggas.

Samtliga revisorer påpekar att kontakt med banker förekommer, så deras behov av en utökad revisionsberättelse erhåller de redan vid den kontakten. En revisor påpekar att dessa möten är vanligare vid mindre företag än vid de större, då banken upplever en större risk att låna till dessa.

5.8.2 Kreditgivare

Tillfredställelsen med revisionsberättelsens innehåll skiljer sig en aning åt mellan kreditgivarna, men huvudsakligen önskar de en mer fyllig information. En kreditgivare påpekar att revisionsberättelserna ser likadana ut och att ingen extrainformation ges. Han önskar att det kunde stå lite mer, exempelvis vad anmärkningarna avser samt de yttre- och inre omständigheter som påverkat resultatet. Detta stämmer väl överens med ett av de områden där Johansson et al. (2005) identifierat att ett förväntningsgap existerar i Sverige, nämligen revisorns magra rapporteringen. Den sorts information som kreditgivarna önskar utöver det som revisionsberättelsen ger är ofta av en mjukare karaktär. Detta stämmer överens med Öhmans et al. (2006) undersökning som visar på att intressenterna önskar mjukare framtidsorienterad information, men att revisorerna förser dem med hårdare historisk information.

Två respondenter håller med om att informationen som ges är knapphändig och uttrycker en önskan om att revisionsberättelsen skulle vara mer detaljerad. Visserligen, menar en av dem, så inhämtar bankerna denna information direkt ifrån företagsledaren och revisorn, men övriga intressenter får inte tillgång till den. Vilka områden som revisionsberättelsen borde utökas till att omfatta kan variera från företag till företag anser han. Förutom en fylligare information i revisionsberättelsen vill han ha en mer kontinuerlig kontakt med revisorn. Den andre anser att revisorn oftare bör förtydliga revisionsberättelsens innehåll personligen istället för skriftligt. Han önskar ett tätare samarbete med revisorn istället för en utökad revisionsberättelse.

En fjärde kreditgivare är av en lite annan åsikt än de andra, och tycker att revisionsberättelsen så som den ser ut idag tar upp all den information som är relevant. Han tycker att den standardiserade revisionsberättelsen inte saknar någonting och är bra som den är. Den får inte bli för omfattande och därmed svårhanterlig, så att ingen orkar ta sig igenom den. Dock påpekar han i linje med de andra respondenterna att det viktigaste inte alltid är revisionsberättelsen, utan den personliga kontakten med revisorn. Viktigast, anser han, är att han kan höra

av sig till revisorn om han har några funderingar kring företagets verksamhet. Den personliga kontakten med revisorn som kreditgivarna gärna önskar kan dock bara vara begränsad. Revisorn har tillgång till mycket information om företaget, men det är mycket viktigt att de inte för all denna information vidare till utomstående. (Moberg, 2006)

En femte respondent menar att revisionsberättelsen visserligen ger knapphändig information, men att nivån är rimlig i förhållande till arbetet som läggs ner på revisionen och den kostnad som åläggs det reviderade företaget. Dessutom anser han att den standardiserade revisionsberättelsen är internationellt gångbar. Ansvaret för att hämta in mer information tycker respondenten ligger på den part som gör affärer med företaget eller har något annat förhållande till företaget. Personligen så får han alltid bekräftat från företaget att det är tillåtet för honom att kontakta revisorn för att begära mer information. Att vara aktiv i sökandet är helt upp till var och en av intressenterna anser han, annars får personen nöja sig med det revisionsberättelsen ger idag. Dessutom påpekar han att om intressenten är insatt i det arbete som ligger bakom en revisionsberättelse, så bör denne anse att den information som revisionsberättelsen ger är tillräcklig.

5.9 Förväntningsgap och åtgärder

Att det finns ett förväntningsgap är tre av fyra revisorer ense om. En revisor påpekar att detta minskar framförallt mellan dem själva och kvalificerade användare av informationen. De har en stor förståelse för vad en revisor har för åtaganden och ansvar. Mellan kreditgivare och revisorer upplevs inte ett stort förväntningsgap. Dels för att revisorerna tror att kreditgivarna har egna analysmodeller samt att om oklarheter finns så kontaktas revisorn. Detta resonemang förs av nämnda revisorer.

Den fjärde revisorn är tveksam till att det finns ett förväntningsgap. Han säger att det säkert kan finnas mellan vissa intressenter. Kreditgivare är väldigt försiktiga när de gör bedömningar och att förväntningsgapet inte är så stort.

Revisorerna lyfter fram olika anledningar till att gapet uppstår. Det första är att intressenterna har för höga förväntningar på revisorn och dennes ansvar, och vad en revisor ska upptäcka. Detta blir tydligt då någon skandal inträffar, påpekar en revisor. Samme revisor fortsätter med att det uppstår till följd av att information om revisorns roll och ansvar inte nått ut till alla intressenter.

Alla revisorer anser att det aktivt har arbetats med att minska förväntningsgapet. Deras roll och ansvar har blivit mer kända för intressenterna. En av revisorerna

påpekar att de till sina klienter skriver ett uppdragsbrev som beskriver vad som revisorn är ansvariga för och ska göra. Detta brev når inte övriga intressenter utan de måste få denna information från ett annat håll. Denne föreslår att informationsspridningen till övriga intressenter ska ske genom FAR SRS, men denne revisorn tycker att tillräckligt med åtgärder har vidtagits. Att sprida information anser Epstein et al. (1994) är nyckeln till att minska förväntningsgapet. Detta resonemang stödjer revisorerna, vilka anser att information är viktigt. Svårigheten ligger i att nå alla intressenter, och då kommer FAR SRS att få utgöra en informatör. Det är genom en aktiv profession som möjligheten att kommunicera med marknaden finns, och på så sätt med intressenterna, skriver Sweeney (1997).

För att minska förväntningsgapet tar en respondent upp den höga personalomsättning som finns inom revisorsprofessionen. Denne anser att det är positivt att personer som arbetat med revision på en revisionsbyrå kommer ut i näringslivet på andra positioner då de kan sprida kunskap om vad en revisor gör och vilket ansvar de har. Detta stödjer även Bailey et al. (1983), då kunskap påverkar vilka förväntningar det finns. En annan revisor påpekar också vikten av att sprida information till intressenter och klienter om vad revision är och hur den genomförs. Han tycker också att det är viktigt att intressenterna får en insikt i bokföring och hur man läser en årsredovisning.

En revisor anser att det vore lite tråkigt utan ett förväntningsgap, då vi lever i en marknadsekonomi. Han menar att avskaffandet av revisionsplikten vore att öka detta gap, då revision fungerar som en garant. Dock kan förväntningsgapet enligt Europakommissionen (Grönbok, 1996) påverka förtroendet för revisorn, vilket skulle kunna få konsekvenser för att marknadsekonomin sätt fungera.

5.10 Kapitelsammanfattning

Användandet av revisionsberättelsen hos kreditgivarna är påtaglig. Samtliga medger att de inför ett kreditbeslut tittar på revisionsberättelsen och att en oren sådan med stor sannolikhet skulle innebära att de inte beviljar kredit till företaget, i alla fall inte utan att de gått djupare in i anmärkningarna. Vad som är syftet med revision hade kreditgivarna svårt att definiera, precis som vad de tyckte att revisorn skulle vara ansvarig för. Generellt kan sägas att de tyckte att revisorn ska vara ansvarig för att standarder och lagar har följts i det reviderade bolaget.

Kreditgivarna sätter en viss tillit till en ren revisionsberättelse, de uppfattar den som en viss kvalitetsstämpel. Revisorerna påpekar att de inte kan garantera att allt står rätt till i företaget då de inte kan granska alla transaktioner och dokument. Det

kan således finnas fel i årsredovisningen, vilket kreditgivarna är medvetna om. En kreditgivare påpekar också att det är det enda kontrollinstrument som finns som är av detta slag och därför måste en viss tillit sättas till den.

De flesta kreditgivarna önskar sig en mer fyllig information i revisionsberättelsen, framförallt mer detaljer om vad som hänt i företaget och vad som påverkat resultatet. Dessutom är något återkommande ett önskemål om en kontakt med revisorn för att förtydliga revisionsberättelsens innehåll. Att utöka revisionsberättelsen anser inte revisorerna tillföra något. Två revisorer ser till och med en risk i detta då de anser att den idag är ganska omfattande och en utökning skulle leda till att den förlorade i värde och inte blev läst. De säger dock att kontakt med kreditgivare förekommer men att det framförallt är i mindre företag.

I fråga om revisorns arbete anser kreditgivarna att det ingår i viss mån att söka efter oegentligheter, men att ansvaret främst ligger på företaget att de inte uppstår. Kreditgivarna anser att revisorerna har ett visst ansvar i att upptäcka oegentligheter. Revisorerna däremot säger att de inte aktivt söker efter det men om det skulle påträffas att det påtalas, och beroende på storlek skrivs in i revisionsberättelsen. Samtliga revisorer påpekar att oegentligheter kan uppstå utan att revisorn upptäcker dem, vilket det även finns en medvetenhet hos kreditgivarna om.

Samtliga revisorer är eniga om att det finns ett förväntningsgap, men att detta minskar mellan dem själva och kvalificerade användare. Mellan revisorer och kreditgivare upplevs inget stort förväntningsgap. Revisorerna påpekar att de har en roll i att minska förväntningsgapet genom att sprida information om hur en revisor arbetar och vilket ansvar som de har.

6. Analys

I detta kapitel görs en tolkning och analys av respondenternas åsikter med hjälp av teoretiska modeller på området. Genom att applicera modeller och teori som redogjorts för i det teoretiska ramverket på empirin identifieras och klassificeras kreditgivarnas förväntningar. Dessutom analyserar hur förväntningarna på bästa sätt kan hanteras, samt vilka åtgärder som revisorsprofessionen bör anamma.

6.1 Förtroende

För revisorerna är det omöjligt att granska samtliga verifikationer och delar i ett företag, vilket inte heller krävs enligt regelverket (FAR:s Revisionsbok, 2004). Det som intressenterna måste lita på är att revisorn utför revisionen enligt dessa regler, som till exempel innefattar ABL och RL. Kreditgivarna i undersökningen uppfattar en ren revisionsberättelse som en kvalitetsstämpel, men samtliga har den insikten att trots en ren revisionsberättelse kan felaktigheter finnas. De har inget val utan att sätta en viss tillit till den. Utan tillit till revisionsberättelsen skulle, precis som Cassel (1996) skriver, revisorernas arbete vara bortkastat.

Om inte tillit finns till revisionsberättelsen och det arbete som revisorn gör, skulle kreditgivarna behöva göra egna kontroller av företaget, vilket skulle vara både kostsamt och tidsödande, då en granskning redan genomförts. Det stämmer med det som Fukuyama (1995) skriver, då han menar att med förtroende i ett samhälle fungerar processer effektivt och sparar tid för samhället. En kreditgivare i undersökningen påpekar att revisionsberättelsen är det enda officiella instrument som finns för att granska ett företag på det sätt som revisorn gör. Utan tillit till denna hade det varit besvärligare för kreditgivarna att göra en bedömning vid utlåning.

Att revisionsberättelsen är en del vid bedömning av krediter medger kreditgivarna, vilket de också påpekar då revisionspliktens avskaffande kommer på tal. De skulle kräva någon form av granskning. Om då inte tillit finns till det

som revisorn gör vem ska då göra det om inte kreditgivarna själva. Det vi frågar oss är om en sådan kontroll som kreditgivarna själva utför skulle vara mer omfattande än den som görs av revisorerna och om tilliten skulle vara högre än den granskningen som revisorn gör idag, samt till vilken kostnad.

Vidare framkommer det i undersökningen att kreditgivare tycker det är viktigt att ha företagets godkännande om att få kontakta revisorn för kompletterande uppgifter. Det framkommer av revisorerna att det framförallt är till de mindre bolagen som detta är vanligast. Denna kontakt är det sociala kapital, som Fukuyama (1995) påpekar är viktigt för att förtroende ska finnas. Han menar att det sociala kapitalet är förmågan att samarbeta för att nå gemensamma syften. I fallet mellan revisorer och kreditgivare finns detta gemensamma syfte, vilket de samarbetar för att nå. Detta kan vi se genom att båda parterna vill att företaget ska leva och inte hamna i problem, vilket såväl revisorer som kreditgivare uttrycker. De bolag som denna kontakt uppstår i, är de som upplevs riskfyllda att satsa pengar i och det finns en osäkerhet från kreditgivarna, det beskriver revisorerna i undersökningen. Vi tror att kontakten beror på att dessa faktorer och det faktum att kreditgivarna vill ha ytterligare en försäkran om att företaget klarar av att fullfölja investeringen.

Vid denna kontakt mellan revisorn och kreditgivaren, skapas ett tillfälle för att utveckla informella kontakter, som kan utveckla kreditgivarens kännedom om vad revision är och hur den utförs. Dessa informella nätverk beskriver Putnam (2001) som viktiga för att ett förtroende ska finnas. Vi anser att genom dessa kan uppgifter utbytas om vad som är viktigt för respektive och på så sätt öka förtroendet mellan dessa parter. Revisorerna kan till exempel hjälpa kreditgivarna i frågor som de inte förstår och tvärtom. Viktigt att påpeka i detta sammanhang är att vissa uppgifter rörande ett företag, får inte revisorn lämna ut, då det skulle strida mot hans tystnadsplikt, enligt ABL.

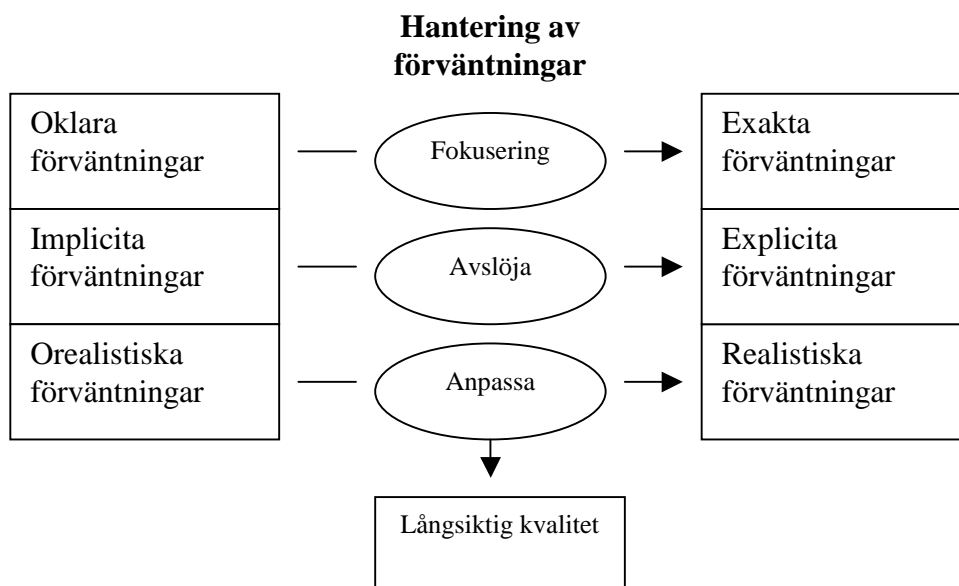
Det som vi kan se är att kreditgivarna har ett förtroende för revisorerna. Det finns en stor insikt i hur mycket en revisor granskar och hur mycket de kan lita på uppgifterna i en årsredovisning, vilket vi tror förstärker det förtroende som redan finns. Vi anser att förtroende för revisorn och dess arbete är viktigt då deras arbete till stor del bygger på att det finns förtroende.

6.2 Förväntningar

Av de tre exempel på förväntningsgapet som Johansson et al. (2005:64-65) presenterar, har vi kommit kontakt med två i vår undersökning. Dels har vi hos våra respondenter inom bankerna funnit en åsikt om att den informationen de får

genom revisorns rapportering inte är tillräckligt omfattande. Vi har även funnit att vissa respondenter förväntar sig att revisorn ska upptäcka oegentligheter om de förekommer. Däremot har vi inte hos respondenterna upptäckt några förväntningar, förutom något enstaka undantag, om att revisorn ska bekräfta att företaget är livskraftigt. Detta var det tredje exemplet på hur förväntningsgapet vanligen gestaltar sig i Sverige.

Utifrån hur en revisor arbetar, samt vad som är rimligt utifrån kostnaden för revisionen, kommer vi att med stöd av Ojasalo (2001) och Porter (1993) att analysera de exempel på förväntningsgapet som vi anser oss ha funnit. Genom att använda oss av Ojasalos (2001) modell kan vi både identifiera och klassificera de förväntningar som finns, samt beskriva hur revisorsprofessionen kan arbeta för att minska problemen med förväntningsgapet.

Figur 7: Modell för hantering av förväntningar, (Ojasalo, 2001)

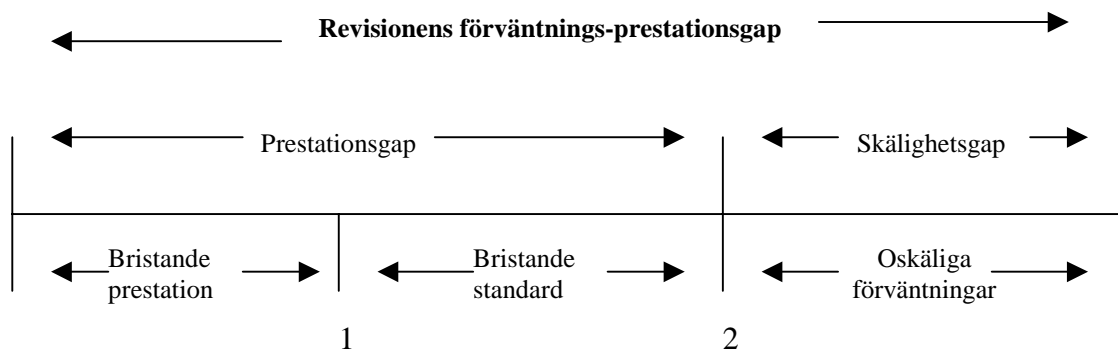
Ojasalo (2001) använder i sin modell tre typer av förväntningar; *oklara*, *implicita* och *orealistiska*. Förväntningsgapet anser vi till stor del bero på bristande insikt i hur en revisor arbetar, och vad en revision går ut på. Utifrån detta anser vi att de förväntningar vi kommit i kontakt med främst består av *orealistiska förväntningar*, då det saknas insikt vad revisorns arbetssätt får för konsekvenser på vilka krav revisionen kan leva upp till. Det är främst det faktum att revisionen inte innebär en fullständig granskning, utan snarare handlar om att revisorn granskar utvalda delar, som gör att garantier inte kan lämnas om att det ej finns upptäckta oegentligheter. Att oegentligheter ska upptäckas i samband med revisionen är en av de förväntningar vi kommit i kontakt med i vår undersökning. För att leva upp till förväntningar om fullständiga garantier skulle revisorn behöva

granska alla transaktioner och så vidare. Resultatet av detta skulle bli en orimligt hög kostnad för revisionsarbetet. Vi anser därmed att det som bör ske, i enlighet med Ojasalo (2001), är en *anpassning* av de *orealistiska förväntningarna*, så att de istället blir realistiska (se figur 7). Även förväntningar om utökad rapportering från revisorerna kan anses vara *orealistiska*, i och med att revisorn har sin tystnadsplikt att ta hänsyn till, och därmed måste iaktta försiktighet gentemot utomstående i diskussioner om sin klient.

Förväntningarna i detta sammanhang kan även vara *implicita*. Vi anser att utifrån den granskande funktion som revisionen har, finns en risk att läsaren av informationen har som utgångspunkt att allt är korrekt i och med att en granskning har genomförts. Det skulle då kunna vara ett omedvetet ställningstagande från läsarens sida. Så länge inget oförutsett inträffar i bolaget förblir, i det här fallet, banken nöjd. Dock då något oförutsett inträffar uppstår missnöjet med att de *implicita förväntningarna* ej har uppfyllts. Då är det troligt att revisorns arbete kommer att ifrågasättas. Utifrån Ojasalo (2001) bör dessa förväntningar avslöjas av revisorn, så att de istället blir *explicita förväntningar* (se figur 7).

Vi anser även att det kan röra sig om *oklara förväntningar* från kreditgivarnas sida. Av våra intervjuer har vi kommit fram till att bankerna inte kunde definiera vad som är syftet med revisionen, något som revisorerna däremot gjorde utan problem. Vi menar att *oklara förväntningar* kan finnas hos kreditgivarna då de inte har syftet med revisionen klart för sig, eftersom de då inte heller borde ha klart för sig vad de med rätta kan ha för förväntningar. Ojasalo (2001) beskriver att det här behövs fokusering på dessa förväntningar för att omvandla dem till *exakta förväntningar* (se figur 7).

Porter (1993) delar upp förväntningsgapet i en del som innehåller *oskäliga förväntningar* från intressenterna, och en andra del som beror på *bristande prestation* från revisorn och/eller *bristande standard* (se figur 8).

1. Skyldigheter enligt lagar och professionell praxis
2. Revisorers existerande skyldigheter

Figur 8: Modell av revisionens förväntnings-prestationsgap, (Porter,1993)

Utifrån vår undersökning är det inte möjligt att se om det förväntningsgap vi funnit påverkas av *bristande prestationer* från revisorernas sida. Däremot är det möjligt att förväntningsgapet beror på *bristande standard*. Kreditgivarna har givit uttryck för en förväntning om mer fullständig information från revisorn, bland annat genom att revisionsberättelsen skulle innehålla mer information. Revisionsberättelsen är dock standardiserad och revisorernas frihet vid utformandet av revisionsberättelsen är begränsat. Här är det således inte *bristande prestation* som medverkar till att inte infria förväntningarna från kreditgivare, utan snarare *bristande standard*.

Det som Porter (1993) i sin modell kallar för *oskäligen förväntningar*, är i stor utsträckning detsamma som Ojasalo (2001) benämner *orealistiska förväntningar*. Vi anser att de *oskäligen förväntningarna* uppstår på grund av att revisorerna arbetar med riskbedömning för att avgöra vilka delar som ska granskas i revisionen. Genom att granskningen inte omfattar allt, kan revisorerna inte heller lämna några garantier på att till exempel oegentligheter ej förekommer. Även förväntningar om mer information angående framtidsutsikter för ett företag torde bero på *oskäligen förväntningar*. Med tanke på att revisorn uttalar sig i revisionen om det som varit med en viss sannolikhet, och att sannolikheten för att en framtidsutsikt infrias är väsentligt mycket lägre, anser vi att revisionen kan förlora sin trovärdighet om för stor vikt läggs på framtiden. Att klargöra för användarna av revisionen att dess olika delar har skiftande stor trovärdighet skulle vara mycket svårt. Även utifrån ett kostnadsperspektiv anser vi att kreditgivarnas förväntningar är *oskäligen*. Endast vid en fullständig granskning skulle revisorerna kunna lämna garantier om att allt är korrekt. En sådan granskning skulle dock bli alldeles för dyr i förhållande till den nytta som skulle uppnås.

6.3 Åtgärder

Litteraturen tar upp flera olika åtgärder för att minska förväntningsgapet, och de flesta av dessa utgår från att revisorerna själva ska ta en aktiv del i arbetet med att hantera intressenternas förväntningar.

De *orealistiska förväntningarna* som vi identifierat i undersökningen bottenar till stor del i kreditgivarnas bristande insikt om revisorns arbetsuppgifter och ansvar. Enligt Ojasalo (2001) kan orealistiska förväntningar hanteras genom att de kalibreras eller anpassas till att mer överensstämma med verkligheten. Revisorerna behöver alltså i ett tidigt stadium klargöra för kreditgivarna vad revisorns arbetsuppgifter innebär, så att kreditgivarnas förväntningar hamnar på en mer realistisk nivå. Att exempelvis revisorerna skulle upptäcka alla oegentligheter som försiggår på ett företag genom sin granskning är helt orimligt och åtgärderna grundar sig därför i att skapa en större överensstämmelse mellan realiteten för revisorerna och kreditgivarnas förväntningar.

Vi anser att det finns två olika sätt varpå revisorerna kan åstadkomma mer realistiska förväntningar hos kreditgivarna. Delvis krävs det en kunskapsökning bland kreditgivarna, vilken uppnås genom *utbildning*. Enligt Bailey et al. (1983) påverkas en individs uppfattningar om revisorns arbete av den kunskap person besitter vad det gäller dennes arbetsuppgifter. Ansvaret för att utbilda kreditgivarna anser vi till stor del ligger hos revisorerna själva, då denna grupp mest effektivt skulle kunna sprida kunskap om vad de gör och ska göra. Revisorerna är ofta i direktkontakt med kreditgivare, vilket ger dem stora möjligheter att själva påverka förväntningsgapets storlek. Undersökningen visade på att revisorerna redan idag arbetar mycket med att nå ut med information om deras arbete till berörda parter. Dock sker detta arbete till stor del genom FAR SRS, vilka inte kan tänkas nå ut till kreditgivare och andra intressenter lika lätt och effektivt som revisorerna själva. Insatserna från FAR SRS sida bör i så fall rikta sig direkt till kreditgivarna, samt genom att föra en debatt i andra medier än revisorernas egen tidning Balans.

Ett annat sätt att göra förväntningarna mer realistiska vore att *tillföra revisionsberättelsen information*. Det bör klart framgå i revisionsberättelsen vad en revision innebär, vad som granskats, hur ansvarsfördelningen mellan revisor och företagsledning ser ut, samt innebörden av vissa begrepp, som exempelvis rättvisande bild. Att utöka revisionsberättelsen med denna sorts information har visat sig ha goda resultat på kreditgivares förväntningar enligt Miller et al. (1990) studie. Alla kreditgivarna i vår undersökningen uppger att de tar del av företagets revisionsberättelser, vilket innebär att just denna åtgärden skulle bli mycket effektiv.

De *implicita förväntningar* som dykt upp i undersökningen handlar om att kreditgivarna verkar ha en nästan omedveten uppfattning om att informationen från företaget ska vara korrekt och relativt säker efter en revision. Det framstår i undersökningen av kreditgivarnas åsikter att informationens korrekthet verkar vara en självklarhet för vissa, som de i sitt arbete ofta inte ens begrundar. Enligt Ojasalo (2001) blir denna sorts förväntningar först medvetna hos kreditgivarna då dessa inte realiseras. Det är därför viktigt att kreditgivarna på förhand blir medvetna om sina uppfattningar, det vill säga att uppfattningarna avslöjas. En åtgärd för att göra förväntningarna *explicita* vore att starta en dialog eller debatt mellan parterna. På detta vis skulle de omedvetna förväntningarna komma upp till ytan och därmed identifieras av revisorerna. För att detta ska ske anser vi att det krävs att kreditgivarna ger av sin tid och får en roll i debatten. Att företagets årsredovisning skulle vara korrekt efter en revision kan i sig dock ses som en *orealistisk* förväntning, som även den bör göras *realistisk* genom utbildning och utökning av revisionsberättelsens omfattning.

6.4 Kapitelsammanfattning

Bankernas förväntningar på revisorerna kan indelas i olika kategorier enligt Ojasalos (2001) modell. Förväntningarna vi kommit kontakt med i intervjuerna med bankerna kan tolkas som *oklara*, *implicita* eller *orealistiska*. Beroende på förväntningarnas natur krävs olika metoder för att komma till ett läge där förväntningarna minskar, eller omvandlas till att bli *exakta*, *explicita* eller *realistiska*. För oss är det inte möjligt att definiera exakt vilka förväntningar hos bankerna som ska tillhöra vilken kategori. Det är dock inte orimligt att vissa förväntningar är *orealistiska*, och skulle kunna omvandlas till *realistiska* genom en dialog mellan revisor och kreditgivare.

Porter (1993) delar upp förväntningsgapet i två delar, som består av ett *skälighetsgap* och ett *prestationsgap*. *Oskäliga* förväntningar från respondenternas sida anser vi kan bero på bristande insikt i vad revisorernas arbetssätt får för konsekvenser, till exempel att eftersom revisionen inte granskar allt kan inte heller revisorn lämna fullständiga garantier.

Genom att informera om sitt arbete kan revisorskåren förändra de förväntningar som finns på revisionen. Bailey et al. (1983) pekar på *utbildning* som en viktig faktor för att minska förväntningsgapet. Viktigt är att förväntningsgapet lyfts fram och att dialog och debatt uppstår mellan de olika parterna.

7. Slutdiskussion

I detta avslutande kapitel kommer vi att presentera de slutsatser som vi kommit fram till genom resultaten från de föregående kapitlen. Vi inleder med att besvara vår forskningsfråga, för att senare gå vidare till vad vi anser är studiens teoretiska bidrag och förslag på vad vi tycker skulle vara lämpliga uppslag på vidare forskning. Vi vill att läsaren efter detta kapitel ska förstå våra slutsatser kring förväntningsgapet, samt hur vi kommit fram till dessa.

7.1 Forskningsfrågan besvaras

I vår undersökning är det följande frågor vi ämnat besvara:

- Vad karakteriserar kreditgivarnas förväntningar på revisionen?
- Hur gestaltar sig förväntningsgapet?

Eftersom det i normalfallet inte utkrävs något personligt ansvar för ägarna i företagsformen aktieföretag, krävs det åtgärder för att skydda bolagets intressenter. Här spelar revisorn en väsentlig roll, såväl för ägarna och för bolagets intressenter. Bland intressenterna har de institutionella kreditgivarna en lite speciell roll, i och med att de liksom revisorerna är nödvändiga instrument för att vi ska ha en fungerande kapitalmarknad. Utifrån denna gemensamma roll mellan revisorer och banker är det inte orimligt att bankerna är den intressent som har störst insikt i revisorns arbete och revisionens innebörd.

Det vi kommit fram till i vår empiriska undersökning är att det mellan banker och revisorer finns ett visst förväntningsgap. Vi anser dock även oss funnit att bankerna har viss insyn i, och uppfattning om, vad en revision innebär och vad en revisor gör. Samtidigt har vi även funnit att det skiljer relativt mycket mellan vetenskapen om revision mellan de vi intervjuat från banker. Vårt att notera här är att den person med längst yrkeserfarenhet, är den vi anser utifrån våra frågor, har

störst förståelse för hur en revisor arbetar och vad en revision innebär. Vi stannar vid att konstatera att den person som har längst erfarenhet också visade sig vara mest kunnig. Att rangordna de övrigas kunskap anser vi oss inte kunna göra utifrån de frågor som vi ställt.

Denna iakttagelse stöds även av det som framkommit ur intervjuer med revisorerna, att de uppfattar det som att de förväntningar de uppfattar att bankerna har, beror mycket på hur lång yrkeserfarenhet personen ifråga har. Tilläggas bör dock att en av fyra revisorer inte upplever något förväntningsgap mellan vad han gör och bankernas förväntningar på hans arbete.

Vi anser att respondenterna från bankerna har relativt god förståelse för att det även efter genomförd revision kan finnas felaktigheter. De tar inte en ren revisionsberättelse som en komplett garanti för att allt är korrekt i företaget efter revisionen. De anser sig dock sakna något alternativ, och väljer då istället att lita på att revisorn ej missat något under revisionens gång.

Vad vi tycker oss kunna se utifrån intervjuerna är att revisorerna förväntas vara ansvariga för sådant som ej framkommit i större utsträckning än vad lagstiftningen anger. I en del av intervjuerna har respondenterna på bankerna pekat på enskilda områden, där de anser att revisorn är ansvarig för att allt ska vara rätt. Detta kan dock givetvis vara en åsikt om vad de anser att revisorn bör vara ansvarig för, och inte ett uttryck för vad de tror att revisorn enligt lag kan ställas till svars för.

Förväntningar på att revisorn har ansvar för att agera preventivt för att förhindra oegentligheter och konkurser, har vi funnit hos vissa respondenter. Samtidigt har andra varit av åsikten att en revisor knappast kan förväntas förhindra ekonomiska oegentligheter eller upptäcka en konkurs i förväg, då revisorn ej konstant befinner sig hos sin klient under räkenskapsårets gång. Dock ansåg tre av fem respondenter att revisorn ska ha en aktiv roll i sökandet efter oegentligheter.

7.1.1 Slutsats

Vi upplever att det förväntningsgap som finns mellan vad de institutionella kreditgivarna förväntar sig av revisorn, och vad själva revisionen innebär, är litet. Vi tror att detta kan bero på att de respondenter vi intervjuat är professionella aktörer på kapitalmarknaden, och därmed besitter en viss kunskap på ämnet.

Det förväntningsgap vi kommit i kontakt med gestaltar sig främst genom att de vi intervjuat från banker förväntar sig att revisorn är ansvarig i större utsträckning än

vad som i själva verket är fallet. De förväntar sig även att revisorn har en mer aktiv roll i sökandet av oegentligheter än vad som sker under en revision. Däremot är de medvetna om att revisionen inte innebär någon komplett garanti för att allt står rätt till i bolaget.

7.2 Studiens teoretiska bidrag

Den forskning som gjorts inom området för att identifiera ett förväntningsgap har sällan haft kreditgivarna i fokus. De flesta undersökningar som har gjorts har varit mot vad investerare har för förväntningar. Vårt syfte har varit att undersöka kreditgivarnas förväntningar för att se om det existerar ett förväntningsgap mellan dem och revisorerna. För att få insikt i vilken karaktär dessa förväntningar har, har vi använt en modell av Ojasalo (2001). Dessutom har vi utifrån denna kunnat se på vilket sätt som problemet kan minskas. Denna modell ger oss inte information om var gapet finns. För att undersöka detta använder vi Porters (1993) modell, vilken ofta används för detta syfte. Användandet av dessa två modeller har givit oss möjligheten att dels se till vilken sorts förväntningar som finns, vad förväntningsgapet existerar och hur det kan minskas.

Modellen av Ojasalo (2001) används främst för att se vilka förväntningar som finns hos konsumenter på serviceföretag. Vi anser att revision är en service till intressenterna och därför kan modellen vara applicerbar även i detta sammanhang. Modellen har inte tidigare använts i detta syfte men genom undersökningen har modellen varit användbar för att analysera och identifiera förväntningsgapet. Vidare anser vi att denna modell ger oss en ytterligare dimension i upptäckten av förväntningar då modellen ger förslag på tillvägagångssätt att få förväntningarna att stämma överens med vad som utförs av revisorn. Att fundera över vilken sorts förväntningar som intressenterna har ökar möjligheten att minska förväntningsgapet. De svar som denna modell ger hade vi inte kunnat få genom att använda Porters (1993) modell. Denna modell ger oss istället en tydligare insikt i var gapet finns. Vi anser att dessa två modeller tillsammans ger en tydlig och klar insikt i vilka förväntningar som finns, och vilken sorts förväntningsgap som finns.

Utifrån Ojasalos (2001) modell har vi framförallt funnit är att det finns orealistiska förväntningar på vad kreditgivarna förväntar sig att revisorerna ska göra. Det som framförallt varit tydligt har varit upptäckandet av oegentligheter, där förväntningarna är högre än vad revisorerna gör. Dessa orealistiska förväntningar finns uppbyggda i den tron att revisorn ska hitta allt, vilket skulle innebära en granskning av allt i företaget, vilket inte görs i dagens revision. För att göra dessa förväntningar mer realistiska föreslår Ojasalo (2001) att de borde anpassas. Att anpassa de orealistiska förväntningarna så de blir mer realistiska kan

enkelt göras genom att ge mer kunskap åt revisorerna. Revisorerna själva har en del av ansvaret, vilket delas av FAR SRS vilka kan skapa debatt för att få fram sitt budskap.

Förutom orealistiska förväntningar upptäcktes också implicita förväntningar, som gestaltade sig i en omedveten uppfattning om att efter revision ska informationen från företaget vara korrekt. Dessa skall enligt Ojasalo avslöjas för att bli explicita. Det kan göras genom att skapa en debatt mellan parterna för att åskådliggöra dessa förväntningar.

De orealistiska förväntningar som kunde identifieras med modellen av Ojasalo (2001) anser vi till stor del stämma överens med vad som Porter (1993) kallar oskäligen förväntningar. Det är framförallt här som vi enligt Porters modell kan se ett gap. Vi kan således säga att det förväntningsgap som identifieras främst finns att finna inom det hon kallar ett skälighetsgap. Den andra delen av hennes gap består av ett prestationsgap, i vilken vi har kunnat identifiera bristande standarder. Det då kreditgivarna önskar sig mer information i revisionsberättelsen, vilket revisorerna inte kan ge då revisionsberättelsen är standardiserad. Kreditgivarna vet om detta så därför anser vi att förväntningsgapet främst beror på de oskäligen förväntningarna.

7.3 Reflektioner

När vi bestämde oss för att undersöka förväntningsgapet utifrån kreditgivarnas perspektiv antog vi att det skulle finnas ett tämligen tydligt förväntningsgap. Efter att ha genomfört intervjuerna med respondenterna visade det sig dock att förväntningsgapet var ganska litet och därmed svårt att identifiera. I litteraturen framstår förväntningsgapet ofta som stort och påtagligt. Detta stämmer dock inte lika väl in med verkligheten med kreditgivarna, vilka har en relativt god insikt i revisorns roll.

Litteraturen som ligger till grund för undersökningen är till stor del internationell. Flera av de studier av förväntningsgapet som nämns i det teoretiska ramverket har utförts i andra länder och kan därför inte anses vara helt jämförbara med de förhållanden som kan tänkas råda i Sverige. Människors åsikter präglas av de specifika förhållanden som råder i ett visst land och ur dessa åsikter uppstår ett förväntningsgap. Länder skiljer sig åt vad gäller historik, kultur, tradition, lagstiftning samt den syn som finns på ämnen som moral, etik och förtroende. Dock har Sverige en del av det internationella samfundet och påverkas starkt av internationella förhållanden, särskilt efter inträdet i EU. Därför tycker vi att den

litteraturen vi använt är tillämplig i vår undersökning, även om vi under hela arbetet innehavt ett kritiskt förhållningssätt till den.

Det kan också ifrågasättas om antalet revisorer och kreditgivare som intervjuats i undersökningen kan anses vara representativt för båda dessa yrkesgrupper. Det är inte helt rimligt att anta att fyra revisorer och fem kreditgivare skulle vara representativa för de företag de arbetar för eller hela sin yrkeskår. Skulle en undersökning göras på flera företagsrådgivare inom samma bank skulle det säkert också förekomma stora meningsskiljaktigheter. Dessutom har urvalet av respondenter skett utifrån vårt närområde, nämligen Malmö-/Lundregionen. Att åsikterna skulle se likadana ut i hela Sverige är inte säkert. De flesta av respondenterna kommer från Skåne och har i bagaget med sig en liknande utbildning från Lunds universitet vilket kan bidra till en likhet i deras åsikter som inte stämmer överens med revisorer och kreditgivare som arbetar och är utbildade på andra platser i landet.

7.4 Förslag på fortsatt forskning

Om vi skulle undersöka förväntningsgapet ur kreditgivarnas perspektiv ännu en gång skulle vi använda oss av fler respondenter från bankerna. Detta skulle bidra till att vi identifierar ett mer verklighetsnära och representativt förväntningsgap. Genom att använda oss av en kvantitativ studie skulle vi kunna ha möjligheten att nå ut till fler respondenter. Dock innebär detta att vi saknar möjligheten att låta respondenterna utveckla sina svar. Det vore också intressant att genomföra intervjuer med kreditgivarna, där frågorna baseras på olika tänkbara scenarier. Ett fall beskrivs och respondenten får berätta hur denne skulle reagera. Tanken bakom vore att göra intervjun mer verklighetsbaserad och får respondenten att mer tänka sig in i hur denne skulle reagera på olika händelser.

Idag finns det bara ett fåtal empiriska studier på hur förväntningsgapet gestaltar sig i Sverige. Det finns därför ett stort behov av vidare forskning på området. Förväntningsgapet skulle behöva undersökas utifrån flera olika intressenters perspektiv, exempelvis aktieägare, företagsledare, anställda, kunder, leverantörer, åklagare med flera. Därefter skulle det vara intressant att göra en jämförelse mellan grupperna för att åskådliggöra eventuella skillnader i förväntningar och uppfattningar om revisionen, samt klargöra vad orsakerna kan vara till att intressentgrupperna antingen tänker lika eller olika.

Källförteckning

Publicerade källor

Backman, Jarl (1998) *Rapporter och uppsatser*, Lund: Studentlitteratur

Bailey, K.E. & Bylinkski, Joseph & Shields, Michael (1983), Effects of audit report wording changes on the perceived message, *Journal of Accounting Research*, Vol. 21 No. 2

Baron, David & Johnson, Douglas & Searfoss, Gerald & Smith, Charles (1977) Uncovering corporate irregularities: Are we closing the expectation gap?, *The Journal of Accountancy*, Vol. 144 No. 4

Boyd, David & Boyd, Sanithia & Boyd, William (2001) The audit report: A "misunderstanding gap" between users and preparers, *National Public Accountant*, Vol. 45, 10

Bryman, Alan & Bell, Emma (2005) *Företagsekonomiska forskningsmetoder*, upplaga 1:1, Malmö: Liber Ekonomi

Cassel, Filip (1996) *Den reviderade revisorsrollen- en oren berättelse*, Nerenius & Santérus förlag

Denscombe, Martyn (2000) *Forskningshandboken – för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*, Lund: Studentlitteratur

Diamant, Adam (2004) *Revisorns oberoende*, Uppsala: Iustus förlag

Epstein, Marc & Geiger, Marshall (1994) Investor views of audit assurance: recent evidence of the expectation gap, *Journal of Accountancy*, Vol. 177 No. 1

Fant, Johan-Erik (1994) *Revisorns roll*, Helsingfors, Multiprint

Frank, Kimberly & Lowe, Jordan & Smith, James (2001) The expectation gap: perceptual differences between auditors, jurors and students, *Managerial Auditing Journal*, Vol. 16 No. 3

Fukuyama, Francis (1995) *Trust: The social virtues and the creation of prosperity*, 1:a upplagan, Free Press Paperback

- Halvorsen, Knut (1992) *Samhällsvetenskaplig metod*, Lund: Studentlitteratur
- Hayes, Arthur (2006) Huddle, huddle, toil and trouble: A time to re-examine the curse of the expectation gap, *The Journal of Government Financial Management*, Vol. 55 No. 4
- Hubbert, Amy & Garcia Sehorn, Annette & Brown, Stephen (1995) Service expectations: the consumer versus the provider, *International Journal of Service Industry Management*, Vol. 6 No. 1
- Humphrey, Christopher & Moizer, Peter & Turley, Stuart (1993) The audit expectations gap in Britain: An empirical investigation, *Accounting and Business Research*, Vol. 23 No. 91
- Johansson, Sven-Erik & Häckner, Einar, Wallerstedt, Eva (2005) *Uppdrag revision*, Stockholm: SNS Förlag
- Knutson, Peter (1994), In the public interest – is it enough?, *CPA Journal*, Vol. 64 No. 1
- Koh, Hian Chye & Woo, E-Sah (1998) The expectation gap in auditing, *Managerial Auditing Journal*, Vol. 13 No. 3
- Koh, Hian Chye & Woo, E-Sah (2001) The auditor-manager expectation gap in auditing, *Managerial Auditing Journal*, Vol. 16 No. 3
- Larsson, Bengt (2005) Auditor regulation and economic crime policy in Sweden, 1965-2000, *Accounting, Organizations and Society*, Vol. 30 No. 2
- Liggio, Carl (1795) The expectation gap: The accountant's legal Waterloo?, *The CPA*, Vol. 45 No. 7
- Lundahl, Ulf & Skärvad, Per-Hugo (1999) *Utredningsmetodik för samhällsvetare och ekonomer*, 3:e upplagan, Lund: Studentlitteratur
- McEnroe, John & Martens, Stanley (2001) Auditors' and investors' perceptions of the "expectation gap", *Accounting Horizons*, Vol. 15 No. 4
- Miller, Jeffrey & Reed, Sarah & Strawser, Robert (1990) The new auditor's report: will it close the expectations gap in communications?, *The CPA Journal*, Vol. 60 No. 5

Moberg, Krister (2006) *Bolagsrevisorn – Oberoende, Ansvar, Sekretess*, 3:e upplagan. Stockholm: Nordstedts Juridik AB

Ojasalo, Jukka (2001) Managing customer expectations in professional services, *Managing Service Quality: An International Journal*, Vol. 11 No. 3

Patel, Runa & Davidson, Bo (1991) *Forskningsmetodikens grunder*, Lund: Studentlitteratur

Porter, Brenda (1993) An empirical study of the audit expectation-performance gap, *Accounting and Business Research*, Vol. 24 No. 93

Putnam, Robert D. (2001) *Den ensamme bowlaren*, SNS Förlag

Quattrone, Paolo (2006) The Possibility of the Testimony: A Case for Case Study Research, *Organization*, Vol. 13 No. 1

Shaikh, Junaid & Talha, Mohammad (2003) Credibility and expectation gap in reporting on uncertainties, *Managerial Auditing Journal*, Vol. 18 No. 6-7

Strauss, Anselm (1987) *Qualitative analysis for social scientists*, Cambridge university press

Svensson, Birgitta (2003) *Redovisningsinformation och kreditgivares bedömning av små och medelstora företag*, Universitetsstryckeriet: Uppsala

Svensson, Birgitta. Redovisningsinformation och kreditgivares bedömning av små och medelstora företag, *Balans* Nr 1, januari 2004

Sweeney, Breda (1997) Bridging the expectations gap – on shaky foundations, *Accountancy Ireland*, Vol. 29 No. 2

Wallerstedt, E & Häckner, E & Johansson, S-E. *Går revisorn i takt med förväntningarna?*, *Balans* Nr 1, januari 2006

Öhman, Peter & Häckner, Einar & Jansson, Anna-Maria & Tschudi, Finn (2006) Swedish auditors' view of auditing: doing things right versus doing the right things, *European Accounting Review*, Vol. 15 No. 1

Regelverk

Europeiska gemenskapen, direktiv 2006/43/EG

ABL (2005:551)

BFL (1999:1078)

RL (2001:883)

RNL (1999:1079)

RS 2004

FAR:s Revisionsbok 2004

FAR:s Samlingsvolym del I 2007

FAR:s Samlingsvolym del II 2007

FAR (2006) *Revision – En praktisk beskrivning*, 2:a upplagan, Stockholm: FAR Förlag

Elektroniska källor

Europakommissionens Grönbok (1996) *Roll, ställning och ansvar för revisorer som utför lagstadgad revision inom europeiska unionen*,
http://europa.eu/documents/comm/green_papers/pdf/com96_338_sv.pdf , 23 april 2007

Deloitte, hemsida, www.deloitte.se, 25 april 2007

Ernst & Young, hemsida, www.ey.se, 25 april 2007

Färs och Frosta Sparbank, hemsida, www.fofspar.se, 25 april 2007

Handelsbanken, hemsida, www.handelsbanken.se, 25 april 2007

Nordea, hemsida, www.nordea.se, 25 april 2007

Skandinaviska Enskilda Banken, hemsida, www.seb.se, 25 april 2007

Sparbanken Finn, hemsida, www.sparbankenfinn.se, 25 april 2007

SET Revision, hemsida, www.set-revision.se, 25 april 2007

Öhrling PricewaterhouseCoopers, hemsida, www.pwc.se, 25 april 2007

Muntliga källor

Borg, Fredrik, Ernst & Young, Malmö, 3 maj, 2007

Elmquist, Magnus, Skandinaviska Enskilda Banken, Lund, 8 maj, 2007

Holgersson, Johan, Sparbanken Finn, Lund, 26 april, 2007

Jönsson, Ingemar, Nordea, Lund, 27 april, 2007

Larsson, Anders, Färs och Frosta Sparbank, Lund, 24 april, 2007

Persson, Johan, Handelsbanken, Lund, 2 maj, 2007

Persson, Mats, Deloitte, Malmö, 10 maj, 2007

Rylander, Håkan, SET Revision, Lund, 3 maj, 2007

Thulin, Anders, Öhrlings PricewaterhouseCoopers, Lund, 27 april, 2007

Bilaga 1

Presentation av respondenter

Kreditgivare

Färs & Frosta Sparbank

I mellersta Skåne är Färs & Frosta idag den ledande lokala sparbanken. Banken bedriver verksamheten på 16 kontor runt om i Skåne, och hittas i bland annat Eslöv, Kävlinge, Lund, Sjöbo, och Staffanstorp. Färs & Frosta Sparbank är ett aktiebolag som till 70 % ägs av Sparbanksstiftelsen Färs & Frosta och till 30 % av Swedbank. Banken har idag ungefär 132 000 kunder, däribland privatpersoner, små- och medelstora företag, samt lantbruk. (Färs och Frosta Sparbanks hemsida)

Anders Larsson har arbetat tre år på Färs & Frosta Sparbank, sammanlagt har han jobbat inom bank i nästan 20 år. Idag är han företagsrådgivare, och jobbar med de största bolagen. Tidigare var Anders kreditchef. Han har studerat bland annat juridik, statsvetenskap och sociologi.

Handelsbanken

Handelsbanken är en av Sveriges största banker med 458 kontor runt om i Sverige. Företaget erbjuder tjänster inom alla bankområden. Verksamheten är decentraliserad och varje kontor har sitt eget resultatansvar, därmed är organisationen mycket platt. Alla bankens kontor levererar alla olika banktjänster, och stora affärer genomförs även på de minsta kontoren. Men banken är numera inte längre bara en affärsbank, utan även en bank för privatkunder. Banken har dessutom byggt upp sin verksamhet i de andra nordiska länderna och finns sedan 7 år tillbaka i Storbritannien. (Handelsbankens hemsida)

John Persson är kontorschef på kontoret vid Ideon i Lund. Han har arbetat på Handelsbanken i tio år och är i grunden utbildad till statsvetare. Ideon kontoret har funnits i tre år och har sedan dess fått in över 1 100 privatkunder och 80 företagskunder.

Nordea

Nordea är bank nummer ett på den nordiska marknaden och är sedan år 2000 noterat på börsen i Stockholm, Helsingfors och Köpenhamn. Banken är ett av de fem största företagen på Stockholmsbörsen och svenska staten är den största

enskilda aktieägaren. Idag har Nordea runt 1 180 kontor runtom i Norden samt Polen och de baltiska länderna, en marknad där banken är på snabb framväxt. Banken har cirka tio miljoner kunder, varav nio miljoner är privatkunder och 1 miljon företagskunder. Nordeas verksamhet består av tre affärsområden, nämligen retail banking, corporate and institutional banking samt asset management and life. (Nordeas hemsida)

Ingemar Jönsson är bankdirektör och har jobbat på Nordea i 40 år. Han är kreditansvarig och har det övergripande ansvaret för bankverksamheten vid Lunds kontor. Ingemar arbetar med 50 - 60 företagskunder, varav ett 10-tal är större.

Skandinaviska Enskilda Banken – SEB

SEB är en stor koncern i Nordeuropa och finns i bland annat Norden, Tyskland, Baltikum, Polen, Ukraina och Ryssland. Banken förser privatpersoner, företag samt institutioner med alla olika typer av banktjänster, men även vissa försäkringar. Totalt har SEB idag cirka 400 000 företagskunder och fem miljoner privatkunder. (SEB:s hemsida)

Magnus Elmquist är kundansvarig på SEB i Lund med ett delat arbetsledaransvar. På SEB har han arbetat i sex månader, men har totalt arbetat 28 år inom bankväsendet. Magnus Elmquist är gymnasieekonom, och har tagit en högre bankexamen.

Sparbanken Finn

Banken är en självständig och lokalt förankrad bank, som drivs i bolagsformen sparbank. Eftersom det inte finns några aktieägare att ta hänsyn till, anses kunderna vara de enda intressenterna och fokuseringen hamnar därmed på dessa. Banken har totalt 16 kontor och tre företagskontor i Skåne, och kunderna finner man i sydvästra och mellersta Skåne, bland annat i Malmö, Lund, Trelleborg, Elsöv och Hörby. Idag har banken omkring 146 000 privatkunder och 10 000 företagskunder. (Sparbanken Finns hemsida)

Johan Holgersson är en diplomerad företagsrådgivare och arbetar vid Sparbanken Finns kontor på Ideon i Lund. Han är utbildad civilekonom med examen från Lunds universitet, och har arbetat på banken i cirka fem år. Hans kundstock består av cirka 200 kunder, med allt från börsbolag till mindre enskilda kunder.

Revisorer

Deloitte

Grunden till Deloitte i Sverige lades på 1980-talet då 4 lokala revisionsbyråer gick samman under namnet Touch Ross. År 2002 gick revisionsbyrån Andersen samman med Deloitte & Touch i Sverige. Byrån har idag cirka 1 000 anställda som arbetar på ett 30-tal kontor från Luleå i norr till Malmö i söder, och är en av Sveriges fyra stora byråer. Byrån verkar som ett revisions- och konsultföretag, och är under snabb tillväxt i Sverige. (Deloittes hemsida)

Mats Persson har jobbat som revisor i 15 år, varav 9 som auktoriserad. Hans utbildning är från Lunds Universitet där han läste till civilekonom. Uppskattningsvis gör han 45 – 50 bolag per år, och av dem är 3 börsbolag.

Ernst & Young

E & Y i Sverige kom till 1990 då Hagström & Olsson gick ihop med den internationella samarbetspartnern Ernst & Young. Byrån är en av de fyra stora i Sverige och bedriver en kombiverksamhet, det vill säga de sysslar med revision, redovisning och rådgivning. Idag har byrån cirka 1 750 anställda på sina 72 lokala kontor runtomkring Sverige. (Ernst & Youngs hemsida)

Fredrik Borg har en ekonomiutbildning från Lunds universitet. Per år är han medverkande i 40-50 revisioner, varav 1-2 är noterade bolag. Han har varit verksam som revisor i åtta år, och är auktoriserad sedan två år.

SET Revision

SET Auktoriserade Revisorer bildades på 1930-talet som ett av Sveriges första revisionsbyråer. Byrån är ett svenskt företag, men ingår i ett internationellt nätverk av samarbetande revisionsbyråer vid namnet PKF. Byrån är en renodlad revisionsbyrå, det vill säga de sysslar enbart med revision. Bland medarbetarna återfinns flera som är specialiserade inom områdena revision, finansiering och skatter. SET finns på tolv olika platser i Sverige. (SET Revisions hemsida)

Håkan Rylander är kontorschef vid SET:s kontor i Lund, och är auktoriserad revisor. Han har arbetat som revisor på SET sedan 1981. Sin utbildning fick han vid Lunds universitet där han läste civilekonomprogrammet. Totalt per år gör han cirka 300 revisioner, vara två är börsbolag.

Öhrlings PricewaterhouseCoopers

1999 tillkom Öhrlings PwC genom en sammanslagning mellan Öhrlings Coopers & Lybrand och Price Waterhouse. Revisionsbyrån är idag det störst i Sverige och PwC är dessutom världsledande inom revision. Byrån finns i Sverige representerade på 125 lokala kontor och har cirka 3 000 medarbetare i dagsläget. Verksamhet bedrivs inom områden som revision, redovisning och rådgivning. (Öhrlings PricewaterhouseCoopers hemsida)

Anders Thulin är auktoriserad revisor och gruppchef på Öhrlings PwC i Lund. I totalt 21 år har han arbetat som revisor, varav tio år på Öhrlings PwC. Han är utbildad civilekonom med examen från Lunds universitet. Totalt ansvarar han för ungefär 100 revisionsuppdrag om året.

Bilaga 2

Intervjuguide revisorer

Namn:

Revisionsbyrå:

Befattning:

År som revisor:

Utbildning:

Hur många revisioner per år (uppskattning):

Varav börsbolag (uppskattning):

1. Kan Du berätta lite om vad en revision innebär och definiera vad Du anser vara revisorns uppgift och ansvar. Vad anser Du att revisorn kan och bör vara ansvarig för? Anser Du att ”den moderna revisorn” svara upp till detta, klarar av detta?
2. Vilka grupper anser Du är revisionens intressenter och för vem utför revisorn i första hand sitt revisionsuppdrag?
3. Vad tror du revisionens intressenter har för förväntningar på revisionen? Kreditgivare? Skattemyndigheten?
4. Hur bedömer du väsentlighet och risk innan du påbörjar revisionsarbetet? Förklara. Vilka risker finns? Hur utför en revisor granskningen av ett företag?
5. Ingår det i revisorns arbete att aktivt söka efter oegentligheter? Anser Du att det ingår i Dina arbetsuppgifter som revisor att förhindra överträdelser av den ekonomiska lagstiftningen?
6. Anser Du att en ren revisionsberättelse kan ses som en garanti för att allt står rätt till i företaget?
7. Vad anser Du att intressenterna kan förvänta sig att revisorn bör upptäcka vid granskning av företagets förvaltning? Vad anser Du att revisorn bör vara ansvarig för efter genomförd förvaltningsrevision?
8. Om revisorn sköter sina förpliktelser korrekt, anser Du då att ekonomiska problem ska upptäckas i tid och att konkurser oftare bör kunna undvikas?

9. Om revisorn sköter sina förpliktelser korrekt, anser Du då att ekonomiska oegentligheter inte ska kunna uppstå? Minskar det risken för ekonomiska oegentligheter?
10. Om en ren revisionsberättelse lämnas tillsammans med årsredovisningen, anser Du då att intressenterna kan lita på de uppgifter som förekommer i årsredovisningen?
11. Om en ren revisionsberättelse lämnas, anser Du då att intressenterna kan se detta som en garanti för att företaget är livskraftigt?
12. Anser Du att revisionsberättelsen ger tillräcklig information om vad som kommit fram under revisionsarbetet? Anser Du att informationsgivningen i revisionsberättelsen borde utökas. Vad skulle den i så fall utökas till att gälla?
13. Bör revisionen omfatta allt det som intressenterna önskar? Eller krävs det begränsningar av vad intressenterna kan förvänta sig?
14. Anser du att det finns ett förväntningsgap? Och i så fall hur märker du det? Varför tror Du att ett förväntningsgap uppstår, det vill säga vad tror Du förväntningsgapet beror på?
15. Vad gör Du och Din revisionsbyrå för att minska förväntningsgapet? Arbetar Du/Ni aktivt för att minska förväntningsgapet? Vilken roll har revisorerna själva i arbetet med att minska förväntningsgapet?
16. Vilka åtgärder anser Du krävs för att minska förväntningsgapet?
17. Finns det något Du vill tillägga, eller som Du anser att vi borde ha frågat om?

Bilaga 3

Intervjuguide kreditgivare

Bank:

Namn:

Befattning:

År på företaget:

Utbildning:

1. Kan Du berätta lite om banken Du arbetar på. Vad är Dina arbetsuppgifter?
2. Vad anser Du att revision innebär? Vad står begreppet revision för enligt Dig? Vilken kännedom har Du angående revisorernas arbetsområde/ansvarsområde?
3. Vänligen definiera vad Du anser vara revisorns uppgift och ansvar. Vad förväntar Du att revisorns granskning omfattar? Vad anser Du att revisorns granskning bör omfatta?
4. Vad förväntar Du att revisorn bör upptäcka vid granskning av företagets förvaltning? Vad anser Du att revisorn bör vara ansvarig för efter genomförd förvaltningsrevision?
5. Vilka grupper anser Du är revisionens intressenter och för vem utför revisorn i första hand sitt revisionsuppdrag?
6. Använder Du revisionsberättelsen som underlag för att bevilja krediter till företag? Vad har den externa revisionen för betydelse i Ditt arbete? Vilken information har Du användning för?
7. Anser Du att en ren revisionsberättelse är en garanti för att allt står rätt till i företaget? Garanterar det, anser Du, att lånat kapital förvaltas på bästa möjliga sätt?
8. Om revisorn sköter sina förpliktelser korrekt, anser Du då att ekonomiska problem ska upptäckas i tid och att konkurser oftare bör kunna undvikas?
9. Om revisorn sköter sina förpliktelser korrekt, anser Du då att ekonomiska oegentligheter inte ska kunna uppstå?

10. Om en revisionsberättelse utan anmärkningar lämnas tillsammans med årsredovisningen, anser Du då att Du kan lita på de uppgifter som finns i årsredovisningen?
11. Anser Du att det ingår i revisorns arbetsuppgifter att förhindra överträdelser av den ekonomiska lagstiftningen?
12. Om en revisionsberättelse utan anmärkningar lämnas, anser Du då att detta är en garanti för att företaget är livskraftigt?
13. Anser Du att revisionsberättelsen ger tillräcklig information om vad som kommit fram under revisionsarbetet? Vad saknar Du i revisorns granskning?
14. Anser Du att informationsgivningen i revisionsberättelsen borde utökas. Vad skulle den i så fall utökas till att gälla?
15. Finns det något Du vill tillägga, eller som Du anser att vi borde ha frågat om?